sosyalist iktidar

AYLIK SİYASİ DERGİ

OCAK 1980 SAYI 4

sosyalist iktidar

AYLIK SİYASİ DERGİ

OCAK 1980 SAYI: 4

Sahibi : Savaş AL/Genel Yayın Yönetmeni : Metin ÇULHAOĞLU/Yazı İşleri Sorumlusu : İlhan AKALIN/Yönetim Yeri : Sümer Sokak 37/15 ANKARA/İZMİR BÜROSU 1367 Sokak Umut İş Hanı No : 5/205 BASMANE/Sayı 50 lira/12 Sayı Abone Tutarı 500 Lira, 6 Sayı Abone Tutarı 250 Lira/Yurt Dışı Abone 6 Sayı 500 Lira, 12 Sayı 1.000 Lira/Basıldığı yer : DAMAŞ Ankara

KARANLIĞIN İÇİNDEKİ

Bütün göstergelerin en soğuk yüzlü ve acımasız olanındaki gelişmeler hızlanıyor : Günlük ortalama ölü sayısı, önceki Ecevit dönemine oranla, ikiye katlanmış durumda. Bu göstergede hissedilir «iyileştirmeler» umudu ve iddiasıyla ortaya çıkan Demirel, televizyon ekranlarında işi allahın vereceği belaya havale etmeye pek erken başladı. Henüz gelip geçici ve anlık gibi görünse de, sinirlilik ve bununla birlikte kontrolsüzlük çok çabuk geldi.

Demirel şöyle «ihlâs» ile işe girişirken, can sıkıcı bir şey oldu. Abdi İpekçi'nin katili olarak idam istemiyle sıkıyönetim mahkemesinde yargılanan Ağca, sıkıyönetim askeri cezaevinden kaçtı. Ya da, sıkıyönetim dahil hemen herkesin söylediği gibi, kaçırıldı. Bu kacırılma olayıyla ilgili tepkilerin en ilginçlerinden biri İstanbul sıkıyönetim komutanından geldi. Üruğ'un açıklamasında ordu görevlilerinin kaçırılma olayıyla ilgileri doğrulanıyor, bu arada, «silahlı kuvvetlerin insan kaynağının» da nihayet bu toplumun içinde bulunduğundan söz ediliyordu. Gerçekten de, o sıralarda, bu insan kaynağının nasıl farklılıklar gösterdiğine ilişkin bir örnek ortaya çıktı. Askeri savcı. S. Erdok, faşistlerle ilgili iddianamesinde, 1960'tan bu yana gelişen ilerici düşünce ve hareketlere karşı «sömürü düzeninin sürmesinden» yana güçlerin planlı saldırılar yürüttüklerini söyledi.

Ağca'nın kaçırılışıyla birlikte, terör olayları konusundaki polisiye yorumlar yeni bir yoğunluk kazandı. Bu işin ya da bütün bu işlerin, sağın da solun da üzerinde ve ötesinde «profesyonel bir terör odağı»na bağlanması daha sık tekrarlanır oldu. Öyle ya, koskoca bir garnizonun ortasından ve onca silahlı nöbetçinin arasından bütün gözlerin üzerinde olduğu bir idamlık tutuklu nasıl kaçırılabilirdi? Pek çok esrarengiz olasılık üzerinde yazılıp söyleşildi de, olup bitenleri bir de «artık eskisi gibi yönetemez duruma gelme»nin sonucu olarak düşünmek pek kimsenin aklına gelmedi.

Her eline kalemi alan, her ağzını açan «terörün kaynakları» konusunda müthiş, inanılmaz ipuçları arar duruma gelince, birtakım

düşündürücü ve üzücü sonuçların doğması fazla şaşırtıcı olmuyor. Hele bunlar artık pek kolay iflah olmaz boyutlara varmış bir CHP'cilik ile birlikte ortaya çıkıyorsa, hemen hiçbir şaşırtıcılık kalmıyor.

Değerli bilim adamı ve yazar Mümtaz Soysal, 27 Kasım ile 1 Aralık günleri arasında yazdığı yazılarda önce Demirel'e ve AP'ye akıllar verdikten sonra, terörün kaynaklarına ilişkin dış odaklar da buldu. Bunların arasında CIA ve KBG'yi katmayı da ihmal etmedi. İlerici yazar Soysal, ilericiliğin çok uzağına düştü. Pek fazla belirleyicilik kazanmış bir CHP'cilikle, düzenin saygınlık ve kabul edilebilirlik çerçevesine iyice uygun kanıtlamalara vardı. Üzücü bir durum olmalı. Hem üzücü, hem öğretici.

Hiçbir durum ve koşulda CHP'cilikten vazgeçmeyenler ise, doğaldır ki, bu işin patentini ellerinde bulunduranlar oluyor. CHP neler yapmış, kendini ne ölçüde kanıtlamış olursa olsun, CHP'nin şurasında burasında, bir yerinde bir şeyler buluyorlar. Batık ve köhne CHP'den ne yeni değerler keşfedilip çıkarılıyor. Sözgelimi, Gençlik Kolları Başkanının demeçleri günlerce gazete manşetlerini süsleyebiliyor.

İtiraf Edilen Mahkûmiyet Artık pek çok ayrıntısına kadar bilinen bir senaryo, şurasından burasından çekiştirilip bir araya getirilerek yinelenip duruyor. Hiçbir ciddi değişiklik gereği duyulmadan, daha doğrusu, buna güç yetirilemeden bıktırıcı bir repertuvar sürüp gidiyor.

Ama bazı açıklıklarla birlikte. Öyle ki, kararlılık gösterisi olarak söylenen sözler bile, kimi zaman, çaresiz itiraflar anlamına geliyor. «Başarılı olmaya mahkûmuz» sözü, «kaybetmek kaderimiz de olsa, elimiz mahkûm» demek oluyor. Kaybetmeye mahkûm olanların elinde Türkiye bir karanlığa doğru götürülüyor. Türkiye her zamankinden çok üşüyeceği ve her zamankinden çok öleceği bir kışı yaşıyor.

Demirel çok «mütevazi» tuttuğu hedeflerine bile ulaşamayacak durumda. Ölümcül sancılar içindeki Türkiye kapitalizminin başucunda, elifba ile reçeteler düzmeye uğraşıyor. Pek çalımlı ve pek cahil bir hekim. Kocakarı ilaçlarının ancak çok güçlü hastalarda «mucizeler» yaratabildiğini bile unutmuş görünüyor.

Böyle bir hekimin, «ölü sayısını azaltma» ile ilgili reçetesi de esas olarak kesip biçmeyi öngörüyor; bu sayıda azalmayı değil artışı çağırıyor. Çok söylendiği gibi, Cumhuriyet tarihinde eşi görülmemiş atamalarla, illerin başına eli sopalı, vurucu-kırıcı, seçme adamlar ge-

tirerek işi bitireceğini sanıyor. Ama, allah allah, «haydi bakalım, alın sopayı, kesip atın» denilen adamlar, devletin kendilerine güvence vermesini istiyorlar. İşte böyle. «Artık eskisi gibi yönetemez duruma gelme»nin bundan açık kanıtı olabilir mi?

İlginç bir nokta daha var. Demirel, daha önce, MC'lerde de yaptığı bir şeyi şimdi daha hızlı ve daha yoğun biçimde yapıyor. Devlet düzeninde ve onun mantığında esaslı tahribata yol açıyor. Devletin kadroları, bunların tarafsızlığı, sürekliliği, güvence altında oluşu, vb. kavramlar, bu ideolojinin savunucuları eliyle yerle bir edilmiş oluyor! Bir eğitim bakanı çıkıp öğrencilere «ya cumhuriyetin çocukları olursunuz, ya da başınıza gelecekleri siz düşünün» diye rest çekiyor. Böyle restler bir görülmez, iki görülmez. Görülünce, oyun biter. Bir de bunlara, basılan bakanlıklar, devletin işini görürken bıçaklanan devlet memurları; suçlu götürürken polis tarafından vurulup öldürülen polisler eklensin.

Neler oluyor Türkiye'de? Ne dokunulmaz sanılan kavramlar paramparça oluyor, ne sarsılmaz bilinen kurumlar zangır zangır sallanıyor! Ve hemen hepsinde, azimli kurtarıcıların «eli mahkûm» katkıları var. Ne müthiş bir şey bu!

Vehayat ne kadar güzel olacak.

Terörün Yasallaştırılmasında Yeni Perspektifler

Demirel atamalarını yaparken bir şeye özen göstermeye çalışıyor. İki noktada ipleri sıkı sıkı kendi elinde tutmaya, kendi adamlarını getirmeye dikkat ediyor. Bir, kısa ömürlü ve hemen göze görünür «iş» yapmayı tasarladığı ve buna mecbur olduğunu düşündüğü yerler. İki, geniş kitlelerle, onların günlük madi çıkarlarıyla karşı karşıya bulunulan, oy kaldıracı durumundaki yerler. Bunun dışındaki yerlerde, hem kendi kamuoyunu tatmin etme, hem de faşist destekçilere zorunlu ödünleri verme olanakları bulunabilir. Spor gibi, kültür gibi işler bunun

için biçilmiş kaftan. Kendi önüne engel çıkarmayacağı için zararsız olacağı gibi, epeyce gürültü koparacağı için yeterince gösterişli ve doyurucu da olabilir. Koca Nâzım'ın minicik yazılmış adından korkmak da varsın bu işin maliyeti olsun. Bundan sonra korkunun sözü mü olur?

Terörün yaygınlaştırılıp yasallaştırılması tasarlanıyor. Açık açık ifade ediliyor. Demirel basın toplantılarından birinde «yüz gün sonra kurtarılmış bölge var mı, sorun bana» dedi. Dikkatli gazeteciler var. Not etmişlerdir. Yüz birinci günde sorarlar. Ama bu sözlerde hem kendi adına bir gerçekçilik, hem de ciddi bir hedef var. İddialı ve umutsuz reçetedeki büyücek bir kan lekesi bu noktada ortaya çıkıyor.

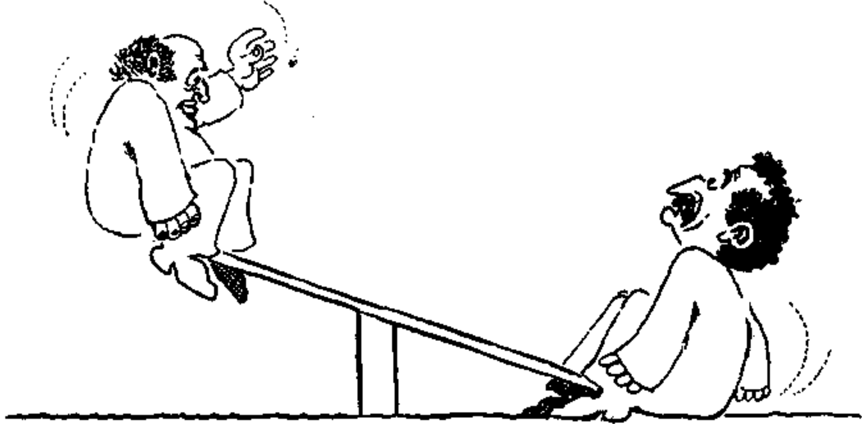
Süreli baskı ve terör döneminin süresiz baskıya dönüştürülmesi de hedefler arasında. Burada ünlü devlet güvenlik mahkemelerinden daha etkili bir araç, CHP hükümetinin hazıladığı «önlemler paketi.» CHP'nin üçüncü gömlekten Ecevit mukallidi genel sekreteri Üstündağ, devlet güvenlik mahkemelerine yanaşır bir konuşma yapınca, Adalet Partisi bir yandan buna memnun olmuş, bir yandan da «işte sizin hazırladıklarınız» diye CHP'nin «önlemler paketi»ni öne sürüvermişti. Bunun üzerine, ortaya çıkan tepkilerin de etkisiyle, yaptığı gafın farkına varan ya da belki kendisine hatırlatılan Üstündağ, biraz geri çekildi; yalpalamaya başladı. Bu arada, CHP'nin gedikli ve gönüllü avukatı «ilerici» basın bu açmazı da içine sindiremedi. Maocu Aydınlık gazetesi ile birlikte bir özür bulundu : Bu paket bir bütündü ve Adalet Partisi o bütünü parçalıyordu. Hele çıkartılan bir madde vardı ki, buna göre, kendisini suça azmettirenleri itiraf eden anarşistin cezası hafifletilecekti. Bu madde MHP'nin isteği üzerine Adalet Partisi tarafından paketten çıkarılmıştı. Bütün bunlar ciddi ciddi savunuldu. Böyle bir yasa maddesinin nasıl ve kimlere karşı kullanılacağı, nasıl eksiksiz bir «polis devleti» uygulamasının yaratılabileceği akıl edilmedi. Herhalde CHP markası yeterli görülmüş olmalı.

Demirel sık sık «bu siyasi değil, milli bir meseledir» sözlerini yineliyor. «Tabanını» genişletmek istiyor. Büyük basın buna hemen dahil oldu. Faşist saldırılar gizleniyor, hatta ilericilerin üstüne yıkılıyor; yaraladığı polis tarafından adı, sanı, kişiliği açık açık anlatılan Pol-Bir'*li* polisin kimliği ısrarla gizleniyor; bu arada, baskı yasaları da hararetle destekleniyor.

Ama Demirel'in asıl göz diktiği, CHP'den daha açık bir destek. Ancak bunun için pek akıllıca davrandığı söylenemez. Bu koşullarda

ve bugünkü tutumuyla Demirel'e açık destek vermek Ecevit için kolay değil. Kendi açısından anlamlı ve doğru da değil. Ecevit kendi kamuoyunu bu kadar rahatsız edici şeyleri art arda yapamaz.

Ancak, iki taraf da şimdiye kadar belirli bir ölçülülükle davrandı. Sözgelimi, CHP'nin günlerce beklenen «muhalefet stratejisi» hiçbir şey söylemeyen bir belge olarak ortaya çıktı. Biraz yumuşak olma eğiliminin korunduğu görüldü. Aslında, bir süre devam edecek ve kendisinin de «görülür» bir muhalefeti ile birlikte gelişecek bir baskı döneminin sonunda, «sol»un ezilmesi ve kitleler önünde ciddi bir varlığının bırakılmaması CHP'nin içinde bulunabileceği bir program olabilir. Böyle bir dönemin sonunda, ileride, tek «sol» olarak kalacak CHP'ye kitlesel bir yöneliş, burjuvazinin hesapları içinde de uygun bir yere oturur. Ancak bunun, CHP'nin kesinlikle dışında, hatta karşısında gözüktüğü bir düzenleme içinde gerçekleştirilmesi, beklenen sonucun elde edilmesi bakımından zorunludur. Şimdilik, karşı tarafta eksik olan, bu zorunluluk ve pratik çözümleri konusunda birleşilmemesidir.

Saldırı Nereye Yöneliyor? Demirel yeniden ekranların ve manşetlerin bir numaralı adamı oluşundan beri, ne zaman ağzını açsa, söze Pol-Der ve Töb-Der ile başlıyor. Bu örgütlerden birinin çalışmaları resmen durdurulmuş ve fiilen de büyük ölçüde durmuş ya da baskılar altında etkisizleştirilmiş durumda. Öbürünün de örgütsel otoritesi ve saygınlığı uzun bir süredir olabilecek en geri düzeylere düşmüş durumda. Ayrıca, genel olarak, «demokratik kitle örgütleri» adı verilen kuruluşların kendi kendilerini yiyip bitirdikleri ve bugünün

Türkiye'sinde işlevlerini de etkinliklerini de ciddi ölçülerde yitirdikleri ortada. Demirel'in bunlardan tümüyle habersiz olması düşünülebilir mi?

Düşünülmemeli. Düşünülürse gerçekçi olmak ve gerçeği görmek mümkün olmaz. Saldırının yöneldiği yeri doğu görmek gerekiyor. Saldırının hedefi, bu tür örgütlerin bugünkü varlığı ve etkinliği değil. Böyle bir hedef bugün için herhangibir işlevsellik ve güncellik taşımıyor.

Öyleyse, asıl hedef, o isimlerde simgeleşen başka bir şey olmalı. Bugünkü güç ve saygınlıkları ne olursa olsun, ne kadar yok edilmiş olursa olsun, o isimlerde simgeleşen şey örgütlenme, direnme, mücadele etme ruhudur. Saldırının asıl hedefi budur; bu ruhun köreltilmesi, sindirilmesi, olabilirse bir süre yok edilmesi. Polis polisliğini, öğretmen öğretmenliğini yapsın; memur masasının başında otursun. Örgütlenmeye ve örgütlü mücadeleye girişmenin ne belalara yol açabileceği ve «olanaksızlığı» gösterilsin. Bilim adamı dersini versin, çok istiyorsa kitabını da okusun; beri yanda, müşavirlik, danışmanlık, yönetim kurulu üyelikleri gibi nimet dolu hizmet alanları da var becerene. Ama daha ötesi karanlıktır. Hangi iş sabahında ya da iş dönüşünde, hangi sokağın köşesinde rastlayacağını kimse bilmez.

Demirel iktidarı, esas olarak bu amaçla, «sol» örgütlere vuracak. Sağladığı desteğe ve güce bağlı olarak değişebilecek yaygınlık ve şiddette vuracak. Bu arada, olasıdır ki, bir miktar «sağdan da gelse şiddet eylemcisine» de vurulabilecek. Bir kez, görünüşü kurtarmak gerek. Sonra, daha önemlisi, bunlara hiç dokunmamak mümkün değil. Ne kadar dokunmasan, durmadan ayağına dolanacaklar. «İş» yapabilmek için, arada bir, bunlara da bir iki çarpmak gerekecek. Ama bu sırada, MHP kenarda, sağlam tutulacak; belli ölçülerde kollanacak. Pek fazla gürültü çıkarmadan, pek fazla ortada görünmeden işlevini sürdürmesi istenecek.

Hiç değilse şimdilik böyle görünüyor.

Sosyalizmden Korkan «Demokrasi Güçleri» Demokrasiyi de Koruyamaz

Bütün bunlar olup biterken, burjuvazinin kullanacağı biriktirilmiş, yıllardan beri hazırlanan «avantajlar» var. En önemlilerinden biri şu : CHP faktörü ile kitleler yıllardır eylemsizliğe itildi. İşçi sınıfının ve emekçilerin hemen bütün örgütlenmeleri CHP'cilik ile malul oldu. Ya öyle doğdu ya da o duruma getirildi. Buna karşı çıkışlar güçlenemeden boğuldu.

Özgürlük ve eksiksiz demokrasi CHP'den beklendi, oylar CHP'ye verildi, muhalefet yapılırken hep göz ucuyla CHP'ye bakıldı, CHP iktidara geldiğinde vaatlerini tutmaya çağırıldı ve onun için çalışıldı, CHP hep bir yerlere çekilmek ya da bir yerlerde tutulmak istendi. Sol CHP'siz düşünülemez oldu. Sosyalist hareket CHP'siz düşünemez, kımıldayamaz, varlığını gösteremez oldu.

Şimdi bunun meyveleri toplanaack. Her zamankinden daha etkili, daha verimli biçimde.

Burjuvazinin ve burjuva politikacılarının böyle bir şansı var. Yasallaştırılmaya çalışılan teröre, baskıya kim karşı çıkacak? Hangi örgütlü, kitlesel güç karşı çıkacak? Hangi siyasal örgütlülük ve önderlikte? Bu sorunların yanıtı var mı? Özveriyle, zaman zaman epeyce etkili de olarak, ama ciddi bir örgütlülüğü, belirgin ve tutarlı bir perspektifi, yaygınlığı ve kitleselliği olmadan, pek çok ölümcül yanlışı barındırarak mücadele eden devrimci demokratlar mı? Birlik ve demokrasi havarileri mi yoksa? Var mı bu soruların yanıtı?

Bugün için bu soruların yanıtsız kalması, Demirel'e biraz şans tanıyor. Belli ölçülerde uzlaşmacı olabilirse, bir şeyler yapabilme şansı olacak. Bunun için elindeki hazır araçların yanı sıra iki şeyi daha denemeyi planlıyor. Bir yandan, örgütlenme ve mücadele etme ruhunu boğmak. Öte yandan, işçi ve emekçileri soluk alamaz hale getiren mengeneyi birazcık gevşetmenin yollarını bularak, bir an için soluk aldırarak muhalefete kitlesel katılımı engellemek, önemsizleştirmek, hiç değilse kısa bir süre ertelemek. Pek büyük bir iş sayılmaz.

Türkiye, sosyalizmden korkularak demokrasinin geliştirilemeyeyeceğinin, geliştirmek bir yana, varolan demokratik kazanımların bile korunamayacağının açıklıkla ve gerekli olan herkesçe anlaşılacağı günlere hızla yaklaşıyor. «Demokrasi güçleri»nin demokrasiyi geliştirme ya da demokratikleşme çabası, bugünü korumaya bile yetmiyor. Bu şimdiden yeterince açık olmalı. CHP iflas edince, bunlar da iflas ediyorlar. CHP'nin iflasına ağlıyorlar, üzülüyorlar, akıl veriyorlar, öfkeleniyorlar, küfrediyorlar. Kişiliklerine göre.

Dünyanın ve Türkiye'nin hızla sosyalizme yaklaştığı bir dönemde, ilerici hareketleri sosyalizmin uzağında tutmaktan daha sağ, daha geri bir çizgi olabilir mi? Demokrasi mücadelesinin işçi sınıfının asıl devrimci mücadelesinin, sosyalist mücadelenin bir yan ürünü olduğunu anlamadan demokrasi geliştirilebilir mi? Bütün bunlar anlaşılacak. Bütün bunlar iyice anlaşılmadan sosyalist hareketin mek

parmak ilerleyemeyeceği görülecek.

Ama, yazık ki, Türkiye eşsiz bir tarihsel olanağı da kaçırmış olacak. Bir devrimci durumun nesnel koşullarının büyük bir hızla olgunlaştığı Türkiye'de sosyalist hareket aynı olgunluğun çok gerisinde olduğu için o anı yakalayamayacak. Ancak, çağımızda devrimci durumların belli bir süreklilik kazandığı biliniyor. Türkiye'nin öznel koşulun varlığıyla tamamlanmış eksiksiz bir devrimci durumla birlikte yeni bir tarihsel olanağa uzak olduğunu kimse söyleyemez.

YENİ BİR DÜNYAYA DOĞRU

Dünya sosyalizme doğru yol alıyor. Bir klişe olarak görülmemeli bu cümle. Yüzyılımızın son çeyreğinde bu yol alış yeni görünümler ve yeni bir hız kazanacak. Emperyalizm şaşırtıcı bir hızla Avrupa'ya doğru çekilirken, sosyalizmin saygınlığı ve gücü artıyor. Kapitalizmin çöküş süreci politikacılar için olduğu kadar araştırmacılar için de birçok ilginç özellik göstererek sürerken, sosyalizmin kollektif insanının iradesine bağımlı kılınmış düzenli gelişmesi yeni aşamalara ulaşıyor.

Sosyalizme Karşı Ölümün Araçları

Geçen ay dünya kamuoyunu en çok ilgilendiren konulardan biri, Amerika Birleşik Devleıleri'nin Avrupa'daki bazı NATO müttefiklerinin topraklarına yerleştirmeyi planladığı orta menzilli nükleer füzeler idi. Sovyetler Birliği'ne yönelecek bu füzelerin Avrupa ülkelerine yerleştirilmesi planı, hem o ülkelerde hem de bütün dünyada büyük tepkilere yol açtı. Çok sayıda kitlesel gösteriler yapıldı, çeşitli ülkelerin yetkili organlarında ciddi tartışmalar oldu. Bu arada, Hollanda parlamentosu Amerikan önerisini reddetti.

NATO içinde önemli çatlamalara yol açan bu sorun, 1967'den beri ilk kez 12 Aralık'ta Brüksel'de yapılan NATO savunma ve dışişleri bakanları toplantısına getirildi. Daha önce, Brejnev'in mektubunu yanıtlarken «Türkiye'ye bu füzelerin yerleştirilmesinin düşünülmediğini» açıklayan Demirel hükümeti, Brüksel toplantısında Amerikan önerisini kayıtsız destekledi. Amerikan önerisi toplantıda kabul edildi. Ancak, bu konuda NATO üyelerini daha epeyce uğraştıracağa ve bazı önemli sorunların doğmasına neden olacağa benziyor.

Birleşik Amerika ve NATO çevrelerinin, Pershing - 2 ve Cruise adı verilen bu füzelerin yapımına ve Avrupa'ya yerleştirilmek istenmesine ilişkin başlıca iki gerekçeleri vardı. Birincisi, Varşova paktı-

nın askeri güçünün çok arttığı ve NATO'yu geride bıraktığı söyleniyordu. İkincisi ise Sovyetler Birliği'nin yeni geliştirdiği SS-20 füzelerinin dengeyi NATO aleyhine bozduğu, bunun için yeni füze yapımına girişildiği ileri sürülüyordu.

Bu gerekçeler bizzat Batı basını için bile inandırıcı olamadı. Batı basınında bu konularda şunlar yazıldı : Birinci gerekçe geçersizdi. Çünkü, NATO'nun silah altında bulundurduğu asker sayısı ve hele toplam askeri bütçesinin hemen her zaman Varşova paktından fazla olduğu resmi askeri çevrelerce bile açıkça kabul edilen bir gerçekti. İkinci gerekçenin de gerçekle ilgisi yoktu. Birleşik Amerika'da Avrupa'ya orta menzilli nükleer füzeler yerleştiirlmesi konusu 1973 yılında gündeme gelmişti. Füzelerin yapımının başlaması ise 1974'e rastlıyordu. Oysa, bu füzelerin bir karşı-silah olarak yapıldığı ileri sürülen Sovyet SS-20 füzelerinden o sırada Amerika'nın haberi bile yoktu. Amerika SS-20'lerin varlığından 1975 yılında Sovyetler Birliği topraklarında bunların yerini saptayan bir uzay aracının fotoğraflarıyla haberdar olmuştu.

Amaç, her zaman olduğu gibi, saldırıydı. Sosyalizme saldırı tehditini ve olanağını elinde bulundurmak ve durmadan artırmak. İşin bir yanı buysa, bir yanı da Amerikan kapitalizminin derinleşen bunalımı ile ilgilendirilebilir. Işsizliğin ve enflasyonun hızla arttığı, büyüme hızının sıfır dolaylarına yaklaştığı Amerikan ekonomisi, Vietnam'dan bu yana, bir süredir savaşların ferahlatıcılığından uzak kaldı. Avrupa'nın yepyeni silahlarla donatılması ve bunların durmadan geliştirilip yenilenmesi, herhangi bir engelle karşılaşmazsa, bir süre bu savaş eksikliğinin yerini tutabilir. Savaş sanayii ve ona bağlı birçok gelişkin sanayi dalı, böyle garantili bir pazarla, belli bir canlanmayı yaşayabilir.

Amerika'da son günlerde yapılan kamuoyu araştırmalarında, yıllardan beri ilk kez, halkın askeri harcamaların artırılmasından yana göründüğü sonucuna varılmış. Bu sonuç, genellikle, son İran olaylarına bağlanıyor. Nedeni ne olursa olsun böyle bir eğilim, sürecek olursa, savaş sanayicilerinin ve silahlanma şampiyonlarının işlerini kolaylaştıracaktır.

Elçilik Baskınından Devrimde Yeni Oluşumlar

Tahran'daki Amerika Birleşik Devletleri büyükelçiliği baskınının üzerinden bir aydan fazla bir zaman geçti. Zenci ve kadınlardan oluşan bir grup dışında rehineler henüz bırakılmadı. Yakın zamanda serbest bırakılmaları da beklenmiyor. Bu durumun varolan uluslararası hukuk ku-

ralları ile çelişkili olduğu açık. Ama Amerikan yönetimi ile Batı basınının oluşturdukları koronun söylediği «uluslararası hukuk,» «diplomatik personelin dokunulmazlığı,» «insan hakları» şarkıları da pek inandırıcı olamıyor.

1978 sonu ile 1979 başında Şah'ı kovmak için İran'da sokağa dökülen kitleler, elçilik baskınından sonra yeniden sokağa döküldü. Uzun süren monarşi yılları boyunca İran halkının kollektif bilincinde belli bir yer edinmiş olan Amerikan karşıtlığı, son bir yıldan bu yana silinmez boyutlara ulaştı.

Aslında, İran'da Şubat'tan bu yana olup bitenler anlaşılır ve rahatlatıcı olmaktan uzaktı. Anlaşılır olmaktan uzaktı; çünkü, eldeki bilgiler çelişkili ve karmaşık kararlar ve olaylar yumağını çözmeye yetmiyordu. Rahatlatıcı değildi; çünkü, eldeki göstergeler devrimin her gün biraz daha geri gittiğini gösteriyordu. Devrim Konseyi'nin «radikal» olarak tanınan üyeleri birbiri ardından suikastlere kurban gidiyordu. Bu suikastlerde şah yanlısı gizli «Forgan» örgütünün parmağı olduğu söyleniyordu. Kürtlerin özerklik istekleri Şah'ın komutanlarının başında bulunduğu ordu tarafından bastırılmaya çalışılıyor; kanlı çarpışmalar oluyordu. Komünist «Tudeh» partisi ve birkaç yayın organı kapatılmıştı. Sonunda, şoven çevreler Bahrein'in ilhak edilmesi üzerinde durmaya başladılar. Devrimden sonra işsizlik oranında düşme görülmedi. Felce uğramış ekonomi yeniden işler duruma geçirilemedi. Ekonomik kapasitenin yarıdan azı kullanılabiliyordu.

Şubat'tan hemen sonraki gelişmeleri değerlendiren Amerikan yönetimi, Şah'ın Amerika'ya getirilmesini kararlaştırdı. İran'daki yeni yönetim son bir kez sınanmalıydı. Carter, bir yandan da Amerikalı işadamlarına, Şah rejiminin yıkılmasından sonra, İran'da yatırım yapmalarını öneriyordu. İşte bu sıralarda, Ağustos ayında, ABD elçiliğinin ataşesi Bruce Laingen'in Beyaz Saray'a yazdığı mektupta Şah'ın ABD'ye getirilmesi durumunda Tahran'daki büyükelçilik binasının savunmasının güçlendirilmesi isteniyordu. Bu belgeyi elçiliği işgal eden öğrenciler ele geçirdiler.

Emperyalizm İran'dan hemen vazgeçmemiş; sadece, yeni bir saldırıyı başlatabilmek için bir adım geri çekilmek zorunda kalmıştır. Şah'ın ABD'de hastaneye yatırılması, ardından Tahran'daki büyükelçilik işgali Carter yönetiminin İran konusunda yaptığı değerlendirmelerde yanıldığını ortaya koyuyor.

İran'da küçük burjuva mollalar, burjuvalar ve geniş emekçi kitleler Şah yönetimine son verme amacı çevresinde toplanmışlardı. Şim-

diyse, sınıf mücadelesi git gide şiddetlenerek sürüyor. Bazergan hükümeti, devrimden sonra, bir tür uzlaştırma işlevini yerine getirir umuduyla işbaşına getirildi. Ama Şah'a karşı birleşenlerin temel çıkarları uzlaştırılamayacak kadar farklıydı. Bazergan birçok kez istifaya kalkıştı. Humeyni her defasında onu engelledi. Ama en sonunda, elçilik baskınından iki gün önce, Bazergan ve Dışişleri Bakanı Yazdi, Cezayir'de Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Brzezinski ile görüştüler ve uzlaştırıcı misyonları noktalandı. Devrim Konseyi'nin «radikal» unsurları yürütmeyi doğrudan ellerine geçirdiler. Bundan sonra, Şubat'tan beri olmayan şeyler gerçekleşmeye başladı.

İran Batı'ya karşı yeni bir petrol savaşı açtı. Daha sonra, dış ticaret ve para sistemini düzeltebilmek için önemli kararlar aldı. Şah'tan yana unsurlardan bir türlü temizlenemeyen ordunun tasfiye edilmesi ve bir halk ordusunun kurulması için girişimlere başlandı. «Devrim Muhafızları»nın öncülüğünde halka silah kullanmanın öğretilmesi bu girişimlerin bir parçası olarak yürütülüyor.

Bu arada yeni bir Anayasa ortaya çıktı. Dine dayanan ve Humeyni'ye olağanüstü yetkiler veren bu Anayasa, İran devriminin kaotik görünümünü pekiştiriyor. Halkoylamasıyla ilgili çelişkili haberler geldi. Ama katılımın yer yer çok düşük düzeylerde kaldığı, önemli tepkilerinin doğduğu anlaşıldı. Bu arada, «Tudeh» Humeyni'yi ve Anayasasını destekledi. Eldeki verilerin eksikliğine rağmen, şaşırtıcı bir karar gibi görünüyor. Tudeh'in toparlanabilmek için göreli bir istikrar dönemini gerekli gördüğü, bunun için de Humeyni'yi desteklemiş olabileceğini düşünmek mümkün. Ancak, uzaktan bakıldığında, bu partinin olayların gelişimini yönlendirebilecek güç ve etkinlikte olmadığı görülüyor.

Bütün bunlara, Anayasanın kabulünden sonra Tebriz'de başlayan Azeri ayaklanması ve geçici bir ateşkese girmiş gibi görünen Kürt hareketi ile ilişkiler de eklenince, İran'da istikrarın pek yakın olmadığı ortaya çıkıyor.

Elçilik baskınından sonra güç durumda kalan ABD yönetimi, soruna uluslararası bir nitelik vererek diplomatik alanda kazanacağı başarılara bel bağlamış durumda. Ama bütün tehditlerine rğmen, İran'a askeri müdahalede bulunmayacağını açıklamak zorunda kaldı. Bu yapmayacağı değil, yapamayacağı anlamına geliyor elbette. Varılan bu nokta, öncelikle, emperyalizmin gücü ve seçenekleri açısından çok önemli. O arada bir de Edward Kennedy'nin çıkışı oldu. Senatör Kennedy, «Şah bütün zamanların en zalim diktatörüydü; biz on-

dan değil İran halkından yana olmalıyız» diyordu. Kennedy herhangi bir senatör değil, Carter'a karşı Demokratların yeni başkan adayı. Bu çıkışla, bir anlamda, Amerika ileriye dönük yeni bir seçenek ileri sürüyordu. Tehdit, baskı ve şantajla yapılamayanı; daha ileride «barışçıl» yollarla başarma seçeneği hazır tutuluyordu.

Bir de, Güvenlik Konseyi'nin oybirliğiyle aldığı karar var. Bu kararla ilgili olarak, sadece «rehinelerin serbest bırakılması» noktası üzerinde duruldu. Oysa bir başka önemli nokta da kararda «sorunun barışçıl yollarla çözülmesinin» taraflardan istenmiş olması. Kararın bu bölümünde Amerika'nın müdahele olasılığına karşı çıkıldığından kuşku duyulmamalı.

Bugün İran'da bizzat halkın toplumsal-ekonomik istemleri ile politik tercihleri çelişir durumda. Şah rejimindeki ağır baskı ilerici hareketleri büyük ölçüde engellemiş, ama dinsel örgütlenmeler daha rahat gelişebildiği için şimdi egemen olan güç o yanda. Mollaların son derece etkin, ancak o ölçüde de farklılaşmış oldukları anlaşılıyor.

İran'daki toplumsal gelişmeler hiç uygun olmayan ve içine sığamayacağı bir örtü giydirilmek isteniyor. Toplumsal hareketlilik feodal bir kurum olan dinin yönetimi altında. Kitlelerin gerçekte dinden çok farklı talepleri, güçlü bir bilimsel sosyalist hareket tarafından yönlendirilemediği için, geri düzeylerde tutuluyor. Yapılması gereken, çözümü getirecek devrim yapılamıyor. Kaos buradan doğuyor.

İran'da olanlar, artık hiçbir anti-emperyalist hareketin dünya sosyalist sisteminin desteği olmadan bir şey yapamayacağının, geri dönülmez zafere ulaşamayacağının yeni bir kanıtı oluyor. Sosyalist sistemin bu tür gelişmelere ilgisi ve onlar üzerindeki etkisi ise konuyla ilgili bir görüşmeden ayrılırken «yardım ve destek istemiyoruz, sadece olanları anlatık» diyen İran'ın Moskova büyükelçisinin dediği gibi, tarafların istek ya da isteksizliğine bağlı olarak ortaya çıkmıyor. Emperyalizmi herhangi bir yere müdahele edip edecemeyeceğine karar verirken, her şeyden önce, sosyalist sistemin konumunu dikkate alıyor; gücünü öyle ölçüyor.

Avrupa'nın Batı Kenarında Yıkılan Bir Başka Umut

Portekiz ve Türkiye NATO'nun Avrupa'daki en batı ve en doğu ucunu oluşturan iki azgelişmiş ülke. Her iki ülke de Ortak Pazar'a üye olma hevesinde. Her iki ülke de son yıllarda «Sosyalist Enternasyonal»e üye iki başkanı olduğu Sosyal Demokrat Parti çekiyor. Bu partinin adına pek benzerliklere son vermek gerek.

Portekiz'de geçen ay yapılan seçimleri sağcı «Demokratik İttifak» kazandı. Bu sağ koalisyonun başını Fransisco Sa Carneiro'nun başkanı olduğu Sosyal Demokrat Parti çekiyor. Bu partinin adına pek kulak asmamalı. «Sosyalist Enternasyonal» üyelik başvurusunu geri çevirmiş. «Demokratik İttifak» içinde aşırı sağcı, 1974'te gerçekleşleştirilen «Nisan Devrimi»ne karşı çıkan politik örgütler de yer alıyor.

Bu koalisyon, seçimlerde Sosyalist Parti'nin bütün kalelerini yıkmayı başardı. Seçim propagandası ise son derece basit bir formüle dayanıyordu : «Bir de bizi deneyin.» Sosyalist Parti ise daha önceki seçimlerden sonra, 1976'da 107 sandalyeye sahip olduğu 250 kişilik Portekiz parlamentosunda 34 sandalye yitirerek 73'e düştü. Ayrıca, başkent Lizbon da dahil tüm Portekiz'de büyük bir yenilgiye uğradı.

Sosyalist Parti'nin neler yapabileceğinin ve asıl neler yapamayacağının anlaşılması için üç yıl yetti. Yapılan toprak reformu hiçbir şeyi değiştirmedi. İşsizlik ve emekçi halkın yoksulluğu önemli boyutlara ulaştı. Döviz darboğazının çözümsüzlüğü 1978'de IMF'nin reçetelerine teslimle sonuçlandı. Ortak Pazar'ın kapısı çalındı. Sonuç yukarıdaki bir-iki cümlede özetleniyor.

Portekiz'de seçimleri kazanan bir başka politik örgüt Portekiz Komünist Partisi. Portekiz'in Türkiye'den çok önemli bir farklılığı, ciddi ve etkili bir komünist partisinin varlığı, Portekiz Komünist Partisi faşizm döneminden güçlü çekirdek örgütü ve kitlelerin bağrında kurduğu sağlam ilişkilerle çıktı. Gücünü 1975 yılında iktidara çok yaklaşarak kanıtladı. Sosyalist Parti'nin çıkardığı tarım reformu yasasından sonra örgütlediği kollektif tarım işletmeleri ile köklerini daha derinlere saldı. Son seçimlerde PKP oyların yaklaşık yüzde 20'sini aldı. Daha da önemlisi, tutucu ve hıristiyan geleneklerin güçlü olduğu Kuzey bölgelerinde önemli miktarda oy topladı ve bu bölgelerden ilk kez komünist milletvekilleri seçildi.

Bu seçimler bir tür «geçici» nitelik taşıyor. Anayasa uyarınca seçimlerin 1980 Ekim'in yapılması gerekiyor. Demokratik İttifak'ın önünde sadece on aylık bir şans dönemi var. Ancak, bu süreyi kendi lehine kullanabilmek için her yola başvuracağı da düşünülmeli. Bu yollar arasında Nisan 1974 hareketinin kazanımlarının birer birer yok edilmesi de var. Seçimlerde başarılı olan Portekiz Komünist Partisi'nin Sosyalist Parti'ye yaptığı ortak mücadele çağrısı, bu ortamda anlam kazanıyor.

Sosyalist İktidar
21 Aralık 1979

Çok büyük bir yazar, demeyeceğim. Çok büyük bir bilim adamı, demeyeceğim. Çok büyük bir devrimci bile demeyeceğim. Çok büyük bir düşünür, hiç demeyeceğim. Ama çok güzel bir insandı. İnsanın çok güzel olması için çok büyük olması gerekmiyor ki.

CAVİT ORHAN TÜTENGİL, SAĞOLUN

Yalçın KÜÇÜK

Cavit Orhan Tütengil'i aldılar. Çok az tanıyormuşum. Şimdi anlıyorum. Ama çok iyi tanıyorum. Cavit Orhan Tütengil, çok az tanınıp çok iyi tanınan türden bir insandı. Cavit Orhan Bey bir insandı.

12 Mart'ın hemen öncesinde Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın hazırlığını yaptığı ikinci Devrimci Eğitim Şurası'nın komitelerinde beraber çalıştık. İstanbul'dan gelirdi. Güler yüzü ve elinde çantasıyla. Modaya uymadı; herkes james bond çantası alırken eski evrak çantasından şaşmadı. Caddenin ortasına yatmış aynı çantayı tutarken gördüm. Kolunda saatı ise. Saate değilse de saatında gelmeye pek düşkündü.

Daha sonraları, Cumhuriyet'te yazdığım sıralar, arada bir Oktay Kurtböke'nin odasında görürdüm. Ben, tavrı ile, duruşu ile, güzele, doğruya, daha mutlu bir dünyaya böylesine çok özendiren ve böylesine çok yüreklendiren bir başka insan görmedim.

«Dünyanın en iyi insanından ne istediler?» Ne güzel ve ne acı! Bu sözleri, Cavit Orhan Bey'in yaşam arkadaşı Şükriye Tütengil söylemiş. Otuz bir yıllık bir beraberlik sınavından sonra «dünyanın en iyi insanı» sıfatına layık olmak, çok güzel. Böyle bir insanın şimdi olmaması çok acı.

Yalçın Sanalan, kurşunları içinde eritti. Yaşıyor. Server Tanilli sağlığına kavuşmaya çalışıyor. Ayrı bir kategoriden, Necdet Bulut, ölümüne gitti. Bedrettin Cömert şimdi yok. Bedri Karafakioğlu, Fikret Ünsal ve Ümit Doğanay gittiler. Bu zincirdir. Şimdi Cavit Orhan Tütengil'de koptu.

Kimse, ilericilik ya da başka bir gerekçe ile kendi düşmanımızı beraet ettirmesin. Düşmanımız bizimdir. Öldürenler bizim düşmanlarımızdır ve bizim toprağımızdan çıkıyor. CIA'den değil. Kimse, işi CIA'ye yükleyerek bizi kendi düşmanımızdan yoksun etmesin. Düşmanımızı sahnede gizleyerek düşmanımıza yardım etmesin.

CIA'nın parmağı yok mu? Kuşkusuz var. Türkiye'nin ahmak faşistleri, gözü dönmüş katilleri, Cavit Orhan Tütengil'imizin değerini nereden bilecek? Bilmezler. Bu uzmanlık CIA'den gelir.

Bu bir zincirdir. Devam ediyor. Ümit Doğanay'dan geçip Cavit Orhan Tütengil ile devam ediyor. Cavit Orhan Tütengil, bir köprüdür. Cavit Orhan Bey'i, Tütengil Hoca'yı, hep bir köprü olarak düşündüm. kavganın şiddeti ile, ocaktaki ateş ile toplum arasındaki köprü olarak düşündüm. Gittikçe kendi içine kapanma hastalığına yakalanmış olan Türkiye sosyalist hareketi ile Türkiye toplumu arasında köprü olarak düşündüm. Bunun için öldürüldü. Bunun için öldürülüyorlar.

Çok değerli oldukları için öldürülüyorlar. Kavganın içinde olanlar ve kavganın disiplinsizliği ile, ellerindeki değerlerin değerini anlayamıyorlar. Karşısında olanlar, anlıyor.

Halkımızın güzel bir deyişi var. Bir değerin zamanında değeri anlaşılmazsa «heykeli dikilecek adam» der. Cavit Orhan Tütengil heykeli dikileçek adamdır.

Bir gün mutlaka.

Cavit Orhan Tütengil, şükranlarımızı sunuyoruz. Cavit Orhan Hoca, şükranlarımı sunuyorum.

Cavit Orhan Tütengil, sağolun.

YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE DÜNYA KAPİTALİZMİ

Fazıl C. SAYAR

Dünya kapitalizmindeki son gelişmeleri incelerken belli kalıplardan ve sloganlaşmış özetlerden kaçınmak gerekiyor. Artık, «emperyalist ülkelerde her geçen gün artan ve yoğunlaşan bunalım», «gelişmiş kapitalist ülkelerle geri kalmışlar arasındaki farkın her geçen gün artması», «sürekli artan işsizlik ve enflasyon oranları» ve benzerleri gibi nitelemeler yeterli olmuyor. Böyle yapılan özetler bir yandan çözümleyici olmaktan, öte yandan da yol göstermekten uzak kalıyor. Bütün bu özetler doğru; bazısı tamamıyla, bazısı belirli düzeltmelerle. Fakat daha başkaları gerekiyor. Alışılmamış, ilk bakışta ters görünen başkaları. Bu yapılacak. Daha önce, yukarda tırnak içinde verilen özetlerin neden yetersiz kaldıklarını görmek gerekiyor.

Gerçekten, bugün emperyalist ülkelerde her geçen gün biraz daha yoğunlaşan bir bunalım yaşanıyor. Öteki sloganlaşmış özetler de doğru. Ama bu her zaman böyle miydi? Sözgelimi, dünya kapitalizmi 1960'lı yıllarda görece sorunsuz ve düzenli bir büyüme göstermedi mi? Petrol fiyatlarındaki gelişmeler, hiç değilse birtakım geri kalmış ülkelerin durumlarında belli düzeltmeler sağlamadı mı? Sürekli yükselen işsizlik ve fiyatlara rağmen, emperyalist ülke işçi sınıflarının bir bölümünün görece iğdiş edilmiş olmalarının bazı nedenleri bulunamaz mı? Bütün bu ayrıntılara bakmadan, sadece bu türden genellemelerle yetinmek doğru mu? Değil. Olmadığı açık. Böyle özetlemeler, buradan sonra nereye gidileceği konusunda çok ipucu verici olmuyor. Sürekli kötüye giden bir durum... Bundan yirmi yıl önce de sürekli kötüye giden durum, bundan on yıl önce de sürekli kötüye giden durum ve nihayet bugün de sürekli kötüye giden durum. Arada değişen ne? Ya da arada değişen birşey var mı? Olduğu muhakkak. Olanı ortaya çıkarmak gerekiyor. Yoksa, papağan gibi aynı özetleri tekrarlaya tekrarlaya ancak seyirci olarak kalınır. Bunun yetmemesi gerektiği açık.

Son birkaç yıldır dünya kapitalizmi gerçekten ilginç ve ayrıntılı bir biçimde incelemeyi gerektirecek bir süreçten geçmekte. Ekonomi böyle bir süreçten geçerken gelişmeleri açıklamak için geliştirilen yöntemler de paralel bir gelişme gösteriyor. Bunu saptamak gerekiyor. Burjuva iktisat kuramında belli kıpırdanmalar var. Bunları belir-

lemek aynı zamanda gelişmeleri anlayabilmekte yararlı oluyor. Uluslararası ticaret yolu ile değerli maden biriktirip zengin olmanın gelişme için en belirgin yol olduğunun düşünüldüğü günlerde korumacı bir dış ticaret düzenini salık veren merkantilist iktisat ortaya çıktı. Daha sonra tüm zenginliklerin toprakta gizli olduğunun propogandasını yapan fizyokrasi, ve başkaları. Bunlardan en sonuncusu 1929 büyük bunalımından ve ikinci dünya savaşının yıkıntısından çıkma süreci içinde doğdu. Keynescilik tüketmeyi, daha çok tüketmeyi salık verdi. Buna daha sonra dönülecek. Burada sadece hatırlatmak gerekiyor. Somut durum kendisi ile birlikte çeşitli açıklama biçimlerini de geliştiriyor. Bugün de burjuva iktisatı yeni bir ekonomik ideoloji oluşturmakla meşgul. Dünya kapitalizmindeki gelişmeleri izlemek kadar bu alandaki gelişmeleri de izlemek gerekiyor.

UZAK GEÇMİŞ Yarım yüzyılı geçkin bir süre önce, bir Sovyet iktisatçısı, Kondratiyef, daha sonra kendi adı ile anılacak bir olaya dikkat çekti. Dünya kapitalizmi yaklaşık yarımşar yüzyıllık gelişme-gerileme dönemleri yaşamaktadır. Kondratiyef bu gözlemini, bu gerçekten sadece bir gözlemdir ve çözümleyici bir çaba içermemektedir, zamanının belli başlı gelişmiş kapitalist ülkelerindeki belirli ekonomik göstergelerin bulabildiğince uzun dönemli dizilerini biraraya getirerek özetledi. Kısaca şöyle özetledi :

UZUN DEVİRLERİN İNİŞ VE ÇIKIŞ SÜREÇLERİNİN BAŞLANĞIÇ YILLARI

Ülkeler	Birinci Yükseliş başlangıcı	Devir İniş başlangıcı	İkinci Yükseliş başlangıcı	Demir İniş başlangıcı	Üçüncü Yükseliş başlangıcı	Devir İniş başlangıcı
Fransa		(1816)	1849	1873	1896	1914
İngiltere	1790	1816 dolayı	1850	1873	1893 dolayı	1914
Amerika B.D.	1790	1814	1849	1880 dolayı	1896	1918 dolayı
Almanya				1873	1895	1915

Kaynak : Nikolai D. Kondratyev'in yazısının **Review of Economic Stratistics** dergisinin 1935 Kasım sayısında çıkan çevirisindeki tablodan yeniden düzenleme.

Tablodaki bilgi şunu söylüyor. Birinci yarım yüzyıllık devirin yükseliş dönemi 1780'lerin sonu yada 1790'lı yılların başlarından 1810-17 yıllarına kadar sürdü. 20-25 yıl sürdü. Bu ilk yarım yüzyıllık devirin gerilme dönemi ise gene 1810-17 yıllarından yaklaşık 1844-51 yıllarına kadar sürdü. Bu dönem de 30-35 yıl sürdü. Böylece ilk yüzyıllık devir diye adlandırılan, ya da ilk Kondratiyef diye adlandırılan devir 50-60 yıl aldı. Benzer dönemler ikinci ve üçüncü Kondratiyefler için de belirlenebilir. Gerekli bilgi tabloda veriliyor. Bu kadarı yeterince önemli. Daha önemlisi bir yandan 1920'lerden sonra neler olduğu, öte yandan bu devirleri belirleyen ekonomik göstergeler arasında neler bulunduğu. İlkönce ikincisinden başlayalım.

Bu devirleri belirleyen ekonomik göstergeler, bazı ülkeler için sadece önemli bir ürünün, örneğin demir-çelik üretiminin yüz-yüzelli yıllık dizileri. Bazı ülkeler için daha fazlası. Sözgelimi yatırım rakamları, toplam ulusal gelir, fiyatlar ve başkaları. Fiyatlar denince, bugün, biraz şaşırıyoruz. Fiyatlarda da dalgalanma olur muymuş diye. Fiyatlar uzunca bir dönem, yaklaşık çeyrek asır, düzenli bir düşüş gösterebilir mi diye. Oluyormuş.

Sözgelimi, fiyatlar Amerika'da 1870'lerden 1896' ya kadar sürekli düşüyor. Sonra, yine 1921'den başlayıp 1932'ye kadar hafif düzelmelere rağmen düşüyor. Burada, belirtilmesi gereken bir özellik var. Kondratiyef yarımşar yüzyıllık devirlerinin eğrilerini çizerken kısa dönemli, 2-3 yıllık yada 9-10 yıllık başka türden dalgalanmaların etkisini ayıklıyor. İlkönce bu küçük ve geçici dalgalanmaları ekonomik göstergelerin dizilerinden temizliyor ve geriye kalan uzun dönemli eğilimlere bakarak yarımşar yüzyıllık devirlerini adlandırıyor. Belirtilmesi gereken bir başka özellik bu kısa dönemli dalgalanmalarla ilgili. Günümüz dünyasında fiyatlarda görülen dalgalanmalar sadece artış oranlarıyla ilgili. Asla düşmeleri ve artmaları ile ilgili değil. Fiyatlar son 30-40 yıldır sadece artıyor. Bazen yüzde 2-3 oranında artıyor, son zamanlarda çoğu kez bunun çok daha üstünde, yüzde 15-20 oranında artıyor ama, sürekli artıyor. Fiyatlarda gözlenen bu türden tek yönlü gelişme, yaklaşık tüm öteki ekonomik göstergeler için de geçerli oluyor. O kadar kesin ve açık bir biçimde değil ama, gene de ikinci dünya savaşı öncesi görülen türden keskin düşüşler pek görülmüyor. Kısa süreler için ulusal gelir geriliyor, yatırımlar geriliyor ama bunlar geçen yüzyılın dalgalanmaları ve yüzyılımızın başındaki dalgalanmalar kadar kesin ve kalıcı olmuyorlar. Bunu söyleyince, yukarda sözü edilen soruna, 1920'lerden sonra Kondratiyef eğrilerinin ne olduğuna dönmek gerekiyor.

Üçüncü Kondratiyef 1914-20 arasında düşmeye başlıyor. Bu, tablodan çıkıyor. Düşüş ne kadar sürüyor ve «dördüncü» Kondratiyef ne zaman başlıyor? Kabaca bazı kestirimler yapmak mümkün. Üçüncü Kondratiyef'in düşüşü 1930'ların sonuna kadar sürüyor. Bu aralarda, ikinci dünya savaşı ile başlayan dördüncünün yükselme dönemi ise 1960'ların sonuna ve 1970'lerin başlarına kadar sürüyor. İçinde bulunduğumuz yıllar dördüncü Kondratiyef'in düşüş bölümün bir parçası. Bu söylenenlere kanıt getirmeden önce, yukardaki ilk tablonun bir özelliğine dikkat çekmek gerekiyor. Peşpeşe iki Kondratiyef döneminin başlangıç ya da bitiş yılları arasında yaklaşık yarımşar yüzyıl var. Zaten adlandırılışları da buradan kaynaklanıyor. Bu süreleri üçüncü Kondratiyef'in yükseliş ve düşüş dönemlerine ekleyince, yukarda belirlenen dördüncünün yükseliş ve düşüş dönemleri elde ediliyor. Kondratiyef'in yarım yüzyıl önceki bulguları bugün de doğrulanıyor. Şimdi bu söylenenleri daha yakından görelim:

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE SON 70 YILDA YILLIK ORTALAMA BÜYÜME HIZLARI (%)

	1909-29	1947-57	1957-67	1967-72	1972-77
1972 fiyatları ile GSMH	2.8	3.8	4.0	3.0	2.7
1972 fiyatları ile fert başına GSMH	1.8	2.0	2.5	2.0	1.9
Enflasyon	2.8	2.7	2.0	4.8	7.2
Sanayide verimlilik	1.5	2.5	2.9	1.8	1.3

Kaynak : **Economic Impact,** 1979. sayı 26, sayfa 74.

Amerika ile başlamak uygun oluyor. Üçüncü Kondratiyef'in düşüşünün 1914-20 arasında başladığı belirtilmişti. Büyük kriz 1929 yılında başladı ve 1933'e kadar sürdü. 1945'e kadar savaş yılları. Dolayısıyla, tablonun son dört sütunundaki bilgiler dördüncü Kondratiyef'in yükseliş dönemini belirlememizde yardımcı olabilir. 1947-67 arasında bu iki sınır yılın dışlarına da taşabilecek bir dönem boyunca, bu yüzyılda görülen en düzenli ve hızlı gelişme gözleniyor. 1967-72 döneminin bir noktasından sonra ve fakat kesinlikle 1972'den sonra gerileme dönemi başlıyor. Bu dönemden henüz çıkılmış olup olmadığına ilerde yeniden dönülecek. Burada benzer tabloların öteki sanayileşmiş kapitalist ülkeler için de oluşturulabileceğini belirtmek yetiyor. Almanya'da savaş sonrası işsizlik oranı yüzde 1 iken 1970 sonrası yüzde 1,5'a ve bugün de yüzde 4'e kadar yükselmiş bulunuyor. İtalya'da benzer oranlar, sırasıyla, yüzde, 5, 6, ve 7. İngiltere'de yüzde 6, 8 ve bugün yüzde 11-12. Genellikle çok düşük işsizlik oranları

gerçekleştirebilmiş bulunan Japonya'da bile bu oranlar yüzde 1, 1,5 ve 2. Savaş sonrası görülen görece kesintisiz ve düzenli büyüme 1970'lere gelindiğinde bozuluyor. Bu durumun göstergeleri arasında sadece verilen istatistikler değil başkaları da var. Uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen kurumsal yapı köklü değişiklikler geçiriyor.

Savaş sonrası Bretton Woos'da oluşturulan düzenlemelerin her biri teker teker sınavdan geçiyor ve çoğu yetersiz kalıyor. Onz'u 35 dolar olarak sabitleştirilmiş olan altın 1971'den başlayarak serbest bırakıldı. Bugün 400 doların üzerinde. Savaş sonrası ucuz ve sürekli bir enerji kaynağı olmuş olan petrol de aynı durumda. 1973 yılına kadan neredeyse sabit fiyatlarla, varili 3 dolar olarak gelen petrol, o yıl içinde 4 katına daha sonra da hızla artarak bugünkü düzeyine, varil başına resmen 23,5'a, «spot» piyasasında 45 dolara kadar yükseldi. Çok daha önemlileri ekonomik ideolojinin yeniden oluşturulması çabalarında aranabilir. Fakat acele etmeye gerek yok. Yakın geçmişin gelişmelerine uygun olarak geliştirilen öteki iktisat ekollerini kısaca incelemeden buradan sonrası için hazırlık sayılamayız.

EKONOMİK «ANLATIM» BİÇİMLERİ Sözü edilen doktrinleri iki başlık altında incelemek mümkün: Neoklasisizm ve Keynescilik. Çok kaba hatları ile şöylece özetlenebilir: İlki, tam istihdam durumunda çeşitli ekonomik göstergelerde neler olabileceği ile meşğul. Tüm kaynakların tam kapasite ile kullanıldıkları, başka bir deyişle tam istihdam koşullarında belirli iktisat politikalarının olası sonuçlarını incelemekle meşgul. Kapitalizm henüz utangaç dönemini aşabilmiş değil. Tüm kaynakların tam kapasitede kullanıldıkları görünümünü yaygınlaştırmak istiyor. İşsizlik ve israf durumlarını düşünmek bile istemiyor. Bunlarla ilgili ekonomik ideoloji oluşturmak çok ilginç gelmiyor. Bunun yerine tüm kaynakların tam güçle kullanıldıklarına inanmak ve başkalarını da buna inandırmak istiyor. Buna bir bakıma zorunlu da. Yoksa ilk dünya savaşından beri sosyalizm örneği var. İlk sosyalist ülkenin ekonomik başarıları var. Hızlı büyümesi ve bunun sonucu olarak işgücünün tam değerlendirilmesi örneği var. İki dünya savaşı arası, bundan önceki dönemde de öyle ama, özellikle bu iki savaş arasında burjuva iktisatı temelde bu sorunla ilgili. Kaynakların tam kullanımı. Böyle olunca, sınırlı, başka bir deyişle «kıt» olan kaynakların çeşitli kullanımlar arasında dağılımı ve bunu belirleyecek ekonomik politikaların araştırılması anlamlı oluyor... Böyle de yapılıyor. Sonunda ilginç buluşlar geliştiriliyor. Üretime araç olan tüm kaynaklar son üründen bir pay

alırlar. Serbest rekabet koşulları neyin ve kimin ne kadar aldığının, üretim sürecine en son katılan birime yapılan ödeme ile belirlenmesini gerketirir. Bu sistematik tam anlamı ile kendi kendini besleyen bir ideolojinin oluşmasını sağlıyor. «Kaynaklar kıttır, paylaşılmaları rekabeti gerektirir ve getiriler son birimin geliri ile belirlenir. Böylelikle son birim önem kazanır. Son birimin bu önemi kaynakların kıtlığını sürekli gündemde tutar. Gerçeği yansıtıyor mu? Soru gereksiz. Yansıtmıyor. Tanımlarını sonuçlarına, sonuçlarını tanımlarına göre belirliyen bir öğreti. Fakat belirli bir süre, 1929'un büyük bunalımına kadar işe yaramazlığı dikkat çekmiyor. Çünkü bunalımlar geçici ve çünkü belirli ekonomik göstergelerde dalgalanmalar makaslar oluşturuyor. Fiyatlar artarken işsizlik azalıyor, işsizlik artarken fiyatlar düşüyor. Ve bu türden gelişmeler kontrol altına alınmak isteniyor. Bu amaçla geliştirilen öğreti de böyle oluyor.

1929 krizi bir dizi hayalleri ve hayallerle birlikte bu öğretiyi de yıkıyor. «Genel denge» ile ilgili araştırmalar yoğunluk kazanıyor. Ekonomik göstergelerde 1929 krizindeki kadar büyük dalgalanmalar olması istenmiyor. İşsizlik oranının yüzde 40'lara ulaşması, oralarda dalgalanması, fiyatların hızla düşüp kâr oranlarını zarar oranlarına dönüştürmesi istenmiyor. Yavaştan yeni bir öğreti egemen olmaya başlıyor. Gene kabaca, şöyle : Kaynaklar pek o kadar da kıt değildir. En azından gözardı edilemiyecek bir kullanılmama durumu vardır. Tam istihdamdan söz etmek pek inandırıcı olmaz. Bu kadar kullanılmayan kaynak varken bunların kullanılmasını teşvik etmek gerekir. Hükümetler harcamaları körüklemeliler. Talebi ve tüketimi artırmayı teşvik etmeliler. Sadece bu kadar mı? İkinci dünya savaşı sonrası artık dünya sosyalist sistemi kurulmuş bulunuyor. Tüm yeni sosyalist ülkelerin ekonomik başarıları rahatsız edici bir etken oluşturmakta. Kapitalist ülkelerdeki yoksulluktan yakınan kitleleri de unutmamak gerekiyor. «Sosyal devlet» kavramı geliştiriliyor. Devlet bir yandan yatırımları artırarak piyasayı canlandıracak, öte yandan da işsizlik sigortası ve benzeri sosyal harcamalarla tüketimi körükleyecek. Olayların bu türden açıklanması ve bu yolla geliştirilen ekonomik politikalar bir öncekine göre, neoklasisizme göre daha inandırıcı oluyor. Hiç değilse daha çok işe yarıyor. Ve dünya kapitalizmi ikinci dünya savaşı sonrası Keynesci öğreti doğrultusunda hareket ederek görece kesintisiz ve nerdeyse tekdüze bir gelişme gösteriyor. Şimdi bu da bitti. Çünkü kaçınılmaz. Bu bitişin kaçınılmazlığı önemli.

Dünya kapitalizminin uzunca bir süre sorunsuz sayılabilecek bir hayat sürmesi sorunlarının sona erdiğini göstermez. Gösteremez.

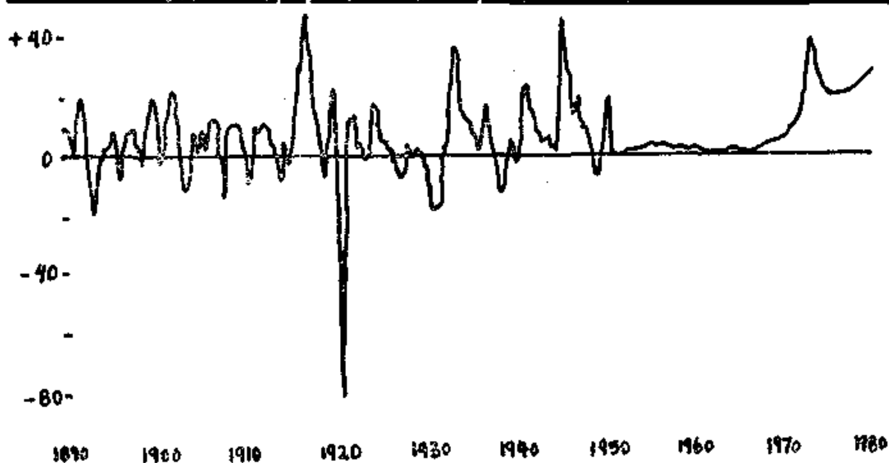
Tam tersine, köklü çözümün ertelenmesi sonucu biriken sorunların çözümünün alışılmamış önlemleri bununla birlikte yeni burjuva ekonomik ideolojileri gerektireceği açık. Bu yeni ideolojinin nasıl bir şey olabileceğini görmeden önce, ne türden gelişmeleri açıklamak zorunluluğu ile karşı karşıya bulunacağını kısaca görmek gerekiyor.

Kısaca fiyatlardaki gelişmelere yeniden dönmek gerekiyor. İkinci dünya savaşına kadar tüm öteki ekonomik göstergelerle fiyatlar arasında yakın bir ilişki bulunduğunu gözlemek mümkün. Bunun kuramı da geliştirilmiş. Bir başka deyişle, fiyatlardaki belli gelişmeler gelirlerdeki, ücretlerdeki ve istihdamdaki belli başka değişmelerle birlikte ortaya çıkıyor. Fiyatlarla öteki ekonomik göstergeler arasında o dönemde böyle bir ilişki var. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde fiyatlar artık düşüş göstermiyor. Ancak fiyat artış hızlarında düşmeler görülebiliyor. Fiyatlar sürekli olarak artıyor. Bazan yavaş, bazan da çok hızlı, ama sürekli artıyor. Fiyatlar sürekli artış gösterirken öteki ekonomik göstergelerde bazı dalgalanmalar olabiliyor. Daha önceki döneme göre daha dar dalgalanmalar fakat yine de var. Söz gelimi fiyatlar artarken işsizlikde dalgalanmalar olabiliyor. Günümüzde ise burjuva iktisatçılarının daha önce hayal etmedikleri ve dolayısıyla da özel bir açıklama biçimi geliştirmedikleri bir gelişme gözleniyor. Artık hem fiyatlar artıyor, hem de işsizlik oranı. İşsizlik oranı artarken üretim geriliyor, gelirler düşüyor, fakat fiyatlar hâlâ artıyor. Tüm öteki değişkenlerdeki gelişmeler ne olursa olsun fiyatlar sadece artıyor. Yüzde 1-2 oranında bile olsa artıyor. Bunu görebilmek için bu sayfada verilen şekil yararlı oluyor. Bu şekil, 1890'dan 1970'lerin sonlarına kadar Amerika'da fiyatlardaki gelişmeleri özetliyor. Fiyatların yıllık (ikinci dünya savaşı öncesi içinde belli durumlarda düşüş) ortalama oranlarını veriyor. Her ayki gözlemleri veriyor. Amerika'da fiyat istatistikleri hem çok uzun bir dönemden beri hem de çok ayrıntılı bir biçimde derleniyor. Fiyatlardaki gelişmelerin önemi Amerika'da çok iyi biliniyor. Fiyatların çok önemli bir gösterge olduğunu kabul etmek gerekiyor. Buna dönülecek. Şekli yakından inceledikten sonra.

Şekil 1950'lere kadar Amerika'da fiyatların çok dalgalandıklarını ortaya koyuyor. Sözgelimi, 1921 yılının birkaç ayı boyunca fiyatların yıllık ortalama düşüş oranı yüzde 80'e ulaşmış. Buna karşılık 1918 ve 1947 yıllarının belli birkaç ayında da yıllık ortalama yüzde 40'a varan bir artış göstermiş. Kendi içlerinde küçük devresel özellikler göstermekle birlikte genellikle 1950'lere kadar fiyatlar sürekli dalgalanmış Düşmüş, yükselmiş. Fakat 1950'lere gelindiğinde artık dalgalanma kalmamış. 1950'lerden başlayarak ılımlı düzeylerde bile olsa fiyatlar-

da düzenli bir artış görülüyor. Gerçekçi olmak gerekiyor. Bu şekildeki bilgiler ışığında artık, en azından Amerika için, 1950 sonrasında bunalımlı, istikrarsız bir gelişmeden söz etmek mümkün olmuyor. İkinci dünya savaşı sonrasında yaygınlık kazanan Keynesci politika uygulamaları, fiyatların eskiden olduğu gibi yüzde 40 oranına varan artışlar göstermesini sağlayamıyor; ama gene eskiden olduğu gibi yüzde 80'e varan düşüşler ortaya çıkmasını da önlüyor. Bu çok yararlı oluyor. Bir kez, fiyatların artık hemen hiç düşmeyeceği konusunda bir güven yerleşiyor. İkincisi ve en önemlisi üretim maliyetleri konusunda belirli politikaları uygulamaya koymak kolaylaşabiliyor. Girdi fiyatları az da olsa sürekli bir artış gösterdiğine göre, öte yandan ürün fiyatları da tüm fiyatlar gibi, gözlendiği kadarıyla, az da olsa bir artış gösterdiğine göre kârları artırmanın en kestirme yolu ücretlerle oynamak oluyor. Bunun böyle olduğu, inandırıcılığı ötesinde yaygın uygulamalarla da kolaylıkla görülebiliyor. Gerçekten, başta Amerika'da olmak üzere çoğu sanayileşmiş kapitalist ülkede, dönem dönem, ücretleri dondurma politikası savaş sonrası zamların bir özelliği olarak ortaya çıkıyor.

AMERİKA'DA FİYATLARIN GELİŞMELERİ : YÜZDE ARTIŞ VE DÜŞÜŞLER

Kaynak : **Technology Review** dergisinin 1978 Kasım sayısında çıkan Robert M. Solow'un bir yazısından.

Böyle bir gelişme içinde kapitalizm, başta da tekelci kuruluşları olmak üzere, savaş sonrası dönemde hemen kesintisiz bir gelişme gösterme olanağı buluyor. Daha yakından denetlenen ve ekonomik olayların istenildiği gibi yönlendirildiği bir dünyada geçen yüzyıllarla

bu yüzyıl başında görülen türden keskin yakıcı rekabete gerek kalmıyor.

YAKIN GEÇMİŞ Fakat burada biraz durmak gerekiyor. Şeklin 1970 sonrası dönemine bakınca bu zorunlu oluyor. Fiyat eğrisi yukarıya doğru sert bir düşüş kaydetmiş bulunuyor; İkinci Dünya Savaşı sonrası düzgün çizgi yeniden kırılıyor. Fiyatlar yeniden yıllık ortalamalar olarak yüzde 30'a ulaşan oranlarda artmaya başlıyor. Fiyatların hızlı artışı, bu kez işsizlik oranlarında da hızlı artışlarla birlikte ortaya çıkıyor. Üretim artış oranlarında düşmelerle birlikte ortaya çıkıyor. Bu gelişmelere yakından bakıldığı zaman söylenenler çok açık bir biçimde ortaya çıkıyor. Aşağıdaki tablonun her iki sütunu bir arada ele alınmak gerekiyor. İlk ikisi enflasyon oranlarındaki değişmeleri, ortadaki iki sütun işsizlik oranlarındaki gelişmeleri ve son iki sütun da ulusal gelirdeki gelişmeleri özetleyen bilgileri içeriyor. Tablodan çıkan sonuçlara geçmeden önce, verilen rakamların tam rakamlara yuvarlama nedeniyle yaklaşık rakamlar olduğunu hatırlatmak gerekiyor.

SANAYİLEŞMİŞ ALTI ÜLKEDE ÇEŞİTLİ EKONOMİK GÖSTERGELER (%)

	Yıllık ortalama fiyat artışları		İşsizlik oranları		1975 fiyatlarıyla GSMH'da yıllık artış oranları	
Ülkeler	1968-78	76-78	1961-69	74-79	1970-73	73-78
Almanya	5	5	1	4	7	2
Amerika	12	17	4	8	9	2
Fransa	8	10	3	6	5	2
İngiltere	16	21	6	12	6	1
İtalya	15	19	5	7	7	2
Japonya	9	3	1	2	15	4

Kaynak : OECD **Main Economic Indicators**, Kasım 1979'un çeşitli tablolarından derlemeler.

Fiyatların son on yıldır bir hayli hızlı bir biçimde artmaya başladıkları ilk sütunda verilen rakamlardan görülüyor. 1950-70 dönemi boyunca yılda ortalama yüzde 0-5 arasında bir hızla artan fiyatlar artık yüzde onun üstüne çıkmış bulunuyor. Fakat bu yetmiyor. İkinci sütunda verilen bilgiler daha da önemli. İkinci sütundaki yıllık fiyat artış oranları ile ilk sütundakiler karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkan sonuç daha da ilginç. Fiyatlar artık 1970 öncesinde görüldüğünden daha hızlı artmakla kalmıyor, aynı zamanda artış oranlarının kendilerinde bir artıştan söz etmek mümkün. Fiyatlar son iki yıldır, son on

yılda görülen yüksek artış oranlarını da aşan bir hızla artmakta. Fiyat artış oranları yüzde 20 gibi bir düzeye yaklaşıyor.

Öte yandan işsizlik oranlarında da bir artış gözleniyor. Keynesci politikaların başarı ile uygulanabildiği dönemin son yarısında, 1970 öncesi on yılda, genellikle gözlenen işsizlik oranları yüzde 5 dolayında ve altında kalıyor. Halbuki son beş yılın işsizlik oranlarına bakıldığı zaman görünen, işsizlik oranlarının iki katına çıkmış olduğu. Kabaca, işgücünün yaklaşık yirmide biri işsiz iken bugün bu oran onda bire yükselmiş bulunuyor. Son iki sütunun incelenmesine geçmeden önce hatırlatılması gereken bir konu var. Yukardaki tablonun bütün bilgileri, sözü geçen ülkelerin resmi istatistiklerinden derlenmiş olan bilgiler. Bu rakamların her birinin daha yüksek olduğundan kuşku duymamak gerekiyor. Sözgelimi, işsizlik oranının hesaplanmasında uygulanan tanımlama son derece ilginç. Son bir ay içinde iş arayıp da bir işe yerleştirilememiş olanların toplam işgücüne bölünmesi ile elde edilmiş. İşsiz oldukları halde son bir ay içinde iş arama çabası göstermemiş olanların işsiz sayılmadığı bir tanımlama. Ayrıca, işgücünü 15-60 yaş arası grup ile sınırlı tutan bir tanımlama. Bu ve benzeri çarpıtıcı özellikler ayıklandığı zaman işsizlik oranlarının tabloda verilenin çok daha üstünde olaçağı açık. Kullanılan tanımlamanın ne derece büyük çarpıtıcı etkisinin olduğunu görebilmek için Türkiye'ye bakmak gerekiyor. Aynı kaynak (OECD aylık yayını) bugün Türkiye'deki işsizlik oranının yüzde 11 olduğunu belirtiyor. Dışarda çalışanların bu hesaplama dışında bırakıldığını belirterek. Bu son notu, verdiği oranın hesaplanmasında gösterilen özene dikkat çekmek için yapıyor. Daha inandırıcı görünebilmek için. Böyle bir çabaya ihtiyacı var; çünkü bugün Türkiye'de işsizlik oranının yüzde 11 olduğunu ileri sürmek hiç inandırıcı olmuyor. Fakat tablonun hazırlanmasında yararlanılan kaynağın bu özelliği, incelemekte olduğumuz konu için büyük bir sakınca yaratmıyor. Söylenenler belirli ekonomik göstergelerdeki bugünkü erişilmiş olan düzeylerden çok, bu göstergelerde son yıllarda gözlenen göreli gelişmelerle ilgili. Böyle olunca çarpıtmaların yönü değişmediği sürece iki ayrı dönem için verilen rakamlar birbirleri ile karşılaştırılabilir olma özelliğini yitirmiyor.

Bu son söylenenler göz önünde bulundurularak son iki sütuna bakıldığı zaman son beş yılda kaydedilen büyüme hızlarının 1970'lerin başlarında kaydedilenlerin yaklaşık dörtte birine düştüğü görülüyor. Bugün, dünyanın başta gelen altı kapitalist ülkesinin yıllık büyüme hızları, kendi kaynaklarına göre, yüzde 2 dolayında. Bu, toplam ulu-

sal gelirlerinin büyüme hızı. Nüfus artış hızı göz önüne getirildiğinde, kişi başına gelirin büyüme hızının sıfıra yaklaştığı ortaya çıkıyor. Bu son söylenen bir abartma ifade etmiyor. Gerçekten bugün kapitalist dünya belirli bir tıkanıklık içine girmiş bulunuyor. Bunun da ötesinde, içinde bulundukları durumun kalıcı olduğunun da bilincindeler. Bunun kanıtları da var. Enflasyonun ve işsizliğin artmakta ve büyümenin düşmekte oluşunun ötesinde, bu yöndeki eğilimlerin süreceği, daha da kesinleşerek artacağı konusundaki beklentiler yaygın. Aşağıdaki tablo, bir öncekinin aynı. Sadece yıllar değişiyor. Bir öncekinde geçmiş dönem rakamlarına yer verilmişken, bu kez içinde bulunduğumuz yılın rakamlarına ve önümüzdeki yılın beklenen gelişmelerine yer verilmiş oluyor. Bu tabloda da verilen bilgiyi ikişerlik sütunlar halinde değerlendirmek gerekiyor.

EKONOMİK GÖSTERGELERDEKİ 1979 GELİŞMELERİ VE 1980 BEKLENTİLERİ (%)

	Fiyat artışları		İşsizlik oranları		GSMH büyüme hızları	
Ülkeler	1979	1980	1979	1980	1979	1980
Almanya	4	5	4	4	4	2
Amerika	11	10	6	7	2	0
Fransa	10	11	6	7	3	1
İngiltere	13	12	5	6	2	1
Japonya	5	9	2	2	6	4

Kaynak : Newsweek, 1 Ekim 1979, sayfa 45.

Tablo açık bir biçimde gösteriyor. Sanayileşmiş kapitalist ülkelerde 1980'e ilişkin beklentiler 1979'daki gelişmelerden de kötümser. Daha yüksek enflasyon oranları, daha yüksek işsizlik oranları ve buna karşılık daha düşük büyüme hızları. Hemen belirtmek gerekiyor. 1980 yılına ilişkin beklentiler petrol fiyatlarının en fazla yüzde 60 oranında arttırılması, bugünkü resmi fiyatlarının en fazla yüzde 60 daha yüksek olmasına göre düzenlenmiş. Eğer petrol fiyatları bu orandan daha yüksek bir oranda arttırılırsa bütün bu beklentiler daha da kötümser yönde etkilenecek. Petrol fiyatlarının karaborsada resmi fiyatlarının iki katına ulaştığı biliniyor. Bu yazı yazıldığı sırada OPEC'in Caracas toplantısı henüz yapılmamış idi. Fakat 1980 yılı boyunca petrol fiyatlarındaki artışın ancak sanayileşmiş kapitalist ülkelerin beklentileri düzeyinde kalacağını ummak pek gerçekci olmuyor. Petrol fiyatlarına ilişkin olası beklentiler ötesinde önemli bir konu, artık petrol satan ülkelerin sattıkları petrolün karşılığını dolar olarak kabul etmek istemediklerinde aranmalı. Doların sürekli gücünden yitirmesi bunun başlıca nedenini

oluşturuyor. Başka nedenleri de var. Bir bölümüne daha sonra değinilecek. Burada, 1970'lerdeki ekonomik gelişmeler 1980'lerdeki olası beklentiler üzerindeki incelemeyi sürdürmek gerekiyor. Gelişmelerle beklentilerin karşılaştırılması ötesine geçmek gerekiyor. Beklentilerin gerçekçiliğini araştırmak gerekiyor. Bunu yapabilmek için de yeterince bilgi derlenebiliyor. Gene sözü geçen ülkelerin kendi kaynaklarından.

Alışkanlık haline geldi. Her yeni on yıla girerken ilerdeki on yıl boyunca ekonomik yaşamın yönelişi konusunda kestirimler yapmak. 1970'e girerken de benzer kestirimler yapıldı. Geçmiş deneyimden yararlanıp öndeki on yıl için öngörülerde bulunmak. Her yıl biterken bir sonraki yıl için yapılan kestirimlerden daha farklı bir iş. Biraz daha iddialı ve hata yapma olasılığı biraz daha yüksek bir iş. Dolayısıyla 1970'lere girerken 1979-1980 arası büyüme hızları kestirimi yaparken büyük hatalar yapılacağı da kabul edilmeli. 1980'e girerken o yıla ilişkin yapılan kestirimlerde de hata olacağı açık. Ama yapılan kestirim yalnız bir yılı ilgilendirirse hata payı daha az oluyor.

1970'lere girerken 1970-1980 için yapılan kestirimlerin çok hatalı olduğu bugün anlaşılıyor. Söylendiği gibi bu hata beklenir bir hata. Yalnız bu türden kestirimlerde hataların bir bölümü yukarıya doğru iyimser olarak yapılır, bir bölümü de aşağı doğru kötümser olarak. Genel olarak olumlu ve olumsuz hataların birbirini gidereceği umulur. Halbuki 1970'ler için yapılan kestirimlerin hepsinin yalnız bir yönde hata yaptığı görülüyor. Sadece iyimser yönde. 1970'ler için öngörülen büyüme hızlarının hiçbiri gerçekleştirilememiş. Hep öngörülenin gerisinde kalınmış. Burada verilen tablo, 1970-1980 arasındaki hızın bir önceki beş yılda gerçekleştirilmiş büyüme hızının ne kadar üstünde yada altında gerçekleştirilebileceğinin düşünüldüğünü gösteriyor. İlk sütun bu bilgiyi veriyor. İkinci sütun ise gerçekleşen yıllık büyüme hızının bir önceki beş yıl ile karşılaştırıldığı zaman ne kadar geride kalındığını.

Tablodan çıkartılabilecek sonuçlar arasında başlıca ikisi çok önemli oluyor. Altı en gelişmiş kapitalist ülkenin her biri 1970'lerin başında büyüme hızlarını çok iyimser bir biçimde öngörmüş. Bazıları (Almanya, Amerika ve Fransa) az bile olsa büyüme hızlarını yükseltebileceklerini bile ummuşlar. Gerçekleşme hepsinin öngörülerinin gerisinde kalmış. Büyüme hızının düşeceğini öngören ülkelerdeki büyüme hızı düşüşü öngörüyü çok aşmış. Temelsiz iyimserlik, genel olarak bu türden yapılan tüm öngörüler için geçerli bir sonuç. İkinci sonuç daha da önemli. Kabaca, yazının başından

beri çizilmekte olan tablo için bir kanıt. İkinci dünya savaşı sonrası girilen görece kesintisiz gelişme süreci 1970'lerde değişiyor. Bu dönemdeki büyüme hızları açık bir biçimde düşme gösteriyor.

1970'LER İÇİN ÖNGÖRÜLEN BÜYÜME HIZI DEĞİŞİKLİKLERİ VE GERÇEKLEŞME DURUMU (%)

Ülkeler	1970-80 dönemindeki beklenilen büyüme hızının daha önceki büyüme hızlarına göre farkı	1970-80 döneminde gerçekleşen büyüme hızının daha önceki hızdan farkı
Almanya	0.1 düşmesi beklenirken	1.7 düşmüş
Amerika	1.0 artması »	0.8 »
Fransa	0.6 » »	1.5 »
İngiltere	0.8 » »	0.3 »
İtalya	05 düşmesi »	3.5 »
Japonya	2.4 » »	7.1 »

Kaynak : Le Monde, 4 Aralık 1979, sayfa 27.

VERİMLİLİKTE GELİŞMELER Buraya kadar verilen bilgileri başka göstergelerle destekleme olanağı bulunmalı. Çünkü, buraya kadar verilen bilgiler çoğu kez parasal göstergelerle desteklendi. Fiyatlardaki gelişmeler, gelir artışları ve benzerleri gibi. Ayrıca işsizlik oranları. İşsizlik oranları bir ölçüde fiziki bir gelişmenin göstergesi kabul edilebilir. Kişi başına gelir artışını çok kaba bir yaklaşımla toplam verimlilik düzeyindeki gelişmelerin bir göstergesi olarak almak mümkün olabilir. Fakat daha net ve açık bir biçimde sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki verimlilik gibi fiziki başka göstergelere de gerek var. Bu türden veriler derlenmese, derlendiği zaman da yayınlanmasa bile teknoloji ile daha çok ilgili göstergelere gerek var. Bu türden verilerin çoğunu tek tek belirli ürünleri ele alarak incelemek gerekiyor. Bu türden bilgileri tek tek ürünler, önemli ürünler için derlemek gerekiyor. Bu türden göstergeler kapitalist ülke ekonomilerinin ne yönde gelişmekte olduklarının yada gelişebileceklerinin daha doğrudan ipuçlarını verir. Bu yönde ayrıntılı araştırmalar yapmak gerekiyor. Fakat, derlenebilen verilerden yararlanılabildiği ölçüde gene de bu konuda bazı sonuçlar çıkarmak mümkün.

En genel olarak şu söylenebilir : Yukardan beri incelemekte olduğumuz altı ülke söz konusu olduğunda, bu ülkelerde sanayide işgücü verimliliğindeki artışlar buraya kadar söylenenleri destekleyecek nitelikte. Verimlilik artışlarında bir düşme gözlemek mümkün. Sanayi üretimi rakamlarını sanayideki istihdam rakamlarına bölerek

çok kaba bir biçimde sanayideki verimlilik durumu hakkında bilgi elde edilebilir. Bu türden diziler elde edildiği zaman, «sanayi verimliliği»nin yıldan yıla nasıl gelişmekte olduğu incelenebilir. Tablo bunu yapıyor.

SANAYİDE İŞGÜCÜ VERİMLİLİK YILLIK ARTIŞ ORANLARI (%)

Ülkeler	1976	1977	1978	1979 (*)
Almanya	9	5	4	—12
Amerika	7	2	3	1
Fransa	10	2	5	9
İngiltere	6	4	4	— 3
İtalya	13	— 1	3	3
Japonya	13	6	7	8

(*) İlk sekiz ay.
Kaynak : OECD **Main Economic Indicators**, Kasım 1979'un çeşitli tablolarından.

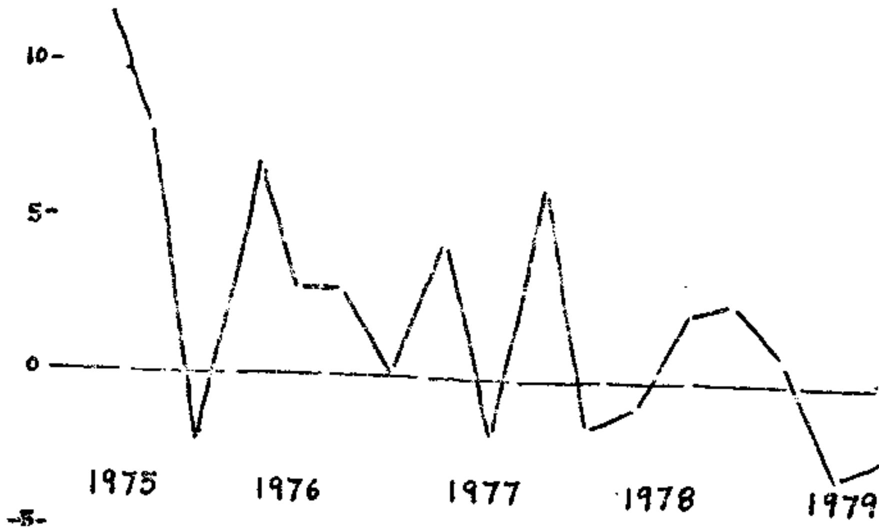
İngiltere ve Japonya dışındaki ülkelerde düzenli bir düşüş olduğu görülüyor. Adı verilen iki ülke için 1976 yılı ile karşılaştırma yine bir düşüş olduğunu ortaya koyuyor; fakat gerek bu iki ülke için gerek ötekiler için tabloda verilen sınırlı bilgiler dışında göstergelerden yararlanmak gerekliliği açık olmak gerekir. Amerikan Kongresi'nin yaptırdığı bir araştırmada, özel sektörde verimlilik artışının ikinci dünya savaşı sonrasından başlayarak 1960'ların sonlarına kadar yılda ortalama yüzde 3'ü aşan bir hızla arttığı, buna karşılık 1970'lerdeki aynı rakamın yüzde 1'e bile ulaşamadığı ortaya çıkıyor. Aynı araştırma, özel kesimde 1979'dan başlayarak verimliliğin düştüğünü, buna neden olarak da özel kesimin istihdamı kısıcı önlemler almamakta oluşunu belirtiyor. Araştırma biraz dikkatsizce sonuçlar çıkarıyor. Aynı araştırma içinde Amerika'da toplam istihdamın artmamakta olduğu, düşmekte olduğu da belirtiliyor. Ayrıca buraya kadar verilen bazı istatistikler Amerika'da istihdamın değil işsizliğin arttığını gösteriyor. Dolayısıyla verimlilik artışındaki düşmelerin nedenini başka yerlerde aramak gerekiyor.

Bu sayfalarda görülen ikinci şekil Amerika'da özel kesimde verimlilik artışlarını gösteriyor. Her yıl için dört gözlem bulunmasına rağmen her nokta o günkü yıllık ortalama verimlilik artış oranını veriyor. Yüzde olarak. Böylece, sözgelimi, 1976 yılının ilk çeyreğinde verimliliğin yüzde 7 oranında arttığı, son gözlem olan 1979'un ikinci çeyreğinde ise yüzde 2,5 düştüğü görülüyor. Başka bir deyişle, 1976 yılının ilk çeyreğindeki ilişkiler 1976'nın tümü icin geçerli olacak olsa, o yıl verimliliğin yüzde 7 artacağı, 1979'un ikinci çeyreğindeki eğilim sürecek

olsa 1979 yılının tümünde verimliliğin yüzde 2,5 düşeceği anlaşılmak gerekiyor. Her yıl için 4 ayrı gözlem yapıldığına göre her yılki ortalama verimlilik artışı da o dört gözlemin ortalaması oluyor.

Şekil, verimlilik artışındaki dalgalanmalara rağmen Amerika'da özel kesimde verimliliğin göreli bir düşüş içinde olduğunu gösteriyor. Aynı eğilim sürecek olsa 1980 yılı boyunca verimlilik rakamlarında* sürekli bir düşüş, bir başka deyişle verimlilik artış hızlarında sürekli sıfır altı değerler görülmesi beklenebilir. Yalnız, yakından bakıldığı zaman bunun pek de gerçekleşecek bir gelişme olmadığı anlaşılıyor. Daha dikkatli bir gözlem verimlilik artışlarının sıfır dolayına yerleşmekte oldukları biçiminde olabilir.

AMERİKA'DA ÖZEL KESİMDE VERİMLİLİK ARTIŞLARI: YÜZDE ARTIŞ VE DÜŞÜŞLER

Kaynak : **Newsweek**, 1 Ekim 1979, sayfa 46.

Verimlilik artış oranlarındaki düşmelerin gözlenmesi yetmiyor. Nedenleri ve sonuçları konusunda düşünmek gerekiyor. Nedenleri ve sonuçları konusunda söylenebilecek olanlar bilimsel ve teknolojik gelişmenin ulaştığı boyutların anlaşılabilmesi ile mümkün oluyor. Günümüz dünyasında bilim ve teknik üretim sürecini etkileyen önemli bir etken olmuş durumda. Bugün sanayi giderek artan oranlarda bilimsel ve teknolojik ilerlemenin yarattığı olanaklardan yararlanarak nitelik değiştiriyor. Geleneksel sınai çalışma biçimleri

yerlerini artan bir hızla elektronik sanayiinin sağladığı olanaklarına, daha hafif, daha yakından denetlenebilir ve daha üretken çalışma biçimlerine bırakıyor. Sanayileşme sürecinde belirli bir düzeye varmış ülkelerin daha çok sanayileşmeleri ancak elektronik aygıtların üretim süreci içinde daha yoğun bir rol oynamalarıyla mümkün oluyor. Bu tür «sınai» çalışma biçimleri kol ve kafa emeği arasındaki oranları tersine çeviriyor. Sanayileşmiş ülkelerde istihdamın bileşimi giderek daha çok kafa emekçilerinin ağırlık kazanmasını getiriyor.

«YENİ EKONOMİK DÜZEN» Yukarda söylenenler, bir yandan maddi gelişmeleri özetlerken, öte yandan kâr amacı ile çalışan kapitalist sistemde işgücü kullanımı yada kullanılmamasının yarattığı sorunlarla uğraşmak için yeni arayışlar gerektiriyor. Yüksek işsizlik oranlarını mazur gösterecek açıklamalar geliştirmek gerekiyor. Giderek daha da artacak olan işsizliğin «normal» bir gelişme imiş gibi gösterilmesi yönünde açıklamalar geliştirilmesini gerektiriyor. Türkiye'nin de üyesi olduğu, en sanayileşmiş başka 23 ülkenin oluşturduğu OECD'nin aylık yayın organı Observer bu konuda ilginç görüşlere yer veriyor. Eylül 1979 tarihli 100'üncü sayısını 2000 yılına kadar olası gelişmelere ayıran bu dergi aynı sayısında şunları söylüyor. Başkalarıyla birlikte.

«Bilimsel ve teknik araştırmalar ile sanayiin ilişkilerinin artması nedeniyle ve bundan dolayı sınai çalışma ile hizmetler arası tamamlayıcılığın artması sonucu, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, sınai çalışma kavramı bugünkü anlamını yitirecektir. Bunun sonucu olarak, aynı ülkelerde, sanayiin bir bütün olarak istihdam artırıcı etkisi ortadan kalkacaktır.» Oldukça açık değil mi? Sanayileşmenin kazanacağı yeni içerik, işsizlik oranlarının artmasını gerektirecek. Bununla da yetinilmiyor, bu yeni biçimi ile bile sanayileşmenin yavaşlayacağı belirtiliyor. Sonuç olarak, iş alanı yaratma olanakları bir hayli sınırlandırılmış olan bu yeni tür sanayi, bir de üstüne üstlük daha yavaş gelişecek. En sanayileşmiş kapitalist ülkeler geleceklerine pek umutla bakmıyorlar. Ya da umutla mı bakıyorlar? Daha düşük bir sanayileşme daha yavaş bir büyüme demek olduğuna göre ve bu da daha yüksek işsizlik oranları ile birlikte öngörüldüğüne göre, bundan da öte bütün bunlara gönül rızası ile katlanmaya hazır olduklarına göre, hiç değilse böyle bir hazırlık içinde olduklarına göre, en sanayileşmiş kapitalist ülkelerin önümüzdeki belirli bir süre için düşündükleri bazı şeyler olması gerekir. Daha yüksek fiyatlara daha yüksek işsizlik oranlarında katlanmak zorunda ka-

lacak olan geniş halk yığınlarına verilecek birşey olması gerekir. Hiç değilse, bu yönde gerekli ekonomik ideolojinin bugünden oluşturulmaya başlanması gerekir.

Yukarda özetlenen türden bir gelişmenin, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin sağladığı olanaklarla üretim maliyetlerini düşürücü yönde etki yapması gerekir. Bu doğru. Maliyetlerin en fazla düşecek olduğu alanlar bilimsel ve teknik buluşların en yaygın uygulama alanı bulacak olduğu alanlarda aranmalı. Bu alanları bugün başlıca üç genel başlıkta toplayabiliriz. Her biri hizmetler sektörünün önemini ve payını daha çok artıracak olan alanlar. Bunlar, elektronik sanayii, ulaştırma hizmetleri ve haberleşme kesimi. Üçü arasında ilk bakışta sezilmeyen bir bütünlük var. Fiyatların genel olarak artışlarını sürdürecekleri, hatta giderek daha da hızlı artabilecekleri bir dünyada bu üç alanda üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayacak olan gelişme her birinin kendi iç yapısında aranabilir.

Sözgelimi, ulaştırma sektöründe hizmet çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Karayolu, havayolu, deniz taşımacılığı vb. gibi biçimlerden biri ile. Bunların herbirinde kendi içlerinde üretim maliyetleri, fiyatların genel düzeyinin yükselmesi nedeni ile artabilir. Fakat herhangi birinde birim hizmet başına maliyet bir ötekinden farklıdır. Böyle olunca ulaştırma hizmetlerinin giderek daha yoğun bir biçimde birim maliyeti yüksek biçimlerden ötekilerine kaydırılması ile toplam ulaştırma hizmetlerinin ucuzlatılabileceği görülür. Aynı durum haberleşme konusunda da ortaya çıkıyor. Yeni buluşlar bu alanda yeni haberleşme ortamlarının geliştirilmesini sağlıyor. Her yeni buluş, içerdiği elektronik ürün girdisinin oranının yüksekliği nedeniyle bir öncekinden daha ucuz oluyor. Haberleşme hizmetleri sürekli olarak ve bundan da önemli olmak üzere artan bir hızla daha ucuz ortama kayıyor. Geleneksel posta hizmetleri yerine telekomünikasyon araçlarının geliştirilmesi bunun en güncel örneğini oluşturuyor.

Yukarda sayılan üç alandan başkaları da olabilir. Fakat sözü edilen alanlar önemli. Birkaç paragraf önce söylenenleri hatırlamak gerekiyor. Sanayileşme yeni bir «içerik» kazanacak. OECD söylüyor bunu. Yeni sanayi daha çok kafa emeği ve daha çok hizmet sektörü girdisi kullanacak. Sayılan çalışma alanlarının ürünleri bu tür «yeni» sanayilerin en önemli «yatırım mallarını» oluşturuyor. Dolayısıyla düşünülen senaryo, «yatırım malları»nın maliyetlerinin düşürülmesini birlikte getiriyor.

Bu kadarla bitiyor mu? Hayır. Fiyatların genel olarak daha hızlı artacağı öngörülüyor. Anlaşılan artacak da. Fakat belirli mallarda maliyetler ve dolayısıyla fiyatlar düşerken genel fiyat düzeyinin artması nasıl mümkün olabilir? Çok kolay bir biçimde. Yatırım malları dışında kalan malların fiyatlarını daha da hızlı arttırarak. Yatırım malları dışında hangi mallar kalıyor? Temelde, tüketim malları. Dayanıklı tüketim malları ve öteki tüketim malları. Bunun kanıtı var mı? Geride kalan on yıllık süre yeterince kanıt oluşturacak zenginlikte. Bir binek arabası bugün on yıl önceki fiyatının beş katı fiyatla satılıyor. Tüm dünyada. Aynı sürede genel fiyatlar bunun yarısı kadar bile artmadı. Öteki dayanıklı tüketim mallarından örnekler verilebilir. Gerekmiyor. Teorik olarak doğru olanın kanıtını geliştirmek her zaman mümkün. Dayanıklı tüketim malları dışında bir örnek de düşünülebilir. Ve her ikisinden birer örnek yeter. Bugün dünyanın en büyük buğday ihracatçısı Amerika. Buğday fiyatları da en hızlı artan fiyatlar arasında. 1973-79 döneminde buğday fiyatlarındaki artış genel fiyat düzeyindeki artışın üzerinde gerçekleşti. Fakat bu kadarla da bitmiyor. Geleneksel sanayilerin azgelişmişlere devredilme süreci içinde bu tür sanayilerin yatırım malları fiyatlarının da artması gerekiyor. Genel olarak sanayileşmiş ülkelerin ifade edilmiş bir amacı, sınai ürünlerinin fiyatlarını kabaca petrol fiyatları ile en az aynı oranda artırmak olarak özetlenebilir.

Bütün bu çizilen tabloyu bozabilecek bir dış etkenden söz edilebilir. Kapitalist dünya içinde kalmasına rağmen gene de bir dış etken gibi işlev görecek bir gelişme OPEC ülkelerinin davranışları oluyor. Çoğu emperyalist ülkelerin güdümünde olan bu topluluk üyelerinin bazıları oyunu bozacak nitelikte girişimler peşindeler. Bilinçli olarak yapıldığını söylemek zor olmakla birlikte bu yönde göstergeler bulunabilir. İran'da olanlar. Libya'nın petrolün varilini 45 dolara yükselteceğini duyurmuş olması ve benzerleri gibi. Sanayileşmiş ülkelerin sanayi ürünlerinin fiyatlarını petrol fiyatları ile atbaşı artıracaklarını duyurmalarına rağmen petrol fiyatlarındaki artış gene de başka bazı nedenlerle bir oyun bozan gibi davranıyor. Sadece İran değil, birçok OPEC üyesi artık petrol karşılığında dolar kabul etmeyeceklerini duyuruyorlar. Uluslararası para olma özelliğini, sterling bu özelliğini yitirdiğinden beri sürdürmüş bulunan dolar, sürekli değer kaybediyor. Doların değerinin düşürülmesinin, Amerika'nın dış ticaret dengesini düzenleyen politikaları ile ilişkisi olmakla birlikte, oldukça önemli bir olası sonucu var. Sürekli değer kaybeden bir para uluslararası para olma özelliğini uzun süre

koruyamaz. Bunun da ötesinde spekülatif girişimlere konu olması nedeniyle ikinci dünya savaşı sonrası görülen düzenli gelişme sürecinde yüklendiği türden düzenleyici bir işlevi artık kaldıramayacak kadar zayıflıyor.

1971'e kadar dolara karşı fiyatı sabit olan altın, doların zayıflaması sonucu bu düzenlemeyi zorladı ve yıktı. Fiyatı serbest bırakılınca da çok kısa zamanda 1971'deki fiyatının 12 katına fırladı. Bunu 1973'de petrol izledi. O zamana kadar nerdeyse sabit fiyatlarla gelen petrol de kısa zamanda o günkü fiyatının 8 katına tırmandı. Daha başka gelişmeler de oldu. Sonunda kapitalist dünya yeni bir uluslararası para arayışı içine, hiç değilse bu işlevi görecek bir düzenleme oluşturma çabası içine girdi. Belgrad'da, geçtiğimiz Ekim başında, birlikte toplanan IMF ve Dünya Bankası yönetici ve uzmanları belirli bir anlaşmaya varamadılar ama konunun araştırılması için bir komite görevlendirdiler. Kısa zamana kadar düşünülemez olarak değerlendirilen bu durum da önümüzdeki dönemin geride kalan dönemden daha değişik bir dönem olacağını gösteriyor. Dünya kapitalizmi birçok bakımdan yeni bir döneme hazırlanıyor.

Geçerken belirtmek gerekiyor. Petrol, bütün bu olanlarda önemli bir rol oynadı. İkinci dünya savaşından beri giderek en temel girdi olma özelliği kazanan, bunun da ötesinde görece kesintisiz büyümenin sağladığı yaşam düzeyinin getirdiği alışkanlıklar sonucu bırakılamıyan bir tüketim maddesi de olan petrol, yazının başında özetlenen neoklasik ve Keynesci öğretiler yerine bir başkasının araştırılmasını da hızlandırıyor. Hatırlanacak, neoklasisizm «kaynaklar kıttır» diyerek başlıyor. Keynesci öğreti ise, «hayır, tüketin» diyor. Şimdi bu ikisi de anlamsız oluyor. Geçen 40 yıllık dönem kaynakların kıt olmadığını gösterdi. Fakat artık, kıt olmadığı halde, tüketilmelerinin sınırlandırılması da gerektiği düşünülüyor. Haklı olabilir. Haklı olmayabilir. Fakat hiç değilse böyle düşünülüyor. Böyle düşünülünce daha önceki iki doktrinin de yapamadığını yapabilecek olan bir öğreti gerekiyor. Temel unsurları neler olmalı?

SORUNLARI ARTIRICI ÖNLEMLER

Tokyo zirvesi bazı ipuçları veriyor. Yılın ilk yarısında Tokyo'da biraraya gelen yedi sanayileşmiş ülke lideri, ekonomilerindeki gelişmeleri gözden geçirip gerek tek başlarına gerek topluca uygulamaya koyacakları politikaları belirlediler. Daha doğru bir deyişle belirlemeye çabaladılar. Doların sürekli zayıflaması buna karşılık mark ve

yen'de görülen sürekli değer yükselişi, Amerika'nın kendi açısından uygun gördüğü politikaları öteki ortaklarına dayatmasını güçleştiriyor. Almanya ve Japonya'nın pazarlık gücü sürekli artıyor. Böyle olunca ortak politikalar belirlemek güçleşiyor. Nitekim alınan kararlardan biri sanayileşmiş kapitalist ülkelerin petrol ithalatlarını sınırlamaları olduğu halde aradan geçen süre bunun tam tersinin gerçekleştiğini gösterdi. Sözgelimi Almanya tek başına petrol tüketimini yüzde beş oranında kısacağını vaadetmiş olmasına rağmen tam tersine yüzde üç oranında arttırdı. Japonya için de aynı durum ortaya çıktı.

Tokyo'da alınan kararlardan bir başkasının uygulanabilme olanağı daha yüksek. Fakat bunun da yaratacağı başka tür sorunlar var. Belirli bir süredir uygulanmakta olan bir politika, yedi lider arasında konuşularak, resmi nitelik kazandı. Sanayileşmiş ülkeler, azgelişmişlerden sadece petrol alımlarını kısmak istemiyorlar. Genel olarak tüm alımlarını kısmak istiyorlar. Yeniden, korumacı bir dış ticaret politikası uygulamak istiyorlar. Arada geçen, zamanda uygulanan serbest ticareti körükleme günleri geride kaldı. Korumacı politika bu kez yeni bir ad ile, neo-korumacılık olarak, ortaya sürülüyor. Eski uygulamalardan belirli farklılıklar gösteriyor. Eskiden tüm ithalatın kısılması ve her ülkenin kendine yeterliliği hedeflenirken, şimdi biraz daha farklı olarak ortaya sürülüyor. Yukarda da değinildi. Belirli sanayiler azgelişmiş ülkelere kaydırılıyor. Bu sanayilerin ürünlerine karşı sınırlama gereksiz oluyor. Ayrıca ikinci dünya savaşından sonra uluslararası ticareti artırmak ve düzenlemek amacıyla oluşturulmuş UNCTAD ve GATT gibi uluslararası kuruluşlar var. Bu kuruluşlarda sanayileşmiş ülkeler, azgelişmiş ülkelerle birlikte ticareti «arttırmaya» çalışıyorlar. Böyle olunca, sanayileşmiş ülkelerin azgelişmişlere bu kuruluşlar ve benzerleri çerçevesinde verdikleri sözler ortaya çıkıyor. Bunlar ışığında ve bunlara rağmen neo-korumacı politikaları uygulamaya koymak kolay olmuyor.

Bunun da ötesinde azgelişmişlerin başka pazarlık güçleri de var. OPEC bunlardan biri. Petrol hiç değilse bir kısım azgelişmiş ülke için yukardaki politikaların uygulanmasını engelleyebilmek yönünde olanaklar sağlıyor. Petrol fiyatlarının sürekli artıyor olmasının sanayileşmiş ülkeler kadar belki onlardan da daha çok az gelişmiş ülkeleri olumsuz yönde etkileyeceği açık. Fakat bu alanda belirli olanaklar mevcut. Belirli petrol zengini ülkeler, petrol fiyatlarından en çok etkilenen ülkelere proje kredileri ve doğrudan yardım yolu ile belli transferleri gerçekleştiriyorlar. Bu konu göründüğü kadar basit bir

konu olmamakla, belirli uluslararası yeni ödeme düzenlemelerinin geliştirilmesini gerektirmekle birlikte yine de azgelişmiş ülkeler için birtakım olanaklar sağlıyor. Öte yandan bu yöndeki gelişmeler, azgelişmişler arasında «kollektif kendine yeterlik» çabalarını güçlendiriyor.

Sanayileşmiş ülkelerin daha kolaylıkla uygulayabilecekleri ekonomik politikalar arasında başta sadece kendilerini ilgilendiren iç politikaları geliyor. Bu gibi politikaların da «arzulanmaz» uluslararası yansıması oluyor; ama bu yansımalar gene de politikaların uygulanmasına büyük bir engel oluşturmuyor. Böyle politikalara örnek olarak kaynakların yeniden «kıtlaşması» yada kıtlaşmış gibi tutumlu bir biçimde kullanılmaları çerçevesinde düşünülen, faiz hadlerinin yükseltilmesi kararı gösterilebilir. Faiz hadlerinin yükseltilmesinin genel olarak fiyatları artırıcı ve tüm harcamaları kısıcı bir etkisi var. Yatırımlar için gerekli kaynakların sağlanmasını zorlaştırdığı gibi tüketim harcamalarını da sınırlayıcı etki yapıyor. Faiz hadleri ikinci dünya savaşından beri görülen en yüksek düzeylerine ulaşmış bulunuyor. Faiz hadleri bugün Amerika'da yüzde 15,5 ve İngiltere'de de yüzde 17 düzeyinde. Böyle yüksek faiz hadleri uluslararası kredi piyasasın da da ikinci etkileri nedeniyle sınırlayıcı sonuçlar doğuruyor. Devletten devlete doğrudan kredi yerine daha çok görülmeye başlamış bulunan bankaların yada bankalar birliklerinin verdikleri krediler daha sınırlı kalıyor. Bu türden politikalar neo-korumacı dış ticaret politikaları ve daha düşük düzeyde petrol kullanımı gibi uygulamalar ile birleştirildiği zaman genel olarak dünya kapitalist ekonomisinin büyümesini etkin bir biçimde sınırlamış oluyor. Bu türden politikaların daha yaygın bir biçimde kullanılmaları bu olumsuz etkileri yoğunlaştıracak. Bu kaçınılmaz.

Açıkça görülüyor. Dünya kapitalizminin son yıllarda içine girmiş bulunduğu bunalımdan çıkış için önerilen ya da düşünülen politikaların her biri bunalımı daha da yoğunlaştırıcı özellikler taşıyor. Hedef aldıkları sorunların çözümleri konusunda olumlu sonuç verememeleri bir yana, genel sonuçları sürekli olumsuz oluyor. Olacak. Ya da biraz daha dikkatli söylemek gerekiyor. Olumsuzluk, buradaki kullanılma biçimi ile, daha yüksek enflasyon ve işsizlik oranları ile daha düşük verimlilik ve ulusal gelir büyüme hızları anlamına geliyor. Bu türden gelişmeler herkes için olumsuz olarak yorumlanmıyabilir. Geniş halk kitleleri ve emekçi sınıflar için olumsuz oldukları muhakkak. Öte yandan, başta petrol şirketleri olmak üzere uluslararası tekellerin kârlarındaki artışlar, hatta kâr oranlarındaki artışlar

ise bu türden gelişmelerin dünya kapitalizmi için olumsuz olarak yorumlanamıyacağını gösteriyor. Sahneye konmakta olan senaryonun yazarları için senaryonun uygulanması ötesinde başka «sorumluluklar» beliriyor. Böyle bir gelişmeyi, bu gelişmeden olumsuz olarak etkilenecek olanlara kabul ettirmek mümkün değil. Fakat, kaçınılmaz olarak, bu gelişmenin mümkün olan tek yol olduğu yönünde, normal olanın bu olduğu yönünde, yeni bir ekonomik ideoloji geliştirilecek. Şimdiden başlandı. Sanayileşmenin yeni tanımlamaları oluşturularak. Devlet harcamalarının, bu arada sosyal harcamaların olumsuz etkileri konusunda tezler geliştirilerek. Temelde daha önce görülenlerden daha sağda, daha gerici bir ekonomik öğreti ısmarlamak zorunda.

Siparişi alacak olanlar için oldukça zorlu bir çaba gerektirecek. Kabul etmek gerekiyor. Başarı şansı az olan bir çaba değil. Tümüyle olanaksız bir çaba...

ÖZDEMİR İNCE

ELMANIN TARİHİ

Elmanın hızını düşün

Tomurcukları gördün bir sabah
tomurcukları düşün
saniyede 300.000 kilometre yol alan hızda
sayısız güneşlere bölünüyordu
sayısız su kabarcıklarına

Çiçekleri gördün bir sabah
çiçekleri düşün
güneşin inatçı gücünü
erguvan tülünü ilkyazın
tutsak insanları ölü çocukları
hedefe giden merminin hüznünü
köyleri kentleri kasabaları düşün
çiçekleri düşün
hepsinin düşleri bir
ama hepsinin düşleri ayrı

Yeşil tüylerini gördün ilk patlamada
yeşil tüyleri düşün
bir şey olmayacakmış gibi duran tüyler
dengeli bir çoşkuyla bekleyip kafa tutarak
yelin bağrına gümüş kakmalar döken
yeşil tüyler onları düşün

İlkyazda durumu bu elmanın
yeşil kırmızıya dönüşecek
kırmızı tada dönüşecek
ve sonra doludizgin bir koku
ve elmanın doruk noktası:
yumruktan küçük ve yuvarlak kabuğu parlak ve sert

kırmızıdan yeşile kadar türlü renkte
kokusu hoş
tadı mayhoş
dokusu gevrek ufak çekirdekli-
Gülgiller'den Elma.

Elmanın hızını düşün

Elini uzatsan elindedir
yere düşerse çürür ayrışır
ve çekirdekleri yayılır toprağa
toprağın dölyatağına.

Elma çürür ama öcünü içinde taşır
bir filiz olmanın bir ağaç olmanın öcünü

Döllenmenin hızını düşün yeşermenin hızını
yeşilin kırmızının mayhoş tadın ve kokunun
dalından düşmenin ve çürümenin hızını
saniyede 300.000 kilometre yol alan hız
benim dışımda benden ayrı bana karşı
parmak uçlarımı karınçalandıran uygar sıcaklık
sevgilimin yeşil saçları gibi yığılan
ölümün sakladığı dirim
ertelenen dirim
benim yaşama tarzım
bu benim direnmem
bu benim...
değişmem delidumanlığım zorbalığım
ölümsüz ve benden bağımsız bir başka şey
bu beni saran beni sarsan bir bengi salgı

Elmanın hızını düşün sevgilim
seni beklemenin hızını düşün.

Ozanın, Çark yayınevince 2. ci baskısı yapılan **KİRAZ ZAMANI (1969 May Şiir Ödülü)** adlı yapıtından alınmıştır.

EDEBİYAT VE DEVRİMCİ EDEBİYAT ÜZERİNE

Demirtaş CEYHUN

Lenin'in 1905 yılı Kasım ayında yazdığı «Novaya Zhizn» in 13 Kasım tarihli 12. sayısında çıkan «Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı» adlı yazısı, acaba yayımlandığı zaman da, özellikle yüzyılımızın ikinci yarısında olduğu kadar büyük tartışmalara yol açmış mıdır?

Biliyorsunuz, Lenin usta, söz konusu yazısında «Rusya'da sosyal-demokrat çalışma için Ekim Devrimi'nden sonra doğmuş olan yeni koşullar gündeme bir parti edebiyatı sorununu getirmiştir.» der ve bu yeni edebiyat kavramı ile ilgili görüşlerini şöyle açıklar: «Bir parti edebiyatı ilkesi neye dayanacaktır: Sosyalist işçi sınıfı açısından edebiyat belirli insanların, ya da toplulukların tekelinde bir zenginleşme aracı olmamalı demekle yetinemeyiz. Aynı zamanda edebiyatın proletaryanın genel davasından bağımsız, kişisel bir iş olmaktan çıkmasını da savunmalıyız. **Kahrolsun partisiz edebiyatçılar!.. Kahrolsun edebiyatın üstün insanları (süpermenleri)!..** Edebiyat işçi sınıfının genel davasının bir kısmı haline gelmeli, bütün işçi sınıfının bilinçli öncüleri tarafından harekete geçirilen, o tek ve bölünmez büyük Sosyal-Demokrat mekanizmada 'küçük bir çark ve küçük bir vida' olmalıdır. Edebiyat, Sosyal-Demokrat Parti'nin örgütlü, yöntemli ve birleştirilmiş çalışması içinde bütünleyici nitelikte bir parça olmalıdır.»

Gerek marksist, gerekse anti-marksist edebiyat kuramcısı ve eleştirmenlerince Lenin'in bu yazısında altı en çok çizilen cümleler de, bilindiği gibi, «Kahrolsun partisiz edebiyatçılar!.. Kahrolsun edebiyatın üstün insanları!.. Edebiyat,... Sosyal-Demokrat mekanizmada 'küçük bir çark ve küçük bir vida' olmalıdır» cümleleridir.

George Steiner, Encounter dergisinin 1958 Kasım tarihli sayısında çıkan (Dil ve Bilim adlı kitabına da aldığı) 'Marksçılık ve Edebiyat Eleştirisi' adlı yazısında, bu cümleleri, «çağrı ortamının dışında

Engels'in 1885 Kasımında Minna Kautsky'ye yazdığı bir mektuptaki ele alınmış» markşçı edebiyatın temel kuralları olarak, suçlar. Ve «Bence sav, açıkca belirtilmeyip, durum ve olayın kendisinden doğmalıdır. Yazarın, tanımladığı toplumsal çatışmaların gelecekteki tarihsel çözümünü açıkca okuyucunun eline vermek zorunda olmadığına inanıyorum.» cümleleri ile, 1888 Nisanında İngiliz romancısı Margaret Harkness'a yazdığı bir mektubundaki «Demek istediğim; yazarın kanıtları ne kadar gizli tutulursa, sanat ürünü için o kadar iyi olur.» yargısının, Lenin'in o sözleriyle çeliştiğini belirterek de, bütün markşçı edebiyat kuramcılarını bu gerçeği örtbas etmek, ya da tevile çalışmakla suçlar.

Ve bütün anti-marksistler gibi Steiner da, bu çelişkinin en büyük kanıtı olarak, Jdanov'un 17 Ağustos 1934 günü toplanan «Sovyet Yazarları Birinci Kongresi» ndeki konuşmasını gösterir. Lenin'in bu sözlerinin resmi yorumu da, onlara göre gene Jdanov'un 1947 yılında «Zvezda» ve «Leningrad» Dergileri için yazdığı rapordur.

Bilindiği gibi Jdanov, söz konusu kongrede Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi ve SSCB Halk Komserleri Konseyi'nin «Sovyet Edebiyatı» ile ilgili yönerge ve görüşlerini açıklarken «Sovyet edebiyatı taraflılık suçlamasından korkmamaktadır. Evet, Sovyet edebiyatı taraflı bir edebiyattır; çünkü sınıf mücadelesinin varolduğu bir çağda, sınıf edebiyatı olmayan, taraflı olmayan, siyaset dışı bir edebiyat olamaz.» der. Gene Jdanov'ca «İleri toplumsal düşüncenin sanat ve edebiyata karşı nasıl bir tutum alması gerektiğinin berrak bir biçimde ilk ortaya konuşu» diye belirlenen Lenin'in «Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı» adlı yazısının yorumu da şöyledir: «Leninizm, edebiyatımızı, toplumu değiştirmede çok önemli bir araç olarak görmektedir. Sovyet edebiyatı, **büyük eğitici rolünde** herhangi bir gerilemeye izin verecek olsaydı bunun sonucu bir geriye dönüş, 'taş devrine dönüş' olurdu.» Sovyet edebiyatı kavramı, «Kapitalizmin insanların bilincindeki kalıntılarını yok etmek, burjuvazinin proletarya üzerindeki her türlü etkisine, gevşekliğine, aylaklığa, tembelliğe, küçük burjuva disiplinsizliğine ve bireyciliğe, açgözlülüğe ve kollektif mülkiyet konusundaki sorumsuzluğa karşı mücadele etmek demektir».

İlginçtir, bu konudaki tartışmalar, özellikle anti-marksistlerce, bizce bilinçli bir biçimde, «devrimci edebiyat-proleter edebiyat» kavramı üzerinde değil de, ısrarla bu kavramın sosyalizmi kurma evecenliği ve heyecanı içindeki Sovyet uygulaması sırasında yapıl-

mış yorumlar üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Görüldüğü gibi gösterdikleri tek kanıt, ya sosyalizmin kurulma savaşı yıllarındaki 1934 kongresi konuşmalarıdır, ya da faşist savaşın yaralarını sarma dönemindeki bir heyecanın sömürülmesi şeklindedir.

Bu dönemdeki Sovyet edebiyatının, 19. yüzyıl Rus edebiyatına oranla daha düşük bir düzeyde oluşu da, bu anti-marksist eleştirilere, kaçınılmaz bir biçimde göreli bir haklılık kazandırırmış giib görünmüştür.

Acaba gerçekten büyük usta Lenin, «parti edebiyatı» kavramıyla, edebiyatı «Sosyal-demokrat mekanizmada bir küçük çark, bir küçük vida» durumuna mı sokmak istemiştir? Parti edebiyatı kavramıyla ,eleştiriyi ortadan kaldırıp, sansürü mü (anti-marksist eleştirmenlerin altını çize çize belirttikleri gibi) edebiyat için en geçerli ilke haline getirtmeğe çalışmıştır?

Doğrusu, Lenin düzeyindeki bir düşünürün, yarının Sovyet edebiyatı için böylesi bir sığlığı ilke olarak gösterebileceğini düşünmek, iyi niyetle bağdaştırılabilir gibi değildir bizce.

Kanımızca, kimileri kasıtlı bir biçimde, kimileri ise sosyalizmin kurulma aşamasında karşılaşılan gerçekten önceden tasarlanamıyacak boyuttaki güçlüklerin yarattığı bir evecenliğin körlüğüyle iki temel noktayı gözden kaçırmışlardır. Birincisi; Lenin'in «Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı» adlı yazısını yazdığı dönemin özgül koşullarının gereğince irdelenmesidir. İkincisi ise, «Devrimci edebiyat» kavramı ile «Parti ve Edebiyat» kavramlarının karıştırılması hususunda olmuştur. Aslında, hiç kuşku yok, bu iki noktayı birbirinden ayırabilmek pek de olanaklı değildir. Galiba biraz da bu özellik, söz konusu tartışmaların kendiliğinden bir çıkmaza girmesine yol açmıştır bizce.

Nitekim Lenin usta da, söz konusu yazısında «Ekim devriminden sonra doğmuş olan yeni koşullar gündeme bir parti edebiyatı sorununu getirmiştir» demektedir.

İşte, asıl «1905 Ekim Devrimi'nden sonra doğmuş bu yeni koşullar»ın irdelenmesi galiba, Lenin'in sözlerinin gereğince anlaşılabilmesi için kaçınılmaz olmaktadır.

Bu koşulların neler olduğunun kavranabilmesi için de, galiba baş vuracağımız en güvenilir kaynak da, gene Lenin ustanın söz konusu yazısıdır.

Bilindiği gibi, tarihte «Kanlı Pazar» diye anılan eski Rus takvimine göre 9 Ocak 1905'te 200 bin işçi, Gapon adlı bir ajan papaz'ın öncülüğünde, Çar'a bir dilekçe sunmak üzere Kışlık Saraya yürür. O sıralar, Rusya'da, tarihinde görülmemiş bir grev vardır. 440 bin işçi grevdedir. Bu işçi eylemlerini bastırmak için, papaz Gapon özel olarak görevlendirilmiş ve Çar'a dilekçe sunma yürüyüşü düzenlenmiştir. Ne ki, çoluk çocuk, yaşlı genç, erkek kadın son derece masum isteklerle Saraya yürüyen bu silahsız insanların üzerine Çar ateş açtırır. Binden fazla işçi ölür, birkaç bin işçi yaralanır. Bu olaydan sonra ise, o güne dek salt ekonomik nitelikli bu işçi olayları, artık siyasal bir içerik de kazanır. O yılki 1 Mayıs olaylarında gene çatışmalar çıkar. İşçilerle polis ve askerler artık karşı karşıyadır ve grevler, kendiliğinden silahlı eyleme dönüşmüştür. Bu olayların hemen ardından köylü ayaklanmaları da başlar. Ve Çar, çaresiz kalır, eski Rus takvimine göre 17 ekim 1905'te bazı burjuva özgürlüklerinin tanınacağını vadeden bir bildiri yayınlar. Bu bildiriye göre, seçim hakkı bütün sınıfları kapsayacak bir genişliğe kavuşturulacaktır, parlamento kurulacaktır, toplanma ve dernek kurma hakları tanınacaktır.

İşte Lenin usta, 13 Kasım 1905 tarihli söz konusu yazısında, bu durumu kastederek, «Rusya'da canlı ve doğru olan ne varsa tümünü boğan bu yüzkaralığına işçi sınıfı son verdi. Ama,..., Devrim henüz bitmemiştir.» der. Yani, «Her ne kadar çarlık yönetimi daha devrimi yenecek güçte değilse de, devrim de çarlığın hakkından gelebilecek güçten yoksundur henüz.»

Bu koşullar altında Lenin'in Partiye sunduğu buyruk da şudur: «Açık, soylu, doğru, tutarlı bir parti anlayışı ile gizli, iğreti, 'diplomatik' bir yasallığın o doğaya aykırı birleşmesinin her yerde ve her zaman kendini gösterdiği bir dönemde yaşıyoruz. Bu doğaya aykırı birleşme bizim gazetede de yansıyor. (...) Ne olursa olsun, devrim, işleri yeniden düzenlemek için hepimizin derhal işe koyulmasını zorunlu kılmaktadır. Edebiyat, şimdi, yasal yoldan da olsa, onda dokuz bir parti edebiyatı olabilir. Edebiyat bir parti edebiyatı olmak zorundadır.»

İlginçtir, bu buyrukta Lenin, gazete ve edebiyat kavramlarını iç içe kullanmıştır. Nitekim, söz konusu yazıda, edebiyatın bir vidaya bir çarka benzetilmesinin ne anlama geldiğini açıklarken de, bu iç içeliği bir kez daha yinelemiştir. «Gazeteler, partinin çeşitli örgütlerinin organları olmalı, yazarlar, mutlaka parti örgütlerine girmelidir.» demiştir.

Bizce, Lenin usta bu yazısıyla, yarınki Sovyet edebiyatının ilkelerini saptamağa çalışmaktan çok, o dönem Rus edebiyatının ve yazarlarının 1917 Devriminin ön çalışmalarına katılmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Çünkü Lenin de, «Edebiyatın mekanik bir eşitlemeye, tek düzeliğe, çoğunluğun azınlık üzerinde egemenliğine yatkın olmadığını», edebiyatta «kişisel önceliğe (inisiyatife), bireysel eğilimlere, düşünceye ve hayalgücüne, biçim ve içeriğe çok daha geniş yer ayırmak gerektiğine» yürekten inandığını gene aynı yazısında belirtmektedir.

Ne var ki, söz konusu dönemdeki Rus edebiyatı da tarihinin en geri, en yoz dönemini yaşamaktadır. Nitekim Gorki de, bir konuşmasında, 1907 ile 1917 arasındaki on yılın, Rus aydınlarının tarihindeki en utanç verici, en kısır dönem olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde aydınların, yazarların çok büyük bir bölümü (özellikle 1905 Devriminden sonra) devrimci çalışmalara sırt çevirmiş, Batıdaki yenilikçi (avangarde) bir takım sanat akımlarının Rusya'daki uygulayıcıları olmuşlardır. Gizemcilik, simgecilik en etkin akımlardır. Bu devrimci çalışmalara da «ayaktakımı hareketi» demektedirler. Yasal basın, devrimci girişimlere karşı, Sosyal-Demokrat Partiye karşı amansız bir savaşım içindedir. Olmadık yalanlar uydurmakta ,sayfalarını tezviratlarla doldurmaktdır.

Örneğin, sonradan Sovyet edebiyatının büyük ozanı Mayakovski bile, söz konusu dönemde, partiden ayrılmış ve şöyle demiştir; «Büyük diye nitelendirilenleri okumuştum. Dünya üzerine doğru görüşlerim vardı. Yalnız, sanatta deneyim gereklidir. Nereden edinmeli onu? Ben liseden kovulmuşum. Partide kalırsam zamanı yeraltında geçireceğim. Bana eğitimimi hiç bir zaman bitiremiyecekmişim gibi geliyordu. Bir tek boyut vardı: bildiri yazmak, doğru kitaplardan alınmış ama benim tasarlamadığım fikirleri yaymak. Öbür partili üyelerin üniversite okuma şansı olmuştu. Devrim de ciddi bir okulda okumayı gerektirmez mi? Partili bir arkadaş, Medvedyev'i görmeye gittim. Sosyalist bir sanat yapmak istiyordum. Seriyoja uzun uzun güldü, senin gözlerin karnından da büyük dedi. Karnımı ne kadar küçük görüyor diye düşündüm o zaman. Parti çalışmalarını bıraktım, kendimi yetiştirmeğe koyuldum.»

Afşar Timuçin'in (Edebiyat Cephesi'nin 16-17. sayısında çıkan) «Lenin'in Sanat Görüşü ve Proletarya Sanatının Gerçekleştirilmesi» adlı incelemesinden öğrendiğimize göre, Partiden ayrılan Mayakovski bohem yaşayan sanatçıların arasına katılmış ve fütürizmi benimse-

miş. Ama ilginçtir, aynı Mayakovski, 1917 Devriminden sonra «Devrime bağlanmalı mı, bağlanmamalı mı? Böyle bir sorun yoktu benim için. Devrim, benim devrimimdi. Smolny'e gittim, önüme çıkan her işi yaptım.» diyerek yeniden Partiye dönmüştür.

Kuşkusuz, proletarya edebiyatı, devrimci edebiyat, burjuva edebiyatından oldukça farklı bir biçimde, kendi partisiyle ilintili olacaktır. Bağlantısızlığın, başıboşluğun, avareliğin, bohemliğin, bu devrimci edebiyatta yeri olmamak gerektir. Edebiyatta da özel girişimciliğin sürmesi düşünülemez. Ne ki, «Feodal sansürün zincirlerinden kurtulan bizler, bu kez de burjuva ve bezirgan edebi ilişkilerin tutsakları haline gelmeyi kabul edemeyiz, etmeyeceğiz de.» diyen Lenin'in, Parti edebiyatı kavramıyla bir yeni tür sansürü savunmuş olabileceğini düşünmek de olanaksızdır.

Fakat üzülerek belirtelim ki, 1905 Rusya'sının özel koşulları içinde yazılmış bu yazı, sonraki yıllarda bu özel koşullar dikkate alınmaksızın, «Parti Edebiyatı» kavramı içindeki parti ve edebiyat ilişkileriyle ilgili felsefi boyutlarından soyutlanarak, bir slogan kuruluğuna indirgenmiş ve inanılamaz uygulamalarda rehber sayılmıştır.

Örneğin, Lenin'in «Bütün bunlar bir işçi partisi çalışmalarının içinde edebiyat kesiminin diğer çalışma bölümleriyle mekanik bir biçimde aynı tutulamıyacağını gösterir» demesine karşın, edebiyat parti ilişkisini bir parti sansürü haline dönüştüren girişimlere karşı başkaldıran yazarları suçlarken Jdanov şöyle demektedir: «Bazıları Merkez Komitesinin edebiyat konusunda böylesine sert tedbirler almasını garip bulmaktadırlar. Bu bizim alışkın olduğumuz şey değildir. Sanayi üretiminde hatalar yapıldığında, tüketim maddelerinin üretim programında aksama olduğunda, ya da kereste ikmalinin planlanan hedefin gerisinde kalmasında insanların açık eleştiriye tabi tutulması doğal karşılanmaktadır. Ama insan ruhunun etkilenmesi, gençlerin yetiştirilmesi konusunda hata yapıldığında buna göz yumulmaktadır. Oysa bu, bir üretim programının gerçekleştirilmemesinden, ya da bir üretim görevinin yerine getirilememesinden daha önemli değil midir?» Yani Jdanov'a göre, kereste ikmali işi ile edebiyat, mekanik bir biçimde aynı tutulmalıdır. Yaratıcılığın bir ayrıcalığı yoktur. Dolayısıyla da dergi ve gazetelerin sorumlu yayın müdürleri, Hükümet veya Parti Merkez Komitesi üyeleri kadar siyasetle uğraşmalılar ve onlarla kuvvetli bir işbirliği içinde «sansürcülük» görevini üstlenmelidirler. Ve eleştiri, tek boyuta indirgenmelidir.

Bu mantığın gerçekten çok gülünç örnekleri sosyalist uygulamalarda bolca görülmüştür. Örneğin, bir dosttan dinlediğimiz, itfaiye erlerine özel bir gösteri yapan bir tiyatroda, Hamlet'i seyreden bir itfaiye işçisinin, oyunun sonundaki eleştirisi, bu tek boyutlu eleştiri mantığının nerelere kadar uzanacağının tipik örneğidir. İtfaiye eri, oyunun sonunda ayağa kalkarak, o sıralar uygulanmakta olan bir geleneğe uymuş ve «Bu oyunu yazan yoldaşı eleştirmek isterim, bu oyunda niçin itfaiyecilere yer vermemiş? İtfaiyeciliğin önemini belirtmesi gerekirdi. Sonra, nedir o mezarcının, bir kuru kafayı eline alıp, uzun uzun tiradlar çekmesi. Unutulmamalı ki, o mezarcı arkadaş, kuru kafayı eline alıp öyle uzun uzun tiradlar çekeceği sürede, birkaç mezar daha kazardı. Üretimi artırırdı. Yazar yoldaş, bu oyununda partimizin daha çok üretim ilkesine aykırı davranmıştır.» diyebilmiştir.

Proletkult hareketi de, aslında bu mantığın bir başka tür görünüşünden, bir başka türlü ortaya çıkışından başka bir şey değildir. Bilindiği gibi, Proletkult hareketi, Devrim arifesinde 1917 Eylülünde Bogdanov'un öncülüğüyle bir grup aydın tarafından başlatılmıştır. Amaçları, eski kültürü tamamen yadsıyarak, bir çeşit özel proleter kültürü yaratmaktır. Bunlar, Proleter Rus Yazarlar Birliği (R.A.P.P.) adı altında bir ayrı örgüt de kurmuşlardır.

Ama ilginçtir, bu harekete karşı en sert tepki, gene Lenin'in kendisinden gelmiştir. «Yeni bir proleterya kültürü uydurmak gerekmez; yapılması gereken şudur: Var olan kültürün en iyi örneklerini, gelenek ve başarılarını Marksist dünya görüşü ve proletaryanın diktatörlüğü dönemindeki yaşama ve savaşma şartları uyarınca geliştirmektir.» diyerek, Proletkult hareketinin 8 Ekim 1920 tarihinde toplanan ilk kongresinde «Proletkult Kurultayı kendi özel kültür dalını yaratmayı, kendi içine kapanık örgütlerde bulunarak çevreden koparmayı, Halk Eğitim Komserliği ile Proletkult'un eylem sahalarını birbirinden ayırmayı, Halk Eğitim Komserliğine bağlı kuruluşların içinde Proletkult özerkliği kurmayı ve benzeri çabaları, kuramsal olarak hatalı ve pratik olarak zararlı bulduğu için kesin bir şekilde reddeder.» diye bir karar aldırtmıştır.

Ne ki, bütün bunlara karşın, Proletkult hareketi ta 1932 yıllarına kadar sürer, fakat hiç bir olumlu sonuç da sağlamaz. Nitekim Stalin de 20 Haziran 1950 tarihli Pravda'da çıkan bir konuşmasında «Proletkult ve RAPP hareketi marksizmi basitleştirmekten ve bayağılaştırmaktan başka bir şey yapmamıştır» demek zorunluluğunu duyar.

Görüldüğü gibi, Lenin'in 1905 yılında edebiyatla ilgili yazdığı bu yazı, yıllar boyu süren bir kavgaya, bir tartışmaya yol açmıştır. Ama ilginçtir, tartışma bu yeni edebiyat kavramının içeriğinden çok, edebiyatın parti ile ilişkisi konusunda sürdürülmüştür. Bir grup, bu yeni edebiyatın yaratılmasını partiden koparmağa çalışırken (proletkult'-çular gibi), bir başka grup da yüzde yüz parti yönetiminin kontrolüne (tıpkı öteki üretimlerin planlanmasında olduğu gibi) sokmağa çalışmıştır.

Öte yandan, Mayakovski vb., bu yeni proleter edebiyatın fütürizmin marksist bir yorumla anca kurulabileceğini savlaması da ilginçtir. Bu akıma da ilk tepki gene Lenin'den gelmiştir, ama.
Yarım yüzyılı bulan bir süre, bu tartışmaların Sovyet edebiyatını oyalaması, acaba hangi nedenlerden doğmuştur?

Bizce burada üzerinde durulması gereken nokta, söz konusu dönem içinde bu tartışmayı sürdürenlerin edebiyatı tanımlamalarıyla ilgilidir. Edebiyat, örneğin Jdanov ve arkadaşlarınca, bir eğitim aracı olarak benimsenmektedir. Nitekim Jdanov, 1934 yılındaki o ünlü konuşmasında «Sanatsal yansıtmayı, emekçilerin sosyalizm ruhuyla eğitilmeleri ve ideolojik dönüşümlerinin sağlanması göreviyle birleştirmek gerekir» der. Jdanov'a göre, Sovyet yazarlarının başlıca görevi, okuyucularını eğitmektir. Konuşmasının sonunda «Halkın sosyalizm ruhuyla yeniden eğitilmesinin en etkin örgütleyicileri olun!» diye buyurur yazarlara. «Sovyet yazarları, gençliğin iyimserlik ruhuyla, kendi gücüne güven ve hiç bir zorluktan yılmama ruhuyla eğitilmesinde halka, devlete ve Partiye yardımcı olmalıdırlar.» Jdanov'a göre, «Bolşevikler edebiyata büyük değer verirler». Çünkü «halkın eğitilmesinde edebiyatın oynadığı büyük tarihsel rolü çok iyi bilirler.»

Devrimin başlangıç yıllarında, proleter edebiyatın, «proletkult» gibi yeni örgütlenmelerle, «fütürizmin marksist açıdan yeni baştan yorumlanması» biçimindeki Batıdan aktarılan yeni avangarde sanat akımlarından yararlanmak gibi çıkışlarla sağlanacağı sapmaları, daha sonraki yıllarda tasfiye edildikten sonra, artık Sovyet edebiyatına Jdanov'cu görüş tam egemen olmuştur. Artık edebiyattan beklenen tek bir amaç vardır, o da yeni Sovyet toplumunu eğitmektir.

Ama ne var ki, Sovyet toplumu o aşamada, Jdanov'un da söz konusu konuşmasının başında altını çize çize belirttiği gibi, henüz

daha «Dünyanın en büyük sosyalist tarım toplumu haline gelebilmiştir.» Yani, Sovyet toplumunun çok büyük bir kısmı henüz daha kırsal kesimde yaşamaktadır ve tarım işçisidir. Hele hele Orta Asya'da yaşayan kesimler, daha göçebelikten bile kurtarılamamışlardır. Hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Nitekim Jdanov da, o konuşmasında «Sosyalist tarımımızın en önemli kesimlerinden olan hayvancılığı yaygınlaştırma çalışmasını geliştirmeliyiz.» diye buyurur yazarlara.

Görüleceği gibi, Sovyetler Birliğinin ilk elli yıllık döneminde, sorun, bir proleter edebiyatı kurmaktan çok, hâlâ feodal kültür kalıntılarına sahip kırsal emekçileri bir an önce sosyalizme kazanabilmektir. Edebiyatın sovhoz ve kolhoz çalışmalarını anlatarak, kollektif çalışma bilincini yaygınlaştırması gereklidir. Bu nedenle de, Parti, tıpkı Lenin'in 1905 özel koşulları karşısında takındığı tavrı takınarak, «Parti ve Edebiyat» ilişkisini, «Parti Edebiyatı» kavramı haline dönüştürüp, yazarları kontrol altında tutmak zorunluluğunu duyar. Kısacası, gerek kırsal kesim emekçilerinin eğitilmesinde, gerekse karşı devrimci girişimlere bir ideolojik silah olarak çıkarılmasında, edebiyatın nitelik değiştirilmesi dahi bizce hoş görülmektedir.

Fakat, bu görevlerin gerçekleştirilmesi sürecinde, Sovyet edebiyatının kaçınılmaz bir biçimde nitel bir düşüş gösterdiği de doğrusu yadsınamaz. Çünkü, henüz feodal kültür kalıntılarından arınmamış kırsal kesim emekçilerinin, sovhoz veya kolhozlarda çalışmağa başlamaları, ya da işçi tulumu giyerek fabrikalara girmeleri, onların hemen proleterleşmelerine yetmemektedir ve kendi geri kültürlerinin kaçınılmaz bir biçimde toplumda egemen kültür olması gibi sakıncaları da içermektedir.

Ve bizce, sanayileşme aşamasında Batılı sanayileşme modellerinden yararlanmakta nasıl bir sakınca görülmemişse, proleter kültürün kurulması aşamasında da bütün dünya proleter kültüründen, Batılı devrimci kültür kalıtlarından yararlanmakta da bir sakınca görmemek gerektir. Ve unutulmamalıdır ki, kapitalist dünya görüşünün üstün sanat yapıtları, ancak kapitalizmin gelişmesinden sonra yaratılabilmiştir. Proleter sanat ve edebiyatı da, sosyalizmin kurulup gelişmesinden sonra ancak yaratılabilecektir.

Lenin'in sözünü ettiği «Parti Edebiyatı» kavramı, aslında ne 1905'in koşulları içinde, ne de sosyalizmin kuruluş aşamasındaki sanatsal uygulama ve tartışmalara bakılarak ele alınmamalıdır. Biz-

ce, bu kavramın asıl uygulama ve aşama, bugünden sonraki Sovyet edebiyatı olmalıdır.

Ve yürekten inanıyoruz ki, Sovyet edebiyatı bugüne kadarki savaş edebiyatı kesinlikle değildir. Bugüne kadarki uygulamaları da eleştiren ve asıl kendisine yarının sosyalist insanını konu edinen yeni edebiyat olacaktır.

Parti edebiyatı kavramından kalkarak biz, edebiyatın, Lenin'in de dediği gibi, parti ile olan ilişkisini öteki üretim ve uğraş kesimlerinin mekanik ilişkileri gibi kesinlikle düşünmüyoruz. Çünkü öylesi bir ilişki, daha önceki uygulamalardan da görülebileceği gibi, sansür kokulu sakıncaları da birlikte getirecektir.

«Yığınlar savaşım yapıyorsa, savaşımda yanlışlar yapmak kaçınılmaz bir şeydir: bu yanlışları gören komünistler, onları yığınlara açıklarlar, yanlışların düzeltilmesine çalışırlar ve bilinçliliğin kendiliğindenliği yenmesi için şaşmadan çalışırlar, yığınlarla birlikte olurlar.» (1)

V. İ. Lenin

KİTLE KUYRUKÇULUĞUNUN DEMOKRASİ MÜCADELESİ

Kemal OKUYAN

Mesut Odabaşı, **Sosyalist İktidar** dergisinin 2. sayısında «Lenin'in burjuva devriminin kuramcısı olarak gösterildiğini» vurguluyordu. Lenin'in burjuva devrimlerine hapsedilmeye çalışılması için bir yandan tahrifat yapmak, bir de onun üzerine, Lenin'i evrenselleştirmek adına onu Rusya ve ilk sosyalist ülkenin kuruluş yıllarından soyutlamak gerekir. Lenin'in evrenselliği, koşulların değil, düşünce ve ele alış yönteminin evrenselliğidir. Ama «koşulların evrenselleşmesi koşulunda» herkesin kendisine bir «Lenin» seçmesi kaçınılmaz olur.

İlerleme'nin Lenin'i **İki Taktik**'tir. **Devlet ve İhtilâl** hangi kesimin başucu kitabı oldu, bu da biliniyor. TİP bu anlamda «kendi kitabına» sahip çıkmadı. **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi** yanından geçilmeyen bir eser oldu. İşte tam bu sırada başımıza Örsan Öymen'in «Lenin»i çıktı. Öymen «CHP'ye oy» diye çırpınırken sol'a **Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı**'nı önerdi. Örsan Öymen'in Lenin'ine karşı **Devlet ve İhtilâl** sunuldu ve...

Bir grup da çıkıp, Lenin'in kıyasıya eleştirdiği bir adamı Lenin sanıp, «emperyalizm döneminde burjuva demokrasisi olamaz» deyiverdi. Bu kesim de kendisine **Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm**'i seçti.

En çok hangi «Lenin» kavgası halen sürmekte. Ancak tüm bunların ortak özelliği (sözümüz Örsan Öymen'e değil) Lenin'de sosyalizm mücadelesi ile demokrasi mücadelesinin ayrılığını aramaları. Bir bütünün hangi ucunda olurlarsa olsunlar, hepsi Lenin'de demokrasi mücadelesi ile sosyalizm mücadelesinin ayrılığını aramaktalar.

Tüm bunlar görüş ve politikasızlıklara taban aramak uğruna yapıldı. Sosyalistler, Lenin'in 45 cilt eserine sahip çıkmadıkça Lenin 45 kez kendi karşısına çıkartılacaktır. Sonra da gerçek Lenin han-

gisi diye kafa patlatılacak, bu arada çelişkiler yakalayanlar da olacaktır. Gerçekten Lenin, işçi sınıfı hareketinin hemen her konumunda mücadele içerisinde bulunduğundan, bu mücadele içerisinde Marksizm'i tekrar tekrar kanıtlamıştır, geliştirmiştir. Ve bu sonuçta öyle geniş bir çeşitlilik kazanmıştır ki, Lise'de tarih ezberler gibi Lenin hafızlayanlar çok önemli çelişkiler keşfetmişlerdir.

Lenin, «...marksizm, öteki tüm ilkel sosyalizm biçimlerinden tek bir özel mücadele biçimine bağlı kalmamakla ayrılır» (2) diyor. Çünkü, işçi sınıfı mücadelesi tarihsel süreç içerisinde somut koşullara göre şekillenir ve çeşitlilik gösterir. Evet ama, çeşitlilik arasında «kuyrukçuluğun» olmadığı kesindir. İşçi sınıfı mücadelesi «demokrasi» veya «çeşitlilik» adına esnetilince ilginç durumlar ortaya çıkmaktadır:

«77'de neden CHP'yi desteklediniz?» diye sorarsanız, yanıt hazır: «Ama Lenin burjuvazinin sallantılarından yararlanılması gerektiğini öğütler.» «CHP içerisinde çalışmak ne?» dersiniz, hemen «Ama Lenin gerici sendikalarda bile çalışılmalıdır der» diye çıkışılır. «1 Mayıs 79» diyecek olursunuz, «Ama Lenin sosyalistler güçsüz olduklarında düşmana gücünü belli etmemeli der» denir. «Peki ya devrime niyetsizlik?», «Ama Lenin sol oportünistleri hep devrim aemekle suçlamıştır.»

Bu mantıkla sosyalist devrimi savunanlara troçkist de denir, sol sekter de. Böylesi bir mantık CHP'ciliğin, MDD'ciliğin, kitle kuyrukçuluğunun yansımasıdır. **Sosyalist İktidar**'ın ikinci sayısında «Kazananı Olmayan Seçim» yazısında belirtilen «demokrasi adına ortalığa saçılacak incilere» sosyalistlerin iyiniyetle bakmamaları gerekir.

Politik güç sorunudur. Güçlü olmak veya güç kazanmanın koşulu, gerek ideolojik planda, gerekse kitleler içerisinde taban bulmaktır. Ama nasıl? Şimdiye kadar bu taban aramak hiç de bilimsel ve sosyalistçe olmamıştır. İdeolojik taban bulmak adına neler yapıldığını anlatmaya çalıştık. Ancak bütününde, sosyalizm için değil, demokrasi mücadelesi adına taban aranmış ve bu tabanın güçlü olması için tek koşul CHP olmuştur. «Demokrasi güçlerinin» zayıflığı veya güçlülüğü, CHP'nin «hangi yanının» ağır bastığı ile belirlenmiştir. CHP ne yaparsa yapsın bir türlü bu tabandan çıkartılmamıştır. Bu işin «demokrasi» yanı. Bir de taban aramak adına bir model aramak, başarılara ilkesizce tapmak gelenek haline getirilmiştir. Ayrıca, halkın veya yığınların sevdiği ne varsa, bunlar dev-

rimciliğin tek hareket noktası yapılmak istenmiştir. Öğrenci gençliğin özlem ve heyecanları bu hareket noktasının yöntem ve biçimini büyük ölçüde etkilemiştir.

Böylesi bir taban bulma adına, ilkesizliğin ve düzeysizliğin içinde sıkışıp kalan bilimsel doğrular zamanla «aşılmaktadır».

KİTLE KUYRUKÇULUĞU : KİTLELERE ULAŞAMAMANIN ÜRKÜNTÜSÜ

Kitlelere ulaşmak sosyalistler için çetin bir sınıf kavgasının ürünüdür. Ve yılmadan, bıkmadan, usanmadan sınıf mücadelesi yükseltilerek mücadele edildikçe kitlelere ulaşılacaktır. Bu kaçınılmazdır. Ancak kitlelere ulaşmanın bu yolu, sosyalistlerin izlediği karmaşık olan, ama karmaşıklığı yanında bütününde çok da net olan bir yoldur. «Kitlelere ulaşmanın» başka yolları da vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, halkın sevdiği ne varsa onların propagandası yapılarak da kitlelere ulaşılabilir. Veya, halkın bilinçsiz öfkesini toplayan ikinci sınıf kötülüklere küfrederek ilgi çekilebilir. Ne var ki bu, kendiliğindenliğe teslimiyetçiliktir. Kitlelere doğruları anlatmak yerine onların kabul ettiği «sınırlı doğruları» ve bütününde «yanlışları» kabullenmek, en azından bunlarla yetinmek **kitle kuyrukçuluğudur.**

İşte Türkiye sol hareketi bu durumdadır ve buraya kadar «kitlelere ulaşamamanın ürküntüsü» ile gelmiştir. Altmış yıllık muzaffer gelenek Türkiye sosyalist hareketine kitlelere ulaşamamanın ürküntüsünü vermiştir. Kitlelere ulaşamamak gibi «korku verici» bu gerçek, Türkiye solcularını demokrasi mücadelesine hapsolmaya itmiştir.

Günümüzde kapitalizmin bunalımının ve kokuşmuşluğunun ulaştığı aşama, kitlelerin demokratik taleplere daha kolay sempati ve yakınlık duymasını sağlamaktadır. Gelişen kapitalizm daha geniş bir kesimi baskı altına almaktadır. Türkiye sosyalist hareketi özellikle Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşullarının daha da elverişli yaptığı bu durumu, «sosyalist iktidar» mücadelesine kanalize etmeyip, yığınların sınırlı perspektiflerini meydanlarda onbinlere bağırtarak çarçur etmiştir.

Leninist örgütlenmeye göre, «...parti sınıfın öncüsüdür ve ödevi, yığınların ortalama durumunu yansıtmak değil, yığınları ardından sürüklemektir.» (3) Türkiye'de ise «sosyalist hareket», yığınların küçük burjuva dalgalanmalarında oraya-buraya, ama hep CHP'ye sürüklenmektedir. Sonuç, yine sosyalizmin kitlelere ulaşamamasıdır. Artı, demokrasi mücadelesinde yenilgidir. Hele köklü demokratik ge-

leneği olmayan Türkiye'de kesin yenilgidir.

Kitlelere ulaşamamak Türkiye «sosyalist hareketini» baştan aşağı telaşlandırmıştır. Son 1-1.5 yıl içerisinde doruğa ulaşan bu telaş, sol hareketin ve özellikle partilerin ivedi önlem almasını gerektirmiştir. Bu önlemler ilk ürünlerini verdi ve vermektedir. Sosyalizmin propagandasını becerememe ve anti-sovyetizmden yılanlar, çareyi halka karşı daha «sempatik ve sevimli» olmaya çalışmakta bulmuşlardır. İçinde bulundukları açmazdan yöreceli olarak kurtulmak ve geldikleri yerin bir «ileri» aşamasına geçmek için bir yerde gerekli görülen «birlik», nesnel ve öznel olarak, seçim çalışmalarında halk üzerinde etkili olan «solun bölünmüşlüğü» yakınması üzerine geliştirilen bir kavram durumuna düşmüştür.

Aynı seçim çalışmalarında CHP eleştirilirken hep dikkat edilen nokta, CHP'ni ve henüz CHP'den kopamayan halkın tepkisini çekmemek oldu. Demokrasi tabanında CHP'nin yeri hep özenle korunmaya çalışıldı. Halka sevimli gözükmek için bitkin bir kitle kuyrukçusu durumuna düşmek, sosyalizm adına ne kadar sevimsizleşildiğini gösterdi.

Gerçekten, kitlelere sosyalistçe ulaşamayan, uzun yıllar gelişip güçlenemeyen hareketlerin yeri budur. Bu tutumun ulaşabileceği başka yer yoktur. Örgütlenme ve gelişme geniş planda süreklilik ister. (Birkaç kez hemen tüm üyeleri öldürülen ya da tutuklanan, Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi (BKP)'nin tarihi bu geniş plandaki sürekliliğe bir örnektir.) Bu durumda kitlelere ulaşamamanın sıkıntısını çeken Türkiye sosyalist hareketi sürekli olarak nesnel koşulların dışında birşeyler yapmaya çalışmıştır. Demin örneğini verdiğimiz BKP'nin sürekliliği nesnel koşullara ayak uydurmasını bildiğindendir. Türkiye'de ise nesnel koşulların temeline basarak ileri atılım yerine, hep onun dışında güçlenilmeye çalışılmıştır. Kitlelere ulaşmak adına nesnel durumdan kaçmaya çaba gösterirken, bu nesnel koşulun gereklerinden biri bile yerine getirilmemiştir. Böylesi bir anlayışın örgütlenmek yolunda yaptığı açık açık şudur : **sınıf çelişkilerinin keskinleşmesini önlemeye çalışmak.** Sözünü ettiğimiz, işçi sınıfı partilerinin belirli dönemlerde geri çekilmeleri değil. Sözkonusu olan, sınıf çelişkilerinden korkmak, onlara sırt dönmek, sınıf çelişkilerinin zayıflamasını beklemektir. Nesnel koşulun dışında gelişmeyi amaç edinmişler için bu çok doğaldır.

Şu anda Türkiye sosyalist hareketinin talepleri birkaç biçimsel fark dışında yığınların talepleriyle çakışmış durumdadır. Çakışmaktan

öte kaynaşmış durumdadır. Ancak, bilinçsiz yığınların «küçük burjuva ideolojileri nedeniyle» bu taleplerin uzun süre peşinden gitmesi olanaksızdır. Kendi kısırlığı içerisinde artık bu taleplere de ilgi göstermemektedir. Sosyalist hareket, bu ilgisizlik karşısında hep sağa çekilmektedir. Sağa çekilmek, **nesnel durumdan kaçmakla** özdeştir. Oysa, böylesi dönemlerde yapılacak olan, güncel talepleri geniş bir perspektife oturtmaktır. Belli bir süre yığınlar bu taleplere sahip çıkmaya başlayacaklardır. Türkiye «sosyalist hareketinin» böyle bir sorunu yoktur.

Yığınlara sahip çıkmak adına yığınların geri taleplerine, CHP'nin tabanına sahip çıkmak adına CHP'ye sahip çıkmak, yığınlara ulaşmak için yürütülen biricik politik durumuna getirilmiştir. Kuşkusuz sosyalistler yığınların taleplerini dikkate alırlar. Ancak tüm politikalarını buna göre çizmezler .Yığınların taleplerini, sosyalistler, bu talpelerin içlerini doldurmak için dikkate almalıdırlar. İşçi sınıfı partilerinin propagandasının bir yanı bu taleplerin içlerini doldurma sorunudur. Türkiye «sosyalist hareketinin» böyle bir sorunu da yoktur.

CHP'ye sahip çıkılmasına örnek mi?

«Ecevit hükümetinin ikircikli tutumu işçi sınıfına, geniş halk yığınlarına, faşizmle aktif savaşan güçlere, örgütlere karşı dönüştü. Bu tür tutum Türkiye burjuvazisi için yeni bir şey değildi. Kaç kez döneklik yapmıştır. Cibilliyeti böyledir. O böylesi dönemlerde kendisinin bencil, sınıfsal çıkarlarından başka birşey tanımaz.» (4)

Demek ki burjuvazi döneklik yapmış. Cibilliyeti böyleymiş. Burjuvazi anlaşmayı bozmuş.

Burjuvazi yalan söyler, sahtekârlık yapar ama döneklik yapmaz. Burjuvazi her zaman kendi sınıfsal çıkarlarını düşünür. Burada CHP'nin tabanındaki küçük burjuva kararsızlık CHP'ye yakıştırılmaktadır. Bu utanılacak bir şeydir. İşçi sınıfı partileri burjuva partilerinin döneklik yapmaması için politika yürütmezler, böyle bir şeyi beklemek bir yana, düşünmezler bile. Yürütülecek olan politika, burjuva partilerinin kandırdığı yığınlara o partilerin gerçek yüzünü anlatmaktır. Demokrasi mücadelesinin tabanı genişlesin diye ikide bir CHP'yi «Kararsız Kasım»a çevirmek ayıptır. Bu ayıbı Lenin'e atıfla, «efendim Lenin burjuvazinin sallantılarından yararlanılması gerek der» diyerek örtmeye çalışmak daha da yüz kızartıcıdır.

DEMOKRASİ MÜCADELESİNİN KİTLE KUYRUKÇULUĞU

Sınıf çelişkilerinden korkma eğilimi, Türkiye sosyalist hareketini demokrasi mücadelesine kapanmaya

itmiştir. Son yıllarda yapılan eylemlere bakalım. Hepsinin ortak noktası NATO'ya, ABD'ye, savaşa, «yabancı tekellere» ve MHP'ye karşı olmaları. Ancak diğer bir ortak yanları da bunların «demokratik» olmaktan öteye gidememeleri.

Tüm bu eylemler çok önemlidir, gereklidir. Ancak, sosyalist hareketin demokratik eksen içerisine hapsolduğu böylesi bir dönemde cok başarısız ve kısır bir görünüm oluşturmaktadırlar. İşçi sınıfı hareketinin varlığını ve bağımsızlığını kanıtladığı koşullarda sosyalistler bu tür eylemleri düzenledikleri gibi, demokratların, barışseverlerin antiemperyalist gösterilerine «sosyalist müdahale» yapmaya çalışırlar. Bugün Türkiye'de «sosyalist hareket» dışında doğru dürüst demokrat hareket kalmamıştır. En azından sosyalistler demokratlaştığından bu böyle gözükmektedir. Şu anda ortada **sosyalist eylem** boşluğu vardır.

Kendilerine ve birbirlerine «bilimsel sosyalist» sıfatını yakıştıran üç siyasi örgüt, sıkıyönetimin ve faşist terörün eşiğindeki İzmir'de «Olüm Füzelerini Protesto» mitingi yaptı. Gerçekten emperyalizmin bu füzeleri Avrupa'ya yerleştirme çabaları çok önemli. Ancak bu üç siyasi örgüt **nişan törenlerinde** bu törene uyan daha değişik birşeyler yapabilirlerdi. «Sosyalist birlik»ten söz eden bu siyasi hareketler, kendilerinin dışında kimsenin olmadığı bir yürüyüşe «barış güçlerinin eylem birliği» demektedir. Onlar böyle deyince bize bir şey söylemek düşmez.

Sosyalistlerin demokrasi mücadelesine hapsolmaları bir yana, Türkiye'de verilen demokrasi mücadelesi de (kuşkusuz yine sosyalist düşünce ve eylem tarzının boşluğundan) pek bir şeye benzememektedir. Demokrasi mücadelesi mevzi kazanma değil, kaybetmeme mücadelesi durumuna getirilmiştir. Burjuvazi ileri atılır; gerilememeye çalışılır. Burjuvazi öldürür, burjuvazi kapatır; sosyalistler protesto eder. İktidar bilinci taşımamak demokrasi mücadelesini «etki-tepki» mekanizmasına oturtmuştur. Demokrasi mücadelesi sosyalistler için yumuşak bir mücadele değildir, sınıf mücadelesidir .Sınıf mücadelesi serttir. Demokrasi mücadelesi yığınların ileri atılımı olmalıdır, zorlayıcı olmalıdır. «Genel demokratik hareket aslında, sosyalist devrim için nesnel ve öznel koşulları yaratır. Kapitalizmin kaldırılmasını kapsamayan sınırlı istekler ileri süren çeşitli demokratik hareketlerin birliğini sağlayarak ve sosyalist devrim doğrultusuna yönelterek proletarya, onları demokratik amaçlarının tamamen gerçekleşmesine giden yola götürmüş olur. (5) Burada yığınların demokratik taleplerine

«sosyalist müdahale» ve bir ileri atılım, iktidara atılım söz konusudur.

Günümüz kapitalizminde soysalist bilinç taşımayan demokratik hareketlerin **silik** nitelikleri iyice belirginleşmektedir. Aynı oranda kendiliğindenliğe bilinç götürmenin önemi iyice ortaya çıkmıştır. Sosyalist bilinç taşımayan hareketlerin ayakları pek yere basmamaktadır. Demokratik hareketler büyük ölçüde popülizm taşımaktadırlar. Bu durum, sosyalistlerin demokrat harekete daha duyarlı ve dikkatli bakmasını zorunlu kılmaktadır. Bu harekete, önemini küçümsemeden, ama ona tarihi işlevler yüklemeden yaklaşmak gereksinimi, sosyalistlere yanlış yapılması çok kolay, ama zorunlu görevler yüklemektedir. Demokrat çizgiyle kaynaşmış «Türkiye sosyalist hareketi» bu yanlışa iflâh olmaz bir şekilde düşmüştür. Bu yanlış yalnız Türkiye sosyalistleri için bir tehlike değildir. Gelişim düzeyi Türkiye'den kat kat fazla olan Avrupa'nın ileri kapitalist ülkelerinde de aynı tehlike vardır. O Ülkeler için «tartışılabilir» olan «**İDD tezlerinin» stratejisi**nin izlenmesinde yanlış noktalara da gidilmektedir. İki çağdaş Sovyet yazarı Krasin ve Leibzon bu konuda şunları yazıyorlar : «Örneğin, sosyalizm doğrultusundaki hareketin, ekonomik toplumsal ve politik yaşamın sürekli demokratikleştirilmesi, «sınırsız» demokrasi için savaşım çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereği iddia ediliyor. Ayrıca, «kapitalist sistem mantığının yavaş yavaş yitirilip aşılması»nı sağlayacak demokratikleşme sürecinden söz edenler var. Bununla ilgili olarak beliren çok sayıdaki sorun arasında, Şili devrimince ortaya konan, ama çözülmemiş olan, bir tanesi çok önemlidir : Kapitalist düzen içinde yaratıcı eylem yürüterek, bu düzendeki en karmaşık «oyun kuralları»na uyarak, hatta erkin kurulmasına katılma hazırlığı (Aslında **kullanmaya katılmak** diye geçiyor. K.O.) bile göstererek, hâlâ kapitalist sistemden «kopmak» olanaklı mıdır? Bu kopuş kesinlikle sosyalist devrimin kapsamındadır. (Bu son cümle de Türkçeye çevrilmemiş, ya da basılmamıştır K.O.)

Günümüze kadar, devrimci sürecin burjuva yasaları ve burjuva demokrasisi çerçevesinde kaydettiği ağır gelişme içinde, ilkesel olarak, yepyeni toplumsal politik düzene devrimci sıçramanın nasıl gerçekleştirileceği hâlâ aydınlanmamıştır.» (6)

Aydınlanmayan sorunlar Avrupa ileri kapitalist ülkeleri içindir; Türkiye için değil. (Ayrıca «aydınlanmamış» sözcükleri ciddi bir uyarı niteliğindedir). Türkiye'de demokrasi ve demokrasi mücadelesi konusunda söz konusu sınırlar içerisinde çok net olunması gerekir. Ne yazık ki «birliğin» ilkeleri konusunda İleri Demokratik Düzen mi, Ulu-

sal Demokratik Devrim mi tartışması başladı. Hiç olmazsa ikisinin birlikte yürümeyeceğini bazıları yavaş yavaş anlıyor, buna sevinmek gerek.

Türkiye'de demokrasi mücadelesi «sosyalist iktidar»ı değil, tersine onu perdeleyen bir «aşama»yı hedeflemektedir. Bunun yanında toplumun sosyalist devrimden önce demokratikleşmesinden, tekellerin egemenliğinin sınırlandırılmasına, demokrasi güçlerinin iktidara gelmesinden köklü demokratik dönüşümlere varan perspektifler var. Eğer bu dönüşümler bir devrim değil, düzen veya «demokratik ortam» olacaksa, buraya gelen yol sürekli bir demokrasi mücadelesinden geçecektir. Peki nasıl veriliyor bu mücadele? Bu mücadele şudur: Söz konusu «demokratik ortam»ın gerçekleşmesinin tek koşulu CHP'nin hep sözünü ettiğimiz demokrasi tabanına kazanılması için mücadele. Çünkü, politik çatışmaları toplumsal sınıf ve güçlerin politik partileri yürütürler. İşçi sınıfı partilerinin iktidara gelmesi devrim sorunu olduğuna göre, işin CHP'ye düştüğü çok açık görülmektedir. (Herhalde tarihte en çok program yüklenilen partilerden birisi CHP'dir.) Bu demokratikleşme çabalarına bir şey daha söylemek gerekiyor:

«...bu çabaların işçi sınıfının gücüyle tekelci devlet kapitalizminin kurtarılması ve güçlendirilmesi operasyonuna dönüşmemesi olağanüstü önemli bir noktadır. Tekelci burjuvazinin kestaneleri ateşten komünistlerin eliyle çıkarmasına olanak verilmemelidir.» (7)

Kuşkusuz söylenenler Batı Avrupa ülkeleri için. Ama Türkiye ileri demokrasi mücadelecilerine de herhalde yararı vardır.

DEMOKRASİ MÜCADELESİNDE İLERİ ATILIM Demokrasi mücadelesinin ileriye atılım ile «sosyalist iktidar» mücadelesine bağlanması gerektiğini vurgulamaya çalıştık. Bugünkü durumunda sosyalistlerin demokrasi mücadelesinde bu ileriye atılımı gerçekleştirmekten öte kafalarında canlandırmaları bile zorluklar taşıyor. Demokrasi mücadelesi ya hak elde etme mücadelesine, ya demokratik düzen mücadelesine, ya da demokratik devrim mücadelesine indirgenmiştir. Bunlardan son ikisi, hangi yandan bakılırsa bakılsın Türkiye için yanlıştır. Ancak demokrasi mücadelesi ona indirgenmediği ve iktidar perspektifinden soyutlanmadığı sürece hak elde etme mücadelesini kapsar. 141-142'nin kalkması, sıkıyönetimin kaldırılması önemli kazanımlar olacaktır; bunu kimse reddedemez. Ne var ki, bu kazanımların **nasıl kazanılacağı** ve **nasıl kullanılacağı** sorunu bugün biraz sulandırılmıştır. Öncelikle demokrasi mücadelesinin en önemli işlevinin demokratik haklar

elde etmek olmadığını, hatta bunun tek başına pek bir anlam taşımadığını vurgulamak gerek. Bu mücadelenin en önemli işlevi «sosyalist devrime örgütlenmede» ortaya çıkmaktadır. Demokrasi mücadelesi yapısı gereği somut olmayı gerektirir. İşçi sınıfı partileri demokrasi mücadelesi içerisinde, güncel kalırlar. Diğer bir yandan yığınlarla bağ kurar, onları harekete geçirir, onları sosyalistleştirmek için çaba gösterirler. Ve gelecekteki proletarya diktatörlüğünün demokrasi geleneğini bugünden pekiştirmeye bakarlar. Tüm bunlar demokrasi mücadelesinin, sosyalist devrim mücadelesi ile ilişkili olmasının, kopmaz diyalektik bağlar taşımasının örnekleri. Bu mücadele sürecinde kazanılan demokratik haklar yalnız ve yalnız daha ileri bir perspektif için kullanıldıklarında gerçek «hak» olurlar. Sosyalistlerin salt «hak elde etmek» için bir mücadele yoktur.

Örneğin bugün ara katmanların proleterleşmesinden korkan anlayış yüzünden bir kenarda iyice anlamsızlaştırılan ve işçi sınıfının önemli bir diğer kesimine «grevli, toplusözleşmeli sendika hakkı» sağlamak için verilmesi gereken bir mücadele var. Sosyalistlerin bu verilmesi gereken mücadeleye bakış açısı ile bunu «sıradan bir hak» olarak görenlerinki arasında önemli farklar var. İktidar sorununu duyanlar, iktidar için örgütlenme kaygısını duymak zorundadırlar. İktidar için örgütlenmek, işçi sınıfının kendi bilincini ve hırsını duyması için çalışmayı da kapsar. Mühendislerin, öğretmenlerin, teknik elemanların, işçi-memurların dernekçilik oynamaktan kurtarılması ve sınıf bilinci kazanma yolunda mücadele etmelerini sağlamak, «İktidar» perspektifini görenlerin görevidir. Önceden söylediğimiz, «sınıf çelişkilerinin keskinleşmesinden korkan» anlayışlar, bu hakkın elde edilmesi için tutarlı bir mücadele gösteremezler. Eğer neye yarayacağını göremezsek, ne için verildiğini bilemezsek, bizim neyimize demokrasi mücadelesi.

Türkiye sosyalist hareketi bu duruma «demokratlığı kabullenmekle» geldi. Bağımsızlığını ve sosyalistçe varlığını kabul ettiremediğinden bugüne geldi. Şimdi faşizme karşı mücadele iyice kendini dayattığından demokrasi mücadelesi tabanı genişletilmeye çalışılıyor. CHP demokrasi tabanına yanaşmadığından, demokrasi tabanı CHP'-ye, sağa itiliyor. Çünkü tehlike büyük. Hiç kimsenin aklına faşizmle böyle mücadele edilemeyeceği gelmiyor. Hiç kimse «sosyalist devrim»i hedeflemiş bir hareketin kotarıcılığı olmadan anti-faşist mücadelenin bir şeye benzemeyeceğini düşünemiyor.

Türkiye'de nesnel koşullar göz önüne alınıp gelişilmeye çalışıl-

madıkça, sınıf çelişkilerinden korkma eğilimi bitmedikçe, yazıda sürekli olarak tırnak içine aldığımız sosyalist hareketin demokratlaşması sürecektir. Sürmeyecek olan **sosyalist eylem tarzının boşluğudur.**

---

(1) Marx, Engels, Lenin, **İşçi Sınıfı Partisi Üzerine** (Ankara : Sol Yayınları, 1979). s. 351.
(2) Lenin, «Gerilla Savaşı», **Marx, Engels, Marksizm** (Ankara : Sol Yayınları, ...) içinde.
(3) Lenin, **Düşünceler, Aforizmalar** (İstanbul : Yeni Dünya Yayınları, 1975), s. 125.
(4) İ. Bilen, **TKP MK Plenumunda Politbüro Raporu** (İstanbul : Ürün Yayınları, 1978)
(5) **Soviet Military Review,** sayı 10, (1979), s. 3
(6) Krasin, Leibzon, **Devrimci Teori ve Devrimci Politika** (İstanbul : Konuk Yayınları, 1979), s. 41.
(7) Aynı kaynak, s. 47.

GODOT'YU BEKLERKEN

Vedat YENİÇERİ

Bugüne değin çok söylendi, çok tekrarlandı. Kimi zaman coşkuyla, kimi zaman tevekkülle. Bugünden sonra da çok söylenecek, çok tekrarlanacak. Bozuk bir plak gibi.

Söylenenleri, tekrarlananları şöylece özetlemek mümkün : Türkiye'nin tarihsel gelişimini, ekonomik ve toplumsal yapısını doğru bir şekilde anlatan Marksist kitaplar yazılmamıştır, gerçekçi araştırma ve inceleme yapılmamıştır. Dahası da var. Uluslararası üne sahip sanatçılar yetişmemiş, sanat eserleri üretilememiştir.

Peki, söylenenler, tekrarlananlar yanlış mı? Kuşkusuz değil. Aksine doğru.

Yanlış olan söylenenler değil, beklenilenler. Yanlış yapanlar da bekleyenler. Beklenilen ne? Bekleyenler kimler?

Beklenilen: Tarihin her evresinde varolan, daha doğru bir deyişle varedilen bir yokluk. Yani Godot. Bekleyenler ise tarihin her evresinde varedilegelen bir yokluğu bekleyenler. Yani Godotçular.

Yanlış anlaşılmasın diye, yukardaki çok doğru tesbitleri yapanları, Leninistler ve Godotçular diye iki kategoriye ayırdığımızı belirtelim. Ya da aynı anlama gelmek üzere, objektif duruma boyun eğenler ve eğmeyenler biçiminde iki kategoriye ayırdığımızı belirtelim.

Leninistler, tarihin kendilerine yüklediği görev ve sorumluluğun bilinciyle, eksik olanı giderme, yanlış olanı düzeltme, çözüm bekleyeni çözümleme uğraşı içindeler. Bu arada, sihirli kitapları ve sihirli kitapları yazacak olanı bekleyen Godotçulara; «Godot Gelmeyecek» acı gerçeğini de gösteriyorlar, haykırıyorlar.

Her ne kadar Godotçuların söz konusu ettikleri Türkiye ise de, bu sadece görüntü. Godotçuların bekledikleri kesinlikle Türkiye'ye

özgü değil. Beklenen, Türkiye somutundan hareketle, evrensel sosyalist teoriye katkı. Yeni, evrensel sosyalist teoriden hareketle Türkiye'nin somutunun anlaşılması. Türkiye somutundaki yöntem sorunu değil.

Yazımızın amacı, Türkiye'de beklenen biçimde sihirli kitapların yazılamayacağını, sihirli liderlerin yetişemeyeceğini göstermeye çalışmak. Bu arada, sanat ve sanatçılara yönelik söylenenlere, kısa da olsa değinmek.

TARİHSEL GELİŞİM *Düşüncenin tarihsel gelişim sürecinde,* belirli evrelerde sıkışma, yoğunlaşma ve sıkışıp yoğunlaşma sonucu patlamalar gözlemleniyor. Bu gözlem doğa bilimlerini de kapsamı içine alıyor. Bu süreci, giderek durgunluk dönemi izliyor. Durgunluk dönemlerinde de gerek toplum, gerekse Doğa bilim alanında gelişme var. Fakat gelişme, yoğunlaşma dönemine kıyasla çok daha yavaş.

Yoğunlaşma, yeni bir toplumun şekillenmeye, eski toplumun *ise çözülmeye başladığı dönemlere rastlıyor. Yoğunlaşma, aynı za*man da eski toplumun çözülme sürecini de hızlandırıyor.

Kapitalizm öncesi, gerek toplum bilimi, gerekse doğa bilimi uğraş edinenler, toplumda ayrıcalıklı kişiler olup, ya hakim sınıfın fiilen üyesi, ya da hakim sınıfın himayesindeki kimseler.

Hakim sınıflar, kendi çıkarlarını geliştirdiği ölçülerde doğa bilime önem veriyorlar, destek oluyorlar. Toplum bilim ise, düzenin temellerini sarsmayacak, soyut toplumbilim şeklinde.

Kapitalizm'de ise daha önceki toplum biçimlerinde ayrıcalık tanınan mesleklerin durumları farklı. **Komünist Manifesto**'da şöyle anlatılıyor: «Burjuvazi o zamana dek saygınlık gören ve kutsal bir saygıyla karşılanan mesleklerin, nişanelerini koparıp attı. Hekimi, hukukçuyu, papazı, ozanı, bilim adamını, hepsini, kendisinin ücretli hizmetlileri durumuna getirdi.»

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte başlayan toplumsal alt-üst oluş, düşünce düzeyinde de yansımasını buluyor. Daha önceki toplum biçimlerinde görünmeyen hızda ve yoğunlukta birçok fikir akımı kısa bir zaman diliminde oluşuyor.

Kapitalizm'in gelişiminde, doğa ve toplum bilimindeki gelişmeler, daha önceki toplum biçimlerine kıyasla çok daha düzenli, sürekli, sistemli ve uyum içinde. Günümüzde doğa bilimlerindeki ge-

lişme (Kapitalizm, üretici güçlerin sağlıklı gelişimine engel olsa bile) sürekliliğini sürdürürken, toplum bilimdeki gelişmeler düne kıyasla durdu denebilecek ölçülerde ağır.

MARX ve ENGELS Yeni kuşaklar kendilerinden önce yaşayan kuşakların bıraktığı mirası devralıp, kendileri birşeyler eklerler, kendilerinden sonraki kuşaklara devrederler.

Marx ve Engels'in doğum tarihlerinden hareketle sıfıra varmak için 1820 yıl geriye gitmek gerekir. Sıfırdan öncesi de var. Kuşkusuz, uzun yıllar insanoğlu, elini kolunu bağlayıp Marx ve Engels'in doğumlarını beklememişlerdir. Toplum ve düşüncenin yüzyıllara dayanan tarihsel birikimi kendisini açıklayacak düşünürlere gebeydi. Tarih, Marx ve Engels'e gebeydi.

Tarih ananın sadık çocukları kendilerine düşen görevi başarıyla yerine getirdiler. Toplumu, maddi yaşam üzerinde yükselen düşünceyi sebep-sonuç bütünselliği içinde anlatarak toplum ve düşünce tarihinde devrim yaptılar.

MARX VE ENGELS ÖNCESİ ÜTOPYACI SOSYALİSTLER Marx ve Engels öncesi Komünizm yanlılarının karakteristik ortak özellikleri sonuçlar denizinde kulaç atmaktı. Bunlar sonuçlar üzerinde genelleme yapmaktan öte gidemiyorlardı. Şüphesiz var olanı gözlemleyip, doğru şeyler söyleyen de bir çok düşünür vardı. Ama hepsinde ortak yan, esas nedenlere inememek, sebep sonuç bütünselliğini kuramamaktı.

Olguları görüntü düzeyinde ele alıp, öze nüfuz edemezlerken, birey ve toplum üzerinde soyut ahlaki genellemeler yapıyorlardı. Varolanı görüntü düzeyinde kaba bir biçimde sergiliyorlar, var olanı şaşkın ve bireyden hareketle insani yanı ön plana çıkararak amansızca yeriyorlar, hakim sınıfların insani duygularına seslenerek varolması gerekene varıyorlardı.

Varolanın niçin varolduğunu, varolması gerekeni nasıl varetmek gerekir bilmiyorlardı.

Olan ve olması gereken, Marx ve Engels'in ellerinde bir araya gelerek ütopyacılığa son verildi. Böylece pratik eylemde bilinç unsuru aktif rol oynamaya başladı. İnsanlar, neyi, niçin, nasıl yapacaklarını kavramaya başladılar. Dünyayı değiştirecek teori de, yüzlerce yıllık birikimlerin sonucu olarak ortaya çıktı.

Sosyalizmin maddi şartlarının oluşumuyla, Ütopyacı Komünizm'in sayfaları birer birer kapandı.

Düşüncelerin pratik bir anlam ifade edebilmesi ancak, maddî ön şartların oluşumuyla mümkün. Marks ve Engels öncesi toplumcu düşüncelerin Ütopya olarak kalmasının en önemli nedeni de maddi ön şartların olmamasıdır. Soyut düşünce, ancak somutla canlı bağlar kurabilirse ütopya olmaktan kurtulur. Ancak böylece de toplumsal pratikle arınır, gelişir, derinleşir.

DÜŞÜNCELERİN ÇAKIŞMASI Marx ve Engels 1843 yılında Paris'te karşılaştıklarında ayrı yollardan aynı sonuçlara vardıklarını belirttiler. İki ayrı vücuda ait olan iki ayrı kafanın nasıl aynı sonuçlara vardıkları düşündürücü. Acaba bir tesadüf mü? Yoksa zorunlu bir sonuç mu? Marx ve Engels'in düşüncelerinin çakışması gibi aynı maddi şartlarda yaşayan, aynı konular üzerinde düşünen, aynı alanı uğraş edinen diğer kişilerde düşüncelerin çakışması mümkün mü? Toplumu konu edinen, toplumsal işleyişin genel ve özel yasalarını açığa çıkartmak görevini üstlenen toplum bilimciler gibi doğa bilimleriyle uğraşanlar için de aynı veya benzer deneylere girişmek, aynı sonuçlara ulaşmak mümkün mü?

Benzer maddi şartlarda yaşayan, aynı sorunlar üzerinde düşünen, aynı alanı uğraş edinen kişilerin düşüncelerinin, mevcut verilerden hareketle ulaşacakları bilimsel bulguların çakışması veya benzerlik göstermesi çok doğal.

Yalnız söylenenlerden mekanik bir sonuç çıkarılmamalı. Aynı maddi şartlarda yaşayan, aynı konuları uğraş edinenler aynı sonuçlara varırlar şeklinde mekanik bir sebep-sonuç ilişkisi değildir söz konusu edilen. Aynı sonuçlara varmak mümkün olduğu gibi ayrı, hatta taban tabana zıt sonuçlara varılabilir. Eşyanın kendine özgü özelliklerinin açığa çıkartılmasıdır söz konusu edilen.

Marx ve Engels, kapitalist toplumda yaşayan kişiler. Uğraş alanları kapitalist toplumun işleyişini anlamak, sergilemek. Elbette aynı dünya görüşüne ve aynı yaklaşıma sahip olmalarıyla birlikte, kapitalizmin kendine özgü özelliklerini nesnel olarak saptamaya çalışma uğraşı içinde olmaları, çakışmalarını sağlıyor.

Daha sonraki yıllarda düşünce birliğini pekiştirerek, kapitalist üretim ilişkilerini en küçük hücrelerine kadar tahlil ediyorlar. Kapitalizmin kaçınılmaz sonunun nedenlerini kanıtlayarak, kapitalizmi değiştirecek gücü, araçları ve yöntemleri belirtiyorlar. Gerçek yaşamla bağlarını koparmaksızın düşüncelerini pratik eyleme dönüştürüyorlar. Pratik içinde düşüncelerini daha da geliştirip bütünleş-

tiriyorlar. Şüphesiz, kapitalizmin geleceğine ilişkin mücadele araç ve yöntemlerinde, kapitalizme ilişkin bilimsel çalışmalarında eksik yanlar da kalıyor. Ama her şeye rağmen genel çerçeveyi oluşturuyorlar.

MARKSİZM'E, KAPİTALİZM'E İLİŞKİN KATKI'NIN ŞARTI Marx ve Engels, esas olanın maddi üretim olduğunu belirterek, maddi üretim üzerinde yükselen politik yapının işleyişini, belirli durumlarda oluşması muhtemel şekilleri saptarlar. Bir örnek: Marx ve Engels, burjuvazinin politik-pratik uygulamada iki yola başvuracağını söylerler. Baskıcı ve demokratik yöntem. Burjuvazinin hangi şartlarda demokrat, hangi şartlarda baskıcı yolu zorlayacağını işaret ederler. Ancak ,o günkü şartlarda ekonomik gelişkinlik müsait olmadığından emperyalizme, faşizme ve onlara karşı mücadeleye ilişkin olarak, kâhin olmadıklarından söz söyleyemezlerdi.

Örnekten çıkartacağımız önemli bir sonuç var: Kapitalist toplumda ekonomik yapıdaki her yeni gelişme, bu gelişmeyle ortaya çıkan burjuvazinin her yeni politik-pratik uygulaması sosyalist teoriye katkı yapacaktır. Geçmiş bunu kanıtlıyor. Ve böylece, sosyalist teorinin kapitalizme ilişkin yanı daha da derinleşip, zenginleşecektir.

TIRMANMA ŞERİDİNİN SONU Kapitalizmin sınırları içinde burjuva ideolojisinin düzenin devamını sağlamak için politik düzeyde başvuracağı pratik uygulamaların ve yöntemlerin ulaşacağı bir doruk noktası kaçınılmaz.

Günümüzde kapitalizm hem iktisadi alanda, hem de teorik alanda tırmanma şeridinin sonuna geldi. Kendi oluşumunu her düzeyde tarihsel olarak tamamladı. Dolayısıyla kapitalizmin sınırları içinde, **kapitalizme ilişkin** sosyalist teorinin de zorunlu olarak ulaşacağı bir doruk noktası kaçınılmaz. Ve de bu gelişme teorik olarak tıkanıklık görüntüsünde yansımasını bulacak.

Kapitalizm tarihsel geçici bir olguysa, kapitalizmin ekonomik yapısının ve politik-pratik işleyişinin, sonunun kaçınılmazlığını anlatan sosyalist teorinin de kapitalizme özgü geçici sınırları olması da kaçınılmaz. Bu zorunluluktan hareketle günümüzde sosyalist teorinin kapitalizme ilişkin kendi oluşum sürecini öz olarak tamamladığını çekinmeden söyleyebiliriz.

Ancak, kapitalizmin sınırları içinde sosyalist teorinin kapitalizme ilişkin önünün tıkanması, sosyalist teorinin bütünüyle önünün

tıkanması anlamına gelmiyor. Yeni maddi şartlar, genel teoriye yeni yeni katkılar, yeni teorisyenler ve sanatçılar da sanat eserleri katacak.

TIKANIKLIK VE ZENGİNLİK Kapitalist toplum, toplumsal gelişmenin geçici bir durağı. Özel olarak kapitalizmi, genel olarak tüm toplumlar için geçerli yasaları belirten sosyalist teorinin anlattığı kapitalist toplum A veya B ülkesi değil. A veya B toplumundan hareketle A veya B'yi de içine alan bir soyutlama. Üstelik kapitalizme özgü muhtemel her süreci anlatan bir soyutlama.

Bu nedenle bu günden sonra sosyalist teoriye **kapitalizme ilişkin** öz olarak çok yeni ve çok farklı katkılar yapacak teorisyenler beklenmemeli. Hele bizim gibi kapitalistleşme sürecine ve aynı zamanda sınıf mücadelesi sürecine geç girmiş ülkelerde hiç beklenmemeli. Beklenmemeli; çünkü, Türkiye'nin yaşamakta olduğu süreçleri ,kapitalistleşme sürecine dolayısıyla sınıf mücadelesi sürecine daha önce giren ülkeler yaşadılar, yaşayarak teorik soyutlanmasını miras bıraktılar.

Bu anlamda sosyalist teorinin kapitalizme ilişkin gelişiminde zorunlu bir tıkanıklık var. Tıkanıklık aynı zamanda sosyalist hareketin başarıya ulaşmasının daha olumlu şartlarını da sağlıyor.

Ne var ki sosyalist teorinin, kapitalizm söz konusu edildiği durumdaki tamamlanmışlığı beraberinde olumlulukları ve olumsuzlukları da getiriyor. Olumsuzluk şüphesiz, sosyalist teorinin ulaştığı düzeyde değil. Olumsuzluk, sosyalist hareket içinde yer alan değişiklik meraklılarında.

Sosyalist teorinin kapitalizme ilişkin bugün ulaştığı düzeydeki zenginliği, sosyalist hareket içindeki kişilerin işlerini kolaylaştırmalı. Sosyalistleri daha kararlı, daha yenilmez yapmalı.

Tabii ki, sosyalist teori hazır reçeteler sunmaz. Tıpkı tıp bilimi gibi. Hastalıkları ve tedavi yollarını gösterir. Tıbbın hastalıkları ve tedavi yollarını soyut olarak gösterilen, her hastalığın tedavi edilmesini sağlamaz. Bilimi ustaca kullanan yaratıcı eller ve kafalar gerekli. Sosyalist teoriyi ustaca kullanacak ellerin ve kafaların bulunduğu örgüt gerekli.

Kendilerine devrimci sıfatı yakıştıranların büyük çoğunluğunun subjektif niyetlerinin samimi olduğu unutulmazsa, yoğun zihinsel uğraş, başka ülkelerin mücadelelerinden örneklerle kanıtlanarak yürütülecek sürekli ideolojik mücadele daha inandırıcı, daha örgüt-

leyici, bulanıklığı daha çabuk giderici durumda. Tarihsel birikim bizlere, böylesi bulunmaz avantajlar sağlıyor.

Sosyalist teorinin ulaştığı gelişkinlik düzeyinin sağladığı olumluluğun yanı sıra, hareket içindeki kişiler üzerindeki önemli olumsuz yansımaları da unutmamalıyız. Birkaç başlık altında olumsuzluklara işaret etmenin yararlı olacağı kanısındayız.

TÜRKİYE SÖZ KONUSU OLUNCA

Kapitalist bir ülkede sıradan bir ekonomist, sıradan bir sosyolog, sıradan bir tarihçi, o ülkenin ekonomik yapısını, toplumsal yapısını, tarihsel gelişimini yazabilir. Bir burjuva ekonomisti, tarihçisi, sosyoloğu da yazabilir, bir Marksist de yazabilir. Türkiye'de de az veya çok yazıldı. Bu günden sonra da yazılacak.

Günümüz Türkiye'sinde var olanın anlatılması, onun bilince çıkartılması veya çıkartılmaya çalışılması, pratik eylem içinde düşünen, arayış içinde olan kişilerce çoğu kez ilginç karşılanmıyor. Küçümseyici, alaya alıcı bir şekilde okunup geçiliyor. Kısaca arayış içindeki militana, özelin tahliline ilişkin yazılanlar ilginç gelmiyor, tatmin etmiyor. Yazılanların büyük bir kısmının eksik, kaba, zorlama yorumlarla dolu olması tatminsizliğin önemli bir nedeni. Ama, daha da önemli nedenler var.

Nedenlerin bir diğeri de psikolojik. Tartışmasız kabul edilen ve idealleştirilen politik liderlerin yazdıkları ile yapılan kıyas ve yine tartışmasız kabul edilen politik liderin konumuyla özele ilişkin yazan kişinin, militanın gözündeki konumu.

Bilimsel sosyalist teori zengin bir hazine durumunda. Okuma yazması olan herkesin okuyacağı kitaplar arasında. Marksist klasikler bugün Türkçeye çevriliyor. Çevrilenler kısmen özümleniyor, kısmen özümlenemiyor, ama süratle okunuyor. Sosyalist teorinin en temel sorunlarına ilişkin eksik, kaba, bölük-pörçük de olsa klasikleri okuyanlar bilgi edinebiliyorlar. Genel teoriye ilişkin soyut bilgiler, klasikleri okuyanların kafalarında var, biliyorlar.

Sıra Türkiye şartlarında sosyalist teoriyi yeniden üretmeye gelince bu işin yapıldığı kitaplar ve metinler sosyalist teorinin genel hatlarıyla bilinmesinden dolayı militana ilginç gelmiyor. Çünkü zorunlu olarak, kapitalizm konusunda öze ilişkin yeni bir şey söylenmiyor, söylenemiyor.

Yapılanları, yazılanları yok sayma eğilimi işte tam bu noktada net olarak beliriyor.

Eksikleri tamamlamak düşüncesiyle yola çıkanlar kendilerinden önce yazılan kaynaklara, öncekilerin bıraktıklarına başvuruyorlar. Ama önemli, ama önemsiz yeni kitaplar yazılıyor. Bu eskinin şu veya bu yanını eleştirip farklı sonuçlar içeren yeni kitaplar yazılmamıştır, yapılmamıştır, şeklinde süren sağırlar diyaloğunu önleyemiyor. Kısır döngü sürüp gidiyor.

Dün, klasikler Türkçeye çevrilmeden önce, Marksist klasikleri yabancı kaynaklardan okuyan kişilerin söyledikleri, yazdıkları, her türlü kısırlığına rağmen şüphesiz çok daha ilginç geliyordu.

Sanat alanında da aynı şeyler söylenebilir. Kaba, hayalci köy romanlarının nasıl ilgi ve heyecanla okunduğu anlatılmakta.

O halde kültürel düzeyde ulusal yalıtıklığın sürdüğü dönemlerde, kitlelerde hoşnutsuzluk yaratan, toplumun her alanına ilişkin yapılan yeni ve farkı eleştiriler ilgi ve heyecanla karşılanmaktadır. Her türlü basitliğe ve hayalciliğe rağmen.

Kültürel düzeydeki ulusal yalıtıklık, yerini uluslararasılaşmaya terkettiğinde ekonomik, kültürel alanlarda ve de sınıf mücadelesinde daha gelişkin ülkelerde çok daha zengin, çok daha gerçekçi yazılanlar basit ve kaba yazılanların üzerine gelip oturacaktır.

Sürecin bu evresinde, zorunluluğun kavranılamaması inkârcılığı doruk noktasına vardıracaktır. Türkiye'de şimdi birçok çevrede böylesi bir süreç yaşanıyor. Yazılanları, yapılanları basit bulma, yok sayma süreci.

BİLMEK Mİ? Yukarda sosyalist teorinin genel hatlarıyla bilindiğini belirttim. Bilmek, ama nasıl?

«İhtiyaç organ yaratır» tesbitini siyasi yaşam içerisinde geçerli kılmak mümkün. Sınıf mücadelesinin yarattığı öylesi organlar vardır ki, onlar olmazsa kelimenin geniş anlamıyla siyasi mücadele de olmaz. Lenin'in «Ne Yapmalı» sı siyasi mücadelede bilimsel sosyalizmin beynidir denebilir.

Sınıf mücadelesinde yer alan militanların büyük bir kısmında gözlenen ortak bir yan var; anlamadan, duymadan «bilmek». «Biliyorlar» ama anlamıyorlar, duymuyorlar. Ezbere bilmek, papağan gibi tekrarlamak, şekilcilik, slogancılık başlıca ortak özellikleri.

Çarşaf çarşaf yayın organlarında birçok ruhsuz polemikler. Bir lise öğrencisinin anlamadan, duymadan, ezbere çok bilinmeyenli bir denklem çözmesi gibi ruhsuz polemikler.

Görüntüde çok hızlı olan bu kişiler için bilimsel sosyalizm, kişi-

sel tatmin aracı. Bunların ne denli Marksist duygulardan uzak olduklarını anlamak için sosyalizmi kendilerinde ne kadar cisimleştirdiklerine bakmak yeterli. Sosyalizmi yaşam biçimi haline getirip, getirmediklerine bakmak yeterli. Ozde, yaşam biçiminde düşüncesinde sosyalist fikirlerle tanışmamış kimselerle bir farkı yok.

Anlamadan, duymadan bilmenin görüntüde olduğunu söylemek yalnız başına bir anlam ifade etmiyor. Niçin anlaşılmıyor, niçin duyulmuyor? Şunun için: sınıf mücadelesinde ilk kez bir süreci yaşayanlar, o süreci kendi lehlerine dönüştürmek, aşmak için karşı karşıya geldikleri sorunları mutlak çözmek mecburiyetindedirler. Sınıf mücadelesini başarıya ulaştırmak için karşılanan güçlükler, bilfiil ihtiyaç duyulan organı yaratan maddi şartlar oluyor. Aynı süreçle daha sonra karşı karşıya gelen bir başka ülkenin devrimcileri, yaratılmış organı yaratan koşulları anlamadan, duymadan kendilerine monte ediyorlar. İşte bu nedenle de mevcut organı yaratan sıcak, canlı koşullar bütünüyle kavranılamadan, organda soysuzlaşıp yozlaşıyor. Hatta bir başka ülkede devrimci bir rol oynayan organ, başka bir ülkede duymama, anlayamama nedeniyle karşı devrimci rol oynuyor.

SÜREÇLERİN BENZERLİĞİ VE ŞABLONCULUK

Geri kalmış kapitalist ülkelerin iktisadi gelişiminde dış dinamik çok önemli bir rol oynar.

İster iç dinamiği ile ister dış dinamiği ile gelişsin, her kapitalist ülkede sınıf mücadelesinin mutlak geçmek zorunda olduğu zorunlu süreçler vardır. Vardır; çünkü, siyasi mücadelenin her ülkede kendi rayına oturması ancak iç dinamiği ile mümkündür.

Bir dönem Çarlık Rusya'sında partisiz devrimcilik yaşanıyor. Lenin buna «ilkel yöntemlerle mücadele» dönemi diyor. Yine bir dönem legal Marksistlerle Marksistler birlikte davranıyorlar. Siyasi mücadelenin gelişimiyle birlikte ayrışma oluyor.

Verdiğimiz iki örneği **Ne Yapmalı**'da bulabiliriz. Çarlık Rusya'sında yaşandığı bilinen bu süreçler, buna rağmen siyasi mücadelenin yürütüldüğü bütün ülkelerde de başka adlar altında, başka biçimlerde yaşanıyor.

Hep söylenir. Diğer ülkelerin mücadelelerinden deneyimler çıkartmalıyız denir. Söyleneni mekanik olarak anlamak istemiyorsak siyasi mücadelenin iç dinamiğini unutmamız gerekir. Her ülkede yaşanan ve yaşanması zorunlu süreçlerle diğer ülkelerin deneyim-

lerine başvurarak yaşanması zorunlu olmayan süreçleri ayırmalıyız. Bu ayırımı yapabilmek için yeterli gelişkinliğe ihtiyaç vardır. Bu ayırımı yapabildiğimiz ölçüde de dersler çıkartmakta başarılı olabiliriz.

Her ülke kendi sınıf mücadelesinde karşılaşmış olduğu sorunları çözmeye çalışan ve çözecek fikir ve eylem adamlarını yetiştirir. Kendi sanatçılarını yetersiz de olsa üretir.

Sosyalist teoriyle uğraşan bir fikir adamı, yine toplumsal sanat yapmak isteyen bir sanatçı, benzer verilerden hareketle bir başka ülkedeki fikir ve eylem adamlarıyla benzer sonuçlara ulaşabilirler, benzer sanat eserleri üretebilirler. Ulaşılan duygu ortaklığı, hem yaratıcılığı, hem de çakışmayı sağlar. Öyle ki bu kişiler birbirlerinin varlıklarından bile haberdar olmayabilirler.

Kültürel düzeyde ulusal yalıtıklık yerini uluslararasılaşmaya bıraktığında, hem bilimsel sosyalist klasikler, hem sanat eserleri Türkçeye çevrilir, Türkiye'de tanıtılır. Günümüzde bir başka yerde yaratılmış bir sanat eserinin varlığı çok uzak yerlerdeki insanlarca biliniyor.

Toplumsal devinim ve değişimde önemli rol oynayan edebiyatı, edebiyat içinde de romanı örnek alalım. Günümüzde, uluslararası öneme sahip bir roman birçok dile çevrilerek okunuyor. Okuyucu tarafından, sanatçı tarafından okunuyor. Devrimci sanatın ne olup ne olmadığının, nasıl bir öz içermesi gerektiğinin kaba hatlarıyla da olsa bilindiği bir ortamda okunuyor.

Şüphesiz, kapitalizmin sanatsal düzeyde teşhiri, kapitalizm sürecine daha önce giren ülke sanatçılarınca aktarılır. Kapitalizmin işleyiş yasalarını bilmeyen sanatçılar, kaba gözlemlerden hareketle toplumsal bozuklukları acımasızca yargılarlar. Kapitalizmin işleyiş yasalarını, kapitalizmin sonunun kaçınılmazlığını bilen devrimci sanatçılar ise gelecek toplum perspektifiyle toplumsal bozuklukları yargılarlar. Böylece bir dönem için yeni olanlar, süreç içinde git gide şematikleşerek yerleşik hale gelirler.

Kapitalistleşme sürecine daha sonra giren ülkelerin sanatçıları, bir bakıma şanssız kimseler. Örneğimize devam edelim: Geri kalmış kapitalist bir ülkede uluslararası öneme sahip romanları okuyan kişilere, ulusal düzeyde yazılan romanlar ilginç gelmeyecektir, gelmemektedir.

Kafasında yarattığı harikalar diyarını anlatan sanatçı, gerek

meslektaşlarınca, gerekse okuyucu tarafından ciddiye alınmaz. Genel eğilimin gerçeğe yönelmek olduğu, giderek toplumsal gerçekliğin daha çok bilindiği dünyamızda böylesi sanatçıların her geçen gün «parlak» sonları kaçınılmaz. İşlenen konuların çeşitliliğinin sınırlılığıyla, sanata koyulan zorunlu sınır, toplumcu sanatçıyı kısır bir döngü içinde bırakmaktadır.

Kapitalizmin sınırları içinde sanatın ve sosyalist teorinin, kapitalizme ilişkin ulaştığı düzeyi kavrayamayanlar, zorunlu benzerlikleri şablonculuk deyip mahkûm ediyorlar. Bu arada öze ilişkin yeni şeyler yaratamayanlardan da, sadece şablonculuk yapanlar az değil. Yaratıcılık olmasına rağmen, sonuçta ortaya çıkan zorunlu benzerliklerle şablonculuk iyi ayırt edilmelidir.

SOSYALİZM YERİNE EDEBİYAT Biçimin taşıdığı önem inkâr edilemez. Öz ne ölçüde iyi, yalın, anlaşılır ifade edilebilirse başarı da o denli yüksek olur. Bu amaca yönelik, sosyalizm için edebiyat gerekli.

Siyasi mücadelede eli kalem tutan öyle kişiler var ki, sosyalizm için edebiyat yerine, sosyalizm yerine edebiyat yapıyorlar. Birkaç açık, yalın cümle ile anlatmanın mümkün olduğu bir durumu, gereksiz birçok «kanıtla» yaldızlı, parıl parıl parıldıyan cümlelerle anlatıyorlar ki, sanki özel olarak, anlatılmak istenenin anlaşılmamasına çaba sarfediyorlar. Lenin «Her parıldayan altın değildir» derken ne de güzel söylemiş. Bilgiçliklerini kanıtlamak için Marksist literatüre özgü sözcükleri, özel çaba sarfederek bulup buluşturuyorlar. «Entellektüel» zevklerini böylece tatmin ediyorlar.

Eli kalem tutan birçok kişiyi böylesi tutuma iten neden, kuşkusuz öze ilişkin yeni bir şey söyleyememek. Bu nedenle alabildiğince biçime yükleniyorlar. Sonuçta da öz yitiriliyor, gözden kaçırılıyor.

Sosyalizm yerine edebiyat yapılması, kapitalist toplumda kendiliğinden var olan aydın düşmanlığını daha da arttırıyor. Aydınlarla kitleler arasındaki pamuk ipliği bağlar da kopuyor.

Bu kadarla da sınırlı değil. Sosyalizm yerine edebiyat yapılması sonucu, okuyucu ihtişamlı sözcüklerin resmi geçidine hayranlıkla takılıp kalıyor; özü göremeyip ezberciliğe, şekilciliğe, aydın hastalığına kapılanıyor. Kapitalizmin kazandırmış olduğu ezikliğini boş, gösterişli sözcükleri yaşamında kullanarak kısmen «gideriyor». Sonuçta sınıf mücadelesinin sorumluluğundan da uzaklaşıyor. Ki-

mi okuyucu da, ihtişamlı sözcükler karşısında sosyalizmin kavranılması imkânsız kanısıyla, sosyalist yazını okumaktan, giderek de sosyalizmden uzaklaşıyor.

Eli kalem tutanlardan bir kısmı daha inandırıcı olduğu kanısıyla, sosyalizm yerine edebiyat yaparken, bir kısmı da kişisel tatmin için, farklılığını kanıtlayarak ilgi ve dikkat toplamak amacıyla yapıyor. Her ne niyetle yapılırsa yapılsın, son tahlilde sınıf mücadelesine zarar veriyorlar.

Söylediklerimizden, «Kitleler için, işçiler için literatür» mantığıyla hareket ederek Marksizmi bayağılaştırmaktan yana olduğumuz sonucu çıkarılmamalı. Tersine, bu mantıkla hareket edenlerin, Marksizmi karikatürize etmesine müsaade edilmemelidir, sonucu çıkarılmalıdır. Sosyalist teorinin günümüzde ulaştığı zengin durgunluk, kökenlerinde aşırı idealizasyon yatan «orta yolculuk» türünden arayışları, fantezileri de getiriyor.

İnsanların yüzyıllarca cevap aradığı sorulara, Marksizm cevap verdi. Marksizm'le toplumsal yasalar bilince çıkarıldı. İnsanlar, neyi, niçin, nasıl yapacaklarını kavradılar, kavrıyorlar.

Günümüzde Marksizm, bir hayalet, fikir olmaktan çıktı. Ete kemiğe büründü. Bugün dünyanın üçte birinde sosyalizm, maddi bir gerçeklik kazandı. Dünyanın üçte ikisinde de işçi sınıfı hareketleri ve ulusal kurtuluş hareketleri sosyalizmi amaçlıyor.

Dünyayı değiştirecek teori, 1840'lardan günümüze kadar, gerek teorik gerekse pratik mücadele gelişip-güçlendi, sınandı. 1917 Büyük Ekim Devriminden bu yana, doğruluğu pratikte kanıtlanarak ölümsüzleşti.

Ancak, kapitalizme ilişkin muhtemel her süreci içeren teoriye, kapitalizme ilişkin yeni bir katkı yapmanın, evrensel geçerliliği olan bir katkı yapmanın olanağı yok. Ama evrensel sosyalist teoriden hareketle Türkiye'de yapılacak çok şey var. Bugün Dünya'yı anlayacak, anlatacak, değiştirecek bir teorimiz var. Kapitalizme ilişkin muhtemel her süreci içeren çok zengin bir teorimiz var.

Bugün sınıf mücadelesini yürütenlerin, mücadelede yer alanların görevi inkârcılığa, beklemeciliğe, şablonculuğa, idealizasyona, kişisel tatmin duygusuna kapılmaksızın, zorunluluğun bilinci ile dünyayı, yaşadığı kokuşmuş kapitalist toplumu değiştirecek teoriyi duyarak, anlayarak bilmek. Kısaca özümseyerek ustaca kullanmak.

(1) **Komünist Manifesto,** Sayfa 31 - Bilim ve Sosyalizm Yayınları -1976.

Fatih ÇEKİRGE

VURGUN

Batık gemilerin kaptanları,
ambarlarınızdaki oynak yüzler
tahtanın tok sesinde birleşip
suya düşen yanlarımızdır.
Gelgit akıllı bir delikanlı olarak
gözlerim,
düşük yanlarımızın sol üst köşesinde gelişen
tek cepheli bir savaşın
sokaklar dolusu huysuzluğunu taşır
ve sizlere,
kartal gözlü bir kurşun açıklayabilir
durgun yüzlerimizle
bizim de misket oynadığımızı bu sokaklarda,
kafamıza estiğinde
saklambaç da.

AŞAMACILIĞIN KARŞISINDA BULGARİSTAN SOSYALİST DEVRİMİ

Ömer KÜKNER

1944 yılında Bulgaristan'da gerçekleşen sosyalist devrim Türkiye ve dünyada yapılan birçok tartışmanın konusu oldu. Bulgaristan sosyalist devrimi, hakkında yapılan tartışmalar sonunda, yanlış bir biçimde «demokratik halk devrimi», «aşamalı devrim» olarak tanınma sorunu ile karşı karşıya kaldı. Türkiye'de de, Bulgaristan deneyi örnek gösterilerek, klasik aşamalı devrim şemasının zorunlu olduğu belirtildi.

Bulgaristan deneyini, «iç ve dış politikanın birlikteliği ve birbirinden ayrılmazlığı» ilkesini temel alarak incelemek, Türkiye devriminin sorunlarına ışık tutacak biçimde irdelemek gerekiyor.

Sosyalist Devrim'de Belirleyici Unsur; Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi

Bilimsel sosyalizm'de, devrim başlıca iki boyuttan oluşan bir süreç olarak benimsenmektedir. Birinci boyut, siyasal iktidarın ele geçirilmesi ile gerçekleşen ve iktidarın sınıfsal yapısını değiştiren siyasal devrim. İkinci boyut ise, toplumda varolan alt yapı (üretim ve mülkiyet ilişkilerinin) değiştirilmesini gerçekleştiren toplumsal devrim. Bu iki boyut birbirlerini bütünlemektedir.

Ülkelerde sömürünün ortadan kaldırılması ve işçi sınıfının iktidara gelmesini sağlayan sosyalist devrimler dışındaki tüm devrimlerde izlenen süreç, sosyalist devrimlerin gelişim sürecinin tersidir. Örneğin burjuva demokratik devrimlerde, önce başarılan, toplumsal devrimdir. Feodal toplumun bağrında büyüyen ve gelişen kapitalist üretim ilişkileri, ülkede toplumsal devrimi belirli bir ölçüde gerçekleştirir. Feodal siyasal yapı, kapitalizmin ülkedeki gelişimini engelleyecek duruma geldiği zaman da burjuva siyasal devrim ortaya çıkar. Bu açıdan burjuva demokratik siyasal devrimler, belirli ölçüde başarılmış toplumsal devrim üzerinde yükselir. Devrimin

iki boyutu olan toplumsal ve siyasal devrim birbirini bütünlediği zaman, burjuva demokratik «devrim» gerçekleşir.

Sosyalist «devrim» ise daha önce gerçekleştirilen siyasal devrimin üzerinde yükselen bir toplumsal devrimin tamamlanması ile başarılmış olur. Bunun nedeni, sosyalist devrimde önce siyasal devrimin gerçekleştirilmesinin nedeni; kapitalist üretim ilişkileri içinde, sosyalist üretim ilişkilerinin **hiçbir** biçimde gelişmemiş olmasıdır. Bir noktayı vurgulamak gerekiyor. Sosyalist üretim ilişkileri ile sosyalizmin maddi koşullarının kapitalist üretim ilişkileri icinde ortaya çıkması, birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Bu açıdan kapitalizmden sosyalizme geçişi öngören bir devrimde belirleyici olan, ölçüt olarak ele alınması gereken boyut, devrimin siyasal boyutudur. Siyasal anlamda sosyalist devrimin başarılıp başarılmadığının temel ölçütü ise, bir sınıf olarak burjuvazinin egemenliğine son verilip verilmediğidir. Leninist anlamda sosyalist siyasal devrim, burjuvazinin yıkılıp, yerine proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla başarılmış olur. «Devlet iktidarının bir sınıftan bir başka sınıfa geçmesi, terimin hem kesinlikle bilimsel hem de pratik siyasal anlamında, bir devrimin ilk, esas, temel işaretidir.» (1) Tüm devrimler için konan bu ölçütün, sosyalist devrim için temel koşul olarak, iktidarın burjuvaziden, proletaryaya geçmesini öngördüğü açıktır.

Siyasal devrimden sonra başarılmasının ne kadar süreceği belirlenemeyen toplumsal devrime bakılarak, yani burjuva ekonomik ve toplumsal ilişkilerin ortadan bütünüyle kaldırılamamış olmasına bakılarak, yapılan siyasal devrimin sosyalist devrim olmadığına karar vermek son derece sakıncalıdır. Sosyalist devrimin bir bütün olarak başarıya ulaşması, doğaldır ki, siyasal ve toplumsal devrimin bir bütün olarak başarılması, sosyalizmin kurulması ile gerçekleşir.

Bulgaristan Deneyi Bulgaristan devrimi konusunda, özellikle geçiş dönemlerinde ölçüt olarak alınan, siyasal devrim ön planda düşünülerek, ancak toplumsal devrim konusunda atılan adımlar da dikkate alınarak, yapılacak bir değerlendirme, son derece öğretici olacaktır.

İşçi sınıfının ve müttefiki emekçi kitlelerin, kapitalizmden sosyalizme geçişte ellerindeki tek ve en önemli silahı proletarya diktatörlüğüdür. Bir politik biçimlenış olarak, devlet biçimi olarak, tek

ve en önemli silah olan proletarya diktatörlüğü özü değişmemek koşuluyla, her ülkenin özgün koşullarında değişik biçimlerde adlandırılabilir. Bu konuda Lenin şunları söylüyor: «Kapitalizmden sosyalizme geçiş birçok ve çeşitli biçimler yaratabilir, fakat yine de bunların özü tek ve aynı olacak; bir proletarya diktatoryası.» (2)

Örneğin 1917'den sonra Sovyet Rusya'da «proletarya diktatörlüğü» adı verilen devlet biçimine, politik biçimlenişe, 1944'ten sonra Bulgaristan'da «halk demokrasisi» denilmiştir. Bulgaristan'da uygulanan halk demokrasisinin proletarya diktatörlüğünün, Bulgaristan koşullarında uygulanmış bir biçimi olduğu üzerine G. Dimitrov'un söyledikleri şöyle: «Sovyet rejimi ve halk demokratik rejimi, aynı iktidarın-kent ile kır emekçilerinin ittifak halinde bulunduğu ve öncülüğü işçi sınıfının oluşturduğu iktidarın - iki ayrı biçimidirler. Bunlar, proletarya dktatörlüğünün iki bicimini meydana getirirler.» (3)

Proletarya diktatörlüğünün Bulgaristan'da ne zaman kurulduğu ise çok açık. «9 Eylül 1944'te kurulan iktidar bir proletarya diktatörlüğüydü.» (4)

Bu saptamadan sonra proletarya diktatörlüğünün, sosyalist devrimden önce kurulup kurulamayacağına ilişkin bazı görüşlere değinmek gerekiyor. Burjuva devlet mekanizmasının parçalanmasının - proletarya diktaörlüğünün kurulmasının - «ileri demokratik halk devriminin» görevi olduğunu iddia eden görüşlere gereken yanıt **Sosyalist İktidar**'ın 2. sayısında verilmişti. Bu açıdan tartışmayı fazla sürdürmek anlamsız. Kısaca geçmek yeterli. Burjuva devlet mekanizmasının parçalanması —proletarya diktatörlüğünün kurulması— **hiçbir zaman** sosyalist devrimden önce olamaz. «Lenin, proletarya diktatörlüğünü, sosyalist devrimle birlikte doğan... bir politik egemenlik sistemi olarak anlıyordu.» (5) Bu açıdan eğer burjuva devlet mekanizması parçalanıyorsa - proletarya diktatörlüğü kurulmuşsa -, adını koyun veya koymayın sosyalist devrimin siyasal boyutu başarılmış olur. Proletarya diktatörlüğü, denirken, burjuva devlet mekanizmasının parçalanmasının yanında, onun yerine «yenisinin» kurulduğunu eklemek biraz fazla olacak ama, yine de söylemekte yarar var.

Bulgaristan'da yapılan devrimin sosyalist devrim olduğunu, «proletarya diktatörlüğü kurulmuştur, o halde sosyalist devrim başarılmıştır», çıkarsamasına gerek duyurmayacak bir biçimde de ortaya koymak olanağı var: «9 Eylül ayaklanması Bulgar sosyalist devriminin başlangıcını belirledi.» (6).

Bulgaristan'da proletarya diktatörlüğünün kurulması, burjuva devlet mekanizmasının parçalanması, yıkılanın yerine yenisinin kurulması çabaları, 9 Eylül 1944'le birlikte başlıyor. Ayrıca ekonomide sosyalist uygulamalara geçiş adımları da hemen 9 Eylül'den sonra atılmaya başlanıyor.

Önce burjuva devlet mekanizmasının parçalanmasının ölçütlerini sıralayalım. «Polisin, ordunun ve bürokrasinin tasfiyesi. Varolan ordunun yerinin tüm halkın silahlandırılarak doldurulması.» (7)

Ölçütleri sıraladıktan sonra, Bulgaristan uygulaması anlatılabilir. BİP(K) öncülüğünde, hemen 9 Eylül'den sonra, burjuva devletinin bürokrasisi kesin olarak tasfiye edildi. Burjuva ordusu parçalanarak yerine silahlı halk güçleri (milisler) oluşturuldu. Ayrıca burjuva devlet mekanizmasının en önemli parçalarından olan güvenlik organları ve mahkemeler ile savcılık kurumları, bütünüyle, proletarya diktatörlüğü (halk demokrasisi) tarafından yeniden örgütlendi. (8)

Tüm bunlar 9 Eylül 1944'te başarılan sosyalist devrimle kurulan proletarya diktatörlüğünün, burjuva devlet mekanizmasını parçalama ve yerine yenilerini kurma çabalarının en somut ve canalıcı örnekleri.

İşçi sınıfının siyasal devrimi gerçekleştirerek sosyalizmi kurmak için attığı adımlar, başta belirtildiği gibi, sosyalist toplumsal devrim - sosyalist ekonomiyi kurma ve «sosyalist insan» yaratma - çabaları ile birlikte yürütülmeseydi, bir bütün olarak sosyalist devrimin başarıya ulaşması olanaksız olurdu.

Toplumsal Devrimi Başarmada Adımlar

Sosyalist toplumsal devrimi başarmanın temel koşulu, kapitalist üretim ilişkilerinin kaldırılması ve yerine sosyalist üretim ilişkilerinin getirilmesidir. Sosyalist toplumsal devrimi bütünüyle başarmak ancak sosyalist üretim ilişkilerinin tümüyle geçerli olmasına bağlıdır. Ancak toplumsal devrimin başladığı anda, tüm kapitalist üretim ilişkilerinin hemen ortadan kaldırılıp yerlerine sosyalist üretim ilişkilerinin konacağını sanmak bir ütopyadır. Klasik deyimiyle, toplumsal devrimi başarmak «bir süreç işidir.»

Sosyalist devrimin toplumsal boyutunun başarılması yolunda atılan adımların başlamasına ilişkin Leninist ölçütün bir formülasyonu var ve şöyle; «Sosyalist devletin ilk adımı işçi denetimi kurmaktır. Çünkü bu, emekçi halkın kapitalist sömürüden kurtulması için atılacak ilk adımdır.» (9)

Sosyalist devrimi başaran bir işçi sınıfı partisinin atacağı ilk adım işçi denetiminin kurulması olduğuna göre, kaptalist üretim ilişkilerinin bir süre daha varlığını koruyacağı ortaya çıkıyor. Tek başına, kapitalist üretim ilişkilerinin varlığı, ülke ekonomisinin kapitalist olduğunu ve bundan kalkılarak ülkede işçi sınıfı iktidarının kurulmadığını göstermiyor. Tıpkı Sovyetler Birliği'nde uygulanan ve bir «geri dönüş» olarak nitelenebilecek Yeni Ekonomik Politika (NEP) döneminin, iktidarda işçi sınıfının olmadığını göstermediği gibi,

Bulgaristan'da sosyalist toplumsal devrimin başarılması yolunda atılan ilk adımların belirtilmesi, Leninist ölçüde uygunluğu çok belirgin olarak ortaya koyacaktır. «Kapitalist işletmelerde üretim üzerindeki işçi denetimi, halk yönetiminin ilk günlerinde kuruldu.» (10)

Bu kadar belirgin olan gerçeklerden sonra, başka ülkeler için uygulanmayan, «ama kapitalist mülkiyet vardı,» yanlış ölçütünün Bulgaristan devriminin aşamalı olduğunu göstermek için kullanılmaması gerekir. Bulgaristan'da ve diğer sosyalist ülkelerin tümünde kapitalist mülkiyet ve üretim ilişkileri, ülkenin koşullarına göre, uzun veya kısa bir dönem varlığını korumuştur.

İşçi sınıfı hem örgütlenme düzeyi, hem de iktidarda olması nedeniyle, burjuvazinin sahip olduğu mülkiyet ve üretim ilişkilerine karşın, burjuvaziyi altetmekte «üstesinden gelinemez» bir durumla karşı karşıya kalmamaktadır. Dünya pratiği ve Leninist teori, işçi sınıfının, belirli bir dönemde varolan burjuva mülkiyet ve üretim ilişkilerini ortadan kaldırmanın yollarını açık olarak ortaya koymaktadır.

Bulgaristan'da da atılan ilk adımdan, işçi denetiminden sonra burjuvazinin mülksüzleştirilmesi yolundaki adımlar sonucunda, daha ileri yıllarda sosyalist ekonomi bir bütün olarak kurulmuştur. Ancak işçi denetimi sağlanırken, burjuvazinin mülksüzleştirilmesi yolunda hiç bir adımın atılmadığı sonucuna varılmamalı. Burjuvazinin mülksüzleştirilmesi yolunda atılan adımlara örnek olarak 9 Eylül ayaklanmasından yalnızca 6 gün sonra alınan, tüm Alman mallarına el konulmasını ve böylece ülke ekonomisinin önemlice bir bölümünün devletin eline geçmesini sağlayan kararı belirtebiliriz. Ayrıca Vatan Cephesi hükümetinin 17 Eylül 1944 programının uygulanması sırasında kapitalist mülkiyetin çoğuna el konmuş ya da denetim ve kısıtlamalar altına alınmıştı.

Vatan Cephesi Örgütlenmesi Nedir?

Vatan Cephesi örgütlenmesi kitlelere ulaşma ve kitleleri örgütleyip devrimi başarıya ulaştırmada, o dönemde, Sovyet tipi örgütlenmenin işlevlerine çok

benzeyen bir görünüm ortaya koymaktaydı. Ancak her alanda Sovyet tipi örgütlenmenin bir «kopyası» olmadı. Bir kez Vatan Cephesi ile Sovyet örgütlenmesi arasında işçi-köylü ittifakının sağlanma biçimleri değişik. BİP(K) işçi sınıfında olduğu kadar köylülük içinde de etkin ve nicel olarak güçlü. Ancak köylülüğün de tek politik temsilcisi değil. Bulgaristan Çiftçi Birliği de köylülüğün temsilcisi durumunda. Bu açıdan Sovyet iktidarında, Bolşevik Parti içinde sağlanan şçi-köylü birlikteliği, Vatan Cephesinde, BİP(K) ile BÇB arasında sağlanıyor.

Biçimsel olarak BİP(K) ile BÇB arasında bulunan farklılık, özde, önemini yitiriyor. Her ikisi de öz olarak proletarya diktatörlüğünün kitleleri kucaklayan, kitlelerin devlet yönetimine doğrudan katılımını sağlayan, alınacak politik kararlarda kitlelerin nabzını tutarak, aşağıdan yukarı işleyişte ilk aşama olan örgütlenmeler. Aynı biçimde alınan kararların yukarıdan aşağı uygulamasında, kitlelerle doğrudan temasta bulunan örgütlenmeler. Yine öz olarak ikisi de işçi sınıfının en bilinçli kesimlerini oluşturan partilerin kesin yönlendiriciliği altında bulunuyorlar.

Bu noktalar, Vatan Cephesi örgütlenmesinin, öz olarak Sovyet tipi örgütlenmenin Bulgaristan koşullarında yeniden üretilerek uygulanması olduğunu gösteriyor.

Vatan Cephesinin öz olarak tıpkı Sovyet Rusya'da proletarya diktatörlüğünün gördüğü işlevleri başardığını gösteren birçok saptamadan biri olarak aşağıdaki satırları gösterebiliriz : «Vatan Cephesinde ve 9 Eylül 1944'te kurulan hükümette bir çok partinin ittifak içinde yer alması Bulgaristan proletarya diktatörlüğünün özelliği idi. Vatan Cephesinin varlığı Komünist Partinin BİP(K) rolünü azaltmadı, aksine sağlamlaştırdı... Sosyalist devrimin ilk günlerinde bile Bulgaristan Komünist Partisi tüm yerel Vatan Cephesi komitelerinde ve yeni kurulan Vatan Cephesi yönetim organlarında öncü rolünü oynadı.» (11)

Son Kez Devrimin Niteliği Üzerine

Bütün açıklamalara karşın, Bulgaristan sosyalist devriminin başardığı demokratik görevlere bakarak, devrimin niteliği konusunda kuşkuya düşenlere birtakım noktaları hatırlatmak gerekiyor. Sosyalist devrim, burjuva toplum düzenine son vererek yeni bir toplu yaratmayı amaçladığı için aslolarak nitel değişimleri (burjuva devlet mekanizmasını parçalamak) başarmakla yükümlü. Sosyalist görevlerin yanı sıra, demokratik görevlerin varlığı, sosyalist devrimin, sosyalist niteliğine «halel»

getirmez. Bu açıdan hiç kimse sosyalist devrimin başardığı sosyalist ve demokratik görevleri «nicel» bir değerlendirmeye tabi tutmamalı. Sosyalist devrimin başlangıcında, başarılan demokratik görevlerin, sosyalist görevlere oranla «nicel» olarak ağır basması, devrimin demokratik devrim olduğunu göstermez. Ayrıca kimsenin elinde böyle bir terazi yok. Çok temel bir diyalektik ilke olan, tanım gereği ilke olan, bir saptama, devrimin özü konusunda da yardımcı olacak. Olguların, nesnelerin, olayların, vs. niteilğini belirleyen, onlarda bulunan nitel özelliklerdir. Nicel özellikler ancak nitel özelliklere bağımlı olarak önem kazanırlar.

«Sosyalist olmayan» bir devrimin hiç bir zaman burjuva devlet mekanizmasının parçalanması, yerine yenisinin kurulması (proletarya diktatörlüğü) gibi bir amacı ve yönelimi olamaz. Alınacak tüm önlemler burjuva devlet mekanizmasının çerçevesinde kalmaya mahkûmdur. Bu açıdan bir devrim, burjuva devlet mekanizmasının parçalanması ve yerine yenisini kurmayı amaçlıyorsa, sosyalist devrimdir. Bu yolda atılacak adımların «nicel» ağırlığı önemli olmakla birlikte hiç bir zaman belirleyici değildir. Belirleyici olan alınacak önlemlerin niteliğidir. Birçok demokratik görev yanında, başarılacak **tek bir sosyalist görev bile varsa,** devrime damgasını vuran, bu tek bir sosyalist görevdir. Bir tek sosyalist görevi olan devrim de, sosyalist devrimdir.

Bulgaristan sosyalist devriminde ise demokratik görev-sosyalist görev «manzumesi» şöyle: «Vatan Cephesi seçim programı partilerin 1945'de ülke içinde ve uluslararası durumda ortaya somut siyasi çıkarlarını yansıtıyordu. Programın demokratik yönü ağır basıyordu, fakat geleneksel burjuva demokratik ilkeler hakim değildi, ülkedeki devrimci süreci yansıtıyordu. Bu program kitleleri ülke yönetimine ve yönetimin kontrolü işlemine geniş ölçüde ve doğrudan katılmaya çağırıyordu. Ekonomik yaşam ve toplumsal ilişkilerde oldukça ağır sosyalist görevleri de içeriyordu.» (12)

Çok açık olarak görüldüğü gibi Vatan Cephesinin programı çok önemli sosyalist görevleri içeriyor. Burjuva devlet mekanizmasının kırılmasına yolaçan; kitlelerin yönetime doğrudan katılmalarını ve yönetimi denetlemelerini öngörüyor.

İşte Bulgaristan sosyalist devrimine damgasını vuran sosyalist görevlerden yalnızca birkaçı. İşte programda varolan demokratik görevlerin «nicel» ağırlığını ortadan kaldıran «nitel» görevler. İşte devrimin niteliğinin bir «terazi»ye vurma işi olmadığını gösteren görevler.

Bulgaristan'da asıl amacın sosyalist devrimin başarılması olduğu çok açık olarak görülüyor. Demokratik görevlerin başarılmasının ise, sosyalist devrimin başarılması sırasında birer yan ürün olarak ortaya çıktığı görülüyor. Tıpkı Ekim Devriminde başarılan demokratik görevler gibi. «Biz burjuva demokratik devrimin sorunlarını, geçerken, asıl ve gerçekten proleter-devrimci, sosyalist eylemlerimizin bir «yan ürünü» olarak çözdük. Her zaman, reformların, devrimci sınıf mücadelesinin bir yan ürünü olduğunu söyledik. Yine söyledik ve eylemlerimizle kanıtladık ki, burjuva demokratik reformlar proleter, yani, sosyalist devrimin bir yan ürünüdür.» (13)

Bulgaristan'daki «programın demokratik yönü» ile Sovyet deneyindeki «demokratik reformların» aynı şeyler olduğu çok açık.

Yapılacak son bir alıntı ile Bulgaristan sosyalist devriminin, demokratik görevlerine takılıp kalan ve bu takılıp kalmadan yola çıkarak, sosyalist devrimin önüne, «demokratik devrim» diye bir «aşama» koyanları yaptıkları «aşamalarla» başbaşa bırakmak gerek. «Fakat, halk demokrasisi egemenliği daha ilk günden itibaren sosyalist görevlerin uygulanmasına da geçti. Velev ki ilk yıllarda demokratik görevler daha çok olsa da, onlar devrimin bu döneminde ana içeriğini doldurmuş olmuyordu, onlar, Bulgaristan'da sosyalist nitelikli devrimin gelişmesi yolunda yürütüyorlardı.» (14) Çok kötü bir çeviri olmasına karşın anlaşılabiliyor. Demokratik görev ile devrime damga vuran sosyalist nitelik konusunda bu kadar açıklık yeter.

Yapılan İşe Ad Koymama Bazen koşulların zorlaması sonucu, yapılan bir işin adının konması, yapılan işin bütününe zarar verir. Hatta ad koymaktan ötürü yapılan iş başarısızlığa uğrar. Örnek olsun diye verelim. Kurulduğu zaman programına sosyalist devrimi, devrim stratejisi olarak seçen bir partinin merkez yöneticileri, parti kuruluşundan 3 yıl sonra, «çeşitli nedenlerle», sosyalist devrimden vazgeçmek gereğini duyuyor. Ama 3 yıldır, «sosyalist devrim doğrudur» diyerek mücadele vermiş olan parti üyelerine, «biz sosyalist devrimden vazgeçtik. Aşamalı devrim iyidir» derlerse, yani fiilen içine düştükleri sapmanın adını koyarlarsa, en azından hemen koyarlarsa, belirli bir tepki doğuracaklarını biliyorlar. «Yaptıkları işin adını koymuyorlar.» Parti tabanına «aşamalı devrimi» aşama aşama özümsetiyorlar. Sapma hareketi, sosyalist devrimden vazgeçme, başladıktan 2 yıl kadar sonra, diyorlarki «meğerse biz yanılmışız, sosyalist devrim doğru değil imiş, aşamalı devrim doğru imiş.» «Yaptıkları işin adını koymayı,» 2 yıl erteleyerek koyan parti merkez

yöneticileri «kendi» açılarından doğru bir iş yapıyorlar. Parti tabanına aşamalı devrimi özümsettikten sonra yaptıkları işin «adını koyarak,» şu sıralarda yürüttükleri pazarlıkta daha fazla kelleyi, «restleri» olarak masaya sürme olanağına kavuşuyorlar.

Yukarıda verilen, «yapılan işe adını koymamanın» oportünistçe kullanımına iyi bir örnek. Ama «yapılan işe adını koymamanın», adını koymayı ertelemenin yalnızca oportünistlerin silahı olduğunu sanmamak gerek. Bazan «yapılan işe adını koymamanın» son derece güzel örneklerini bulmak olanaklı. Bunun bilimsel sosyalistler tarafından kullanılmasının en güzel örneklerinden bir tanesi Bulgaristan sosyalist devrimi. Gerçekten de yazının başından beri gösterilmeye çalışıldığı gibi, sosyalist devrim fiilen uygulanıyor olmasına karşın, bir süre için adı konmuyor. «Yapılan işin adının konması» belirli bir süre erteleniyor.

Çok ilginç bir durum. Bir ülkede sosyalist devrim fiilen başarılıyor olmasına karşın, adı neden konmuyor? Bu sorunun olanaksız gibi görünen yanıtı, «iç ve dış politikanın birlikteliği ve birbirinden ayrılmazlığı» ilkesi bilindiği zaman, olanaksızlık niteliğini yitiriyor.

Dış Koşullar, Devrimin Adının Konmasını Geciktiriyor İkinci Dünya Savaşı bitmeden önce Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere yöneticileri, biraraya gelerek Nazi Almanya'sının yenilgiye uğratılmasından sonra dünyanın ve özellikle Avrupa'nın geleceği üzerinde uzun görüşmeler yaptılar. Sonunda birtakım ortak ilkelerde anlaştılar. Yazının konusu, üzerinde anlaşılan tüm ilkelerin neler olduğu üzerinde durmayı gerektirmiyor. Yalnızca bir ilke yeterli. Yalnızca, faşist işgalden kurtarılacak ülkelerin rejimleri üzerinde varılan anlaşmayı bilmek yetiyor. Müttefikler (SSCB, ABD ve İngiltere), faşist işgalden kurtarılacak ülkelerin rejimlerinin, «parlamanter demokrasi» olması üzerinde anlaşıyorlar. (15) Böylece, her ülke, tek tek, parlamanter demokrasiyi uygulamayan ülkelere doğrudan müdahale hakkını, bu anlaşmaya dayanarak, kendinde görecek.

Bulgaristan'ın Haklı Kuşkusu Bulgaristan işçi sınıfı ve müttefiki emekçi kitleler Vatan Cephesi örgütlülüğü altında, 9 Eylül 1944'te sosyalist devrimi gerçekleştirdi. Ancak yapılan sosyalist devrimle, Bulgaristan, kendisi için de geçerli olan parlamanter demokrasi koşulunu «ihlal ediyor.» Bu durum ABD ve İngiltere'nin, Bulgaristan'a doğrudan müdahale hakkını kendilerinde görme sonucunu doğuruyor. Gerçekten özellikle İngiltere, daha ilk gününden beri Bulgaristan'a müdahaleyi savunuyor. Bulgaristan'da

sosyalist devrim gerçekleştiği gün İngiltere başbakanı Churchill, ABD cumhurbaşkanı Roosevelt'e şunları yazıyor. «Şimdi mümkün olan tüm çabayı göstermek (Angola-Amerikan çabalarından söz ediyor), tüm Balkan yarımadasına doğru ilerlemek ve silah gönderilmesini hızlandırmak, daha iyi bir yönetim kurmak gerekir.» (16) Churchill'in murad ettiği «daha iyi bir yönetimin» ne olduğu çok açık!

Churchill'in «daha iyi bir yönetim» kurmak için düşündükleri daha da açık. İngiliz ve Amerikan birliklerinin (hatta Türk birliklerinin de) Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve diğer Orta Avrupa ülkelerini istila için Balkanlara girmesi. (17)

İngiliz ve ABD emperyalizminin tehditlerinin ulaştığı boyutlar ortada iken, Bulgaristan yöneticilerinin kendi devrimlerini tehlikeye atacak girişimlerden olabildiğince uzak kalmaları zorunlu. Bu zorunluluk yerine getiriliyor ve İngiliz ve ABD emperyalizminin doğrudan bir müdahalesine yol açması beklenebilecek girişimlerden kaçınılıyor. Ama yalnızca «yapılan işin adının konması» gibi, biçimsel girişimlerden kaçınılıyor. Yoksa sosyalist devrimin tüm gerekleri, «adının konması» dışında, eksiksiz olarak yerine getiriliyor. Çünkü, yalnızca ad koymanın, yapılan işi zorlaçtırabileceğini ve hatta olanaksız hale getireceğini Bulgaristan yöneticileri çok iyi kavrıyor.

Burada en az 5-6 ülkeye yayılan ordusu ve yaralarını yeni yeni sarmaya başlaması nedeniyle, Sovyetler Birliği'ni zor duruma sokmaktan kaçınmak, Bulgaristan yöneticilerinin enternasyonalist bir görevi oluyor. «Parti, sosyalist yönetimin ilan edilmesinin ve doğrudan sosyalist girişimlerin başlatılmasının Sovyetler Birliği'nin dış siyasetinde güçlükler yaratacağını ve Bulgaristan'ın uluslararası durumunu zorlaştıracağını anladı.» (18) Bulgaristan yöneticileri anladıklarını, başarıyla uyguluyorlar.

Barış Anlaşmasına Kadar Zaman Kazanmak Gerek Bulgaristan yöneticilerinin kuşkularını arttıran bir etken daha var. O da sosyalist devrimden önce Bulgaristan'ın Nazi Almanya'sı safında savaşmış bulunması ve bunun İngiliz ve ABD emperyalizmi tarafından kullanılması. Örneğin 6 Nisan 1945'te İsviçre'de İngiliz ve Amerikan ticaret ataşeleri, Bulgar delegasyonuna Bulgaristan'ı hâlâ bir düşman olarak gördüklerini söylüyorlar. (19) Savaşın son sekiz ayında Nazi Almanya'sına karşı savaşan ve binlerçe yurttaşını yitiren bir ülkeyi, eski rejim dönemi politikasını bahane ederek, düşman olarak gördüğünü söylemek, çok büyük bir olasılıkla, Bulgaristan'a yapılacak bir müdahalenin kılıfı olarak düşünülüyor. Yine ABD ve İngiltere'nin baskı-

ları sonucunda 1945 Ağustos'unda yapılması gereken seçimler ertelenmek zorunda kalınıyor. Normal koşullarda düşünülmesi olanaksız bir durum ortaya çıkıyor.

Tüm bunlar biraraya gelince Bulgaristan yöneticileri, ülkenin uluslararası durumun belirleyecek ve ülkenin toprak bütünlüğünü resmen sağlayacak barış anlaşması imzalanana kadar zaman kazanmanın zorunluluğunu görüyorlar. Bir yandan sosyalist devrimi gereklerini uyguluyor, bir yandan da belirsiz olan uluslararası durumun açıklığa kavuşmasına kadar «yaptıkları işin adını koymayı» erteliyorlar. Hatta ülkeye «parlamanter demokrasi uygulanmıyor» diye yapılacak bir emperyalist müdahaleyi engellemek için, zorlama bir biçimde ülkelerinde uygulanan rejimin «parlamanter demokrasi» olduğu izlenimini uyandıracak açıklamalarda bulunuyorlar. «Merkez Komitesi'nin (BİP(K)) yayınladığı belgeler, Parti liderlerinin bildirileri ve Parti propagandası partinin en büyük önemi devrimin en genel demokratik görevlerine verdiğini vurguluyordu. Bunların tüm anti-faşist güçlerce kabul edilebilmesini amaçlıyordu. Böylelikle somut koşullar altında Vatan Cephesi yönetiminin komünist olduğu, Sovyet yönetimi altında bulunduğu ya da Sovyet yönetimi altına girecek olduğu gibi bir sonuç çıkarılmamasını, toplum ve devlet düzeninini temelden değiştirmeyi amaçlıyor düşüncesini yaratmamayı hedefliyordu. Varolan ülke içi ve uluslararası koşullarda Vatan Cejhesi gerçekten herkesce benimsenen, halkçı ve özünde demokratik ve en uygun hükümet biçimiydi.» (20)

İşçi sınıfının iktidarda olduğu ve proletarya diktatörlüğünün gereklerinin tümünün devrimin ilk gününden beri uygulandığı bir ülkede işçi sınıfı partisi, ülke yönetiminin komünist olmadığını» göstermek için çaba «göstermez». Bir ülkede iktidarda bulunan işçi sınıfı partisinin amacı «toplum ve devlet düzenini temelden değiştirmemek» olmaz.

Yukarıda söylenenler ancak BİP(K) yöneticilerinin zaman kazanma girişimleri olarak değerlendirebilirse anlamlı olabilir. Başka türlü bir değerlendirme, bugün somut bir gerçek olan sosyalist Bulgaristan'ın oluşumunu anlaşılmaz bir muammaya çevirir. En azından bugünkü Bugaristan'ın kurulmasına yolaçan, «komünist olan,» ve «toplum ve devlet düzenini temelden değiştirmeyi amaçlayan» bir devrimin ne zaman gerçekleştiğinin gösterilmesine kadar! Baştan beri «komünist olmayan» ve «toplum ve devlet düzenini temelden değiştirmeyi amaçlamayan» bir iktidar hiçbir zaman bir ülkede sosyalizmi kuramaz.

Barış Anlaşması : Devrimin Adı Artık Konabilir 9 Eylül 1944'ten, 10 Şubat 1947'ye kadar sosyalist devrimin adını koymayan Bulgaristan yöneticileri, 10 Şubat 1947'den sonra istedikleri gibi davranabilme olanağına kavuşuyorlar. Üç yıllık bir «belirsizlik» durumundan sonra ABD ve İngiltere ile varılan barış anlaşması, «yapılan işin adının konmasını» sağlıyor. Yapılan anlaşma ile BİP(K) yönetiminin önünde hiçbir engel kalmıyor. Uluslararası durum belirginleşiyor. Ülkenin ulusal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü yasal olarak güvence altına alınıyor. Emperyalist müdahale ya da emperyalizmin güdümünde bir iç savaş tehlikesi ortadan kalkıyor. (21)

9 Eylül 1944'te başarıya ulaşan sosyalist devrimin «adının konması» çok önemli olay. Çok büyük bir girişimle tüm dünyaya duyurulmalı. Büyük girişim için pek fazla beklemeye gerek kalmıyor. 10 Şubat'tan iki ay sonra, Nisan 1947'de İki Yıllık Ekonomik Plan uygulamaya konuluyor. Sosyalist planlama ve uygulama iktidarda bulunan işçi sınıfının, toplumsal devrimi başarma yolunda atacağı en önemli adımlardan birini oluşturuyor. Bu önemli adım aynı zamanda sosyalist devrimin «adını koyuyor.» Çünkü tüm dünya burjuvazisi biliyor ve görüyor ki, sosyalist planlamanın uygulandığı ülkeler artık «geri dönülmez yolda olan» sosyalist ülkelerdir. İç güdüsel olarak biliyor. Deneysel olarak biliyor. 1928'e kadar, sosyalist planlamaya geçene kadar, her gün, kendine ömür biçilen SSCB deneyinden biliyor.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Sosyalist planlama siyasal iktidarın işçi sınıfınca ele geçirilmesinin ertesi günü uygulamaya konulamaz mı?

Böyle bir soruyu iyi niyetle soranlara yanıt vereceğiz. Ancak «başka» amaçlarla soranlar ise birkaç soru sormak gerekiyor. Bulgaristan'da sosyalist planlamaya olanak verecek, sosyalist devrim ne zaman gerçekleşti? Bulgaristan devrimi, aşamalı ise sosyalist devrim olmadan önceki «aşamadan» sosyalist devrime ne zaman nitel bir sıçrama gösterdi? Eğer bunlara yanıt yoksa, sosyalist devrinden önce sosyalist planlama olanaklı mıdır?

Tekrar, bırakılan yere dönelim ve «iyi niyetle» sorulması olanaklı soruyu yanıtlayalım.

Hayır, sosyalist planlama siyasal iktidarın ele geçirilmesinin ertesi günü uygulamaya konamaz. Bunun çeşitli nedenleri var. Planlamanın başlıca önkoşullarından biri olan üretimin sosyalize olmasını (toplumsallaşmasını) bir yana bırakalım. Bir kez, siyasal iktidar ele

geçirilirken ülke ekonomisinin uğradığı bazı alanlardaki kaybın giderilmesi gerekir. Örneğin nitelikli işgücünün, harap olan maddi üretim araçlarının yerini yenilerinin alması gibi. Ayrıca ülke yönetiminde bulunan işçi sınıfının, hem ülke hem de işletme boyutunda yönetim deneyi kazanması gerekir. Bunlar büyük ölçüde başarılmadan yalnızca siyasal iktidarı ele geçirmek sosyalist planlama için yeterli olamaz. Siyasal iktidar sosyalist planlama için önkoşuldur. Ancak tek koşul değildir.

Örneğin 1917'de sosyalist devrimi başaran Sovyetler Birliği'nde sosyalist planlama uygulamasına geçilmesi için 11 yıllık bir süre gerekmiştir. Gerçi işçi sınıfının yönetim deneyi kazanması için her ülkede «Amerika'yı keşfetmesi» gerekmez ama hiç bir deneyim kazanmadan da sosyalist planlamaya geçilmez. Başka ülkelerin «keşfettikleri Amerika» ancak süreyi kısaltabilir.

Bulgaristan deneyinde sürenin kısaldığını görüyoruz. Gerçekten de 1944'teki sosyalist devrimden 3 yıl sonra sosyalist planlamaya geçiliyor. Burada temel etken Sovyet Birliği'nin planlama deneyiminden yararlanmak ve onun maddi desteğini almaktır. Ancak Sovyetler Birliği'nin maddi ve manevi yardımıyla da olsa iki ay gibi bir sürede sosyalist planlamaya geçiş Bulgaristan örneğinde olanaksız gözükmektedir.

Sosyalist planlamanın önemi, sosyalist devrimin toplumsal boyutunun başarılmasında büyük önem taşır. Çünkü sosyalist devrimin bir bütün olarak başarılması, siyasal iktidarın ele geçirilmesini gerçekleştiren siyasal devrim üzerinde yükselecek toplumsal devrimle olanaklıdır. Sosyalist planlama aracılığı ile, daha önce başlayan toplumsal devrim büyük bir ivme kazanır. Sosyalist üretim ilişkileri, sosyalist toplumsal ilişkiler ve sosyalist insanın yetiştirilmesinin maddi temelleri sosyalist planlamayla atılır.

Bulgaristan'da da sosyalist planlamanın uygulanması ile bir bütün olarak, siyasal ve toplumsal devrimin çakışması anlamında, sosyalist devrim rayına oturmuştur.

1947 yılının Ekim ayında ise Bulgaristan sosyalist anayasası benimseniyor. Bu tarihten tam bir yıl önce yapılan «1946 seçimlerindeki zaferine rağmen komünist bir hükümet kurma yoluna gitmeyen BİP(K)'nın» (22) ülkede sosyalist anayasayı uygulamaya koyması «iç ve dış politikanın birlikteliği ve birbirinden ayrılmazlığı» konusunda çok öğretici oluyor. Nisan ayından 6 ay sonra benimsenen sosyalist anayasa ile Bulgaristan sosyalist devrimi önemli bir adım

daha atıyor. Bugün atılan adımların ne kadar sağlam ve bilimsel sosyalizmin gereklerini yerine getirir nitelikte olduğu somut olarak karşımızda.

Deneylerden Yaratıcı Olarak Yararlanabilmek Her ülkenin bilimsel sosyalistleri, diğer ülkelerdeki işçi sınıfı deneylerini özümseyip, onları yaratıcı bir biçimde kendi ülkelerine uyarlamak görevi ile yükümlüdürler. Buna ters davranışlarda bulunmak, bir ülkedeki işçi sınıfı hareketini yanlışlar içine düşürmenin maddi koşullarını yaratma tehlikesini yaşatır.

Bulgaristan sosyalist devrimine, böyle bir yaklaşım, Türkiye sosyalist devrimi için büyük dersler içermektedir. Yaratıcı yaklaşım sağlanmadan, Bulgaristan yöneticilerinin çok kısıtlı bir süre için uyguladıkları, «yapılan işin adını koymama» politikasının anlaşılmaması büyük sakıncalar doğurur. Bulgaristan devriminin aşamalı olduğu sonucuna varılarak, öncelikle, sosyalist devrimi başaran Bulgaristan emekçilerine ve onların politik önderlerine «haksızlık» edilmiş olur. Sonra da Bulgaristan devriminden kalkılarak Türkiye için aşamalı devrimin zorunlu olduğu sonucu çıkarılır ve Türkiye işçi sınıfına yanlış devrim persfektifi verilir.

Asıl yapılması gereken Bulgaristan sosyalist devriminin özünü yakalamak, «yapılan işin adını koymamak» gibi bir biçimsel noktaya takılıp kalmamaktır. Bulgaristan devriminin özü ise, çok açık olarak, sosyalist devrimin ayrıntıdaki noktalarını bile içermektedir. Sosyalist devrimin, özünü yakaladıktan sonra, biçimsel bir noktaya takılıp kalmak ve varolan sosyalist devrim persfektifinden bir adım bile geri durmak, sosyalist iktidar mücadelesi verenler için söz konusu olamaz.

---

(1) V. İ. Lenin'den aktaran Mesut Odabaşı, «Devrim, Devrimci Durum, Sosyalist Devrim,» **Sosyalist İktidar** (Kasım 1979 , sayı 2, s. 19-20.

(2) V. İ. Lenin'den aktaran Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, **Bulgaristan'da Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Sorunları.** Çev. : Hüsnü Yılmaz (İstanbul : Bilim Yayınları, 1976). s. 154.

(3) Alexander Lilov, «The General and the Specific in the Struggle for Socialism», **Socialism : Theory and Practice** (July 1979), sayı 7, s. 33.

(4) Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, aynı kaynak, s. 153.

(5) P. N. Fedoseyev, **Günümüz Dünyası ve Leninciliğin Sosyalist Devrim Öğretisi.** Çev. : Nihat Özkan (İstanbul : Konuk Yayınları, 1978), s. 251.

(6) N. Gornenski, S. Petrova, İ. Dimitrov, **Bulgaristan'da Faşizme Karşı Mücadele ve Sosyalizm.** Çev. : Mehmet Kök, Ayşe Umut (İstanbul : Bi-

lim Yayınları, 1978), s. 99 .
(7) V. İ. Lenin, **Collected Works**, c. 24, s. 23.
(8) Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, aynı kaynak, s. 49-50
(9) V. İ. Lenin'den aktaran aynı kaynak, s. 191.
(10) Aynı kaynak, s. 192.
(11) Aynı kaynak, s. 46.
(12) Aynı kaynak, s. 66.
(13) V. İ. Lenin'den aktaran Mesut Odabaşı, aynı kaynak, s. 35.
(14) M. Çervendneva ve diğerleri, **Bulgaristan Komünist Partisi Tarihi**, Çev. : Yusuf Kerim (Ankara : Kızılırmak Yayınevi, 1978), s. 235-36.
(15) N. Gornenski ve diğerleri, aynı kaynak, s. 107.
(16) Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, aynı kaynak, s. 289.
(17) Aynı kaynak, s. 290.
(18) N. Gornenski ve diğerleri, aynı kaynak, s. 107-108.
(19) Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, aynı kaynak, s. 310-11.
(20) N. Gornenski ve diğerleri, aynı kaynak, s. 103-104.
(21) Aynı kaynak, s. 116.
(22) Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, aynı kaynak, s. 69.

GELİŞMEDE TARTIŞMANIN ZORUNLULUĞU

Ali Önder ÖNDEŞ

Tartışmak için hem olabildiğince net, hem de olabildiğince değişmeye açık olmak gerekir. «Netlik» ve «değişmeye açıklık» kavramları biri diğerini dışlar gibi görünürlerse de, gerçekte içlerinde birbirlerini taşırlar. Net olmayanların değişemeyeceği gibi, değişmeyenlerin de netleşmeleri mümkün değildir. Bu anlamda tartışmayanlar da ne değişebilir, ne de netleşebilirler. Marksizm-Leninizm, tartışmayı, değişmeyi, netleşmeyi önerir. «Tartışmak, değişmek, netleşmek...» Bu kavramlar dizisi çerçevesinde yaşamak gelişmenin önkoşullarından birini yerine getirmek demektir. Bu çerçevenin dışında kalmaksa medrese ve tekke işleyişiyle ilgilidir. Tartışmadan, değişmeden, «netleşmek» de ne adına olursa olsun kışla işleyişinin ürünüdür. Kısacası, birbirlerinin karşıtı gibi görünen «değişme» ve «netleşme» kavramları içlerinde diyalektik bir bütünlük taşırlar. Tabii, buradaki tartışma, değişme, netleşme kavramlarını daha ileriye gitme, gelişme anlamında ele almak gerekir. Bu anlamda, gelişmek için tartışmak zorundayız.

1979 senato ve milletvekili araseçimlerinin sonuçları, Türkiye sosyalist hareketi açısından -sürekli gündemde olan- bir tartışmayı yakıcı bir biçimde ön plana çıkardı. Burada geçerken, bir noktayı açıklamak gerekecek. Yanlış anlamak isteyenler olabilir. Yazıda seçim sonuçları veri alındığından, «seçimcilik, parlamentelizm vb.» yapıldığı söylenebilir. Yanlış anlama eğilimi çok şiddetli olmayanlara yararlı olabilir düşüncesiyle açıklayalım. Seçim olgusunu, Marksizm-Leninizm ışığında değerlendirmek zorunlu. Bu doğrultuda, yani mücadele biçimlerinden biri, tek ve mutlak olmayan biri olarak bakılmakta seçimlere (*) Ancak sayılar gerçeği göstermede daha açıklayıcı olduğundan seçim sonuçlarından yola çıkılmakta.

(*) Bu arada muğlaklığa meydan vermemek için, Lenin'in burjuva par-

1979 senato ve milletvekili ara seçimlerinin sonuçları, bilinen bir gerçeği, bir kez daha sosyalistlerin önüne getirdi. Türkiye'de sosyalizmin ulaştığı boyutları somutlaştırdı. Masallardaki tekerlemede olduğu gibi «Az gittik, uz gittik. Dere tepe düz gittik. Bir de baktık ki, bir arpa boyu yol gitmişiz.» Gerçek böyle yansıdı seçimlere. Yalnız seçim sandığına değil, sandığın umut olmadığı doğrusunu yersiz ve zamansız yaşayanlara da.

Sayılar açık ve açıklayıcı. **Sosyalist İktidar**'ın 2. sayısında seçim değerlendirmesinde yazıldı. TİP - TSİP oy toplamı 95.000 (Bu sayıya gücünü pek abartan ilerleme'nin İstanbul dışındaki oyları da dahil). Bağımsız sosyalist adayların oyları ile bu sayı yaklaşık 130 - 140 binlere ulaşmakta. 29 ilde yapılan araseçimlerde sosyalizme verilen oylar bu kadar. Üç milyona yakın sayıda işçinin, çok daha fazla yoksul köylünün ve emekçilerin yaşadığı ülkemizde, bu sayıların ne anlama geldiğini anlamak zor olmasa gerek. Anlamak için, aritmetiği ve Türkiye kapitalizminin yaşamakta olduğu bunalımı bilmek yeterli.

KARAMSARLIK İYİMSERLİĞİN KİLİTLENDİĞİ BİR DOLAPTIR Seçimlerde ortaya çıkan sonuç, sosyalizm açısından çok karamsar. Ama, unutmamak gerekir ki, gerçekçi iyimserlik, bu kilitli karamsarlık dolabından çıkacaktır. İyimserliğin kilitlendiği karamsarlık dolabını açmak gerek. Kilidin açılması için gerekli nesnel koşullar büyük ölçüde var. Bu noktada yapılması gereken, anahtarı çevirip, kapıyı açacak gücü oluşturmak. Yani, iyimserlik kapısının açılması, nesnel koşulların zorladığı, öznel faktörü zaman yitirmeksizin oluşturmakla olanaklı.

İyimserliğe ulaşmak için öncelikle gerçekçi bir tesibt yapmak gerekli. Bu tesbit yapılmalı. Türkiye sosyalist hareketinin bulunduğu konum doğru tesbit edilmeli. Bundan sonra, Türkiye'de sosyalizmin bulunduğu konumla, bulunması gereken konum arasındaki fark mutlaka açıklanmalı. Ama, gerçekten, maddi temelleri üzerine oturtularak açıklanmalı. Açıklanırken gerçekçi olunmalı. Bu noktadan

lementosu seçimleriyle ilgili, çok özlü ve öğretici değerlendirmesini aktarmakta yarar var. Lenin, «Burjuva parlementosunu bütün öteki gerici kurumları dağıtmaya gücünüz yetmediği sürece bu kurumlarda çalışmak zorundasınız. Özellikle, hâlâ papaz takımının aldattığı ve kır koşullarının alıklaştırdığı işçiler mevcut olduğu için bu kurumlarda çalışmalısınız. Bunu yapmazsanız gevezeden başka bir şey değilsiniz.» (**«Sol» Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı**, Sol Yay., 1978, s. 60) diyor. Alman sollarına söylüyor ama, evrensel, genel geçer bir yol gösteriyor. bir kural veriyor.

sonra ,büyüyememe, «en bilinçli oylar bizimkiler» şemsiyesi ile örtülemez. Yine «utkan ve savaşkan gelenek» gürültüsü de açıklayıcı olamaz. Birliği olmayan seçim iş «birliği» nin şampiyonları da görece «başarılarına» bakarak her şeyin «birlik»te düğümlendiğini vurgulayarak, gelişememeyi örtbas edemezler. Gelişememeyi, aslında gerileme olarak değerlendirmek gerekir. Eğer, dünya ve Türkiye objektivitesi, sosyalizmin katlanarak büyümesini zorluyorsa (ki, büyük ölçüde böyledir.) gelişmemek, nesnel olarak gerilemektir.

Bulunulan konumun gerçekçi tesbiti, ardından zorunlu olarak neden sorusunu getiriyor. Bununla ilgili söylenecek çok şey var. **Sosyalist İktidar**'da söylendi. Bundan sonra da acımasızca söylenecek. Bu yazıda çok kapsamlı olan bu sorunun bütün boyutları ile irdelendiği iddiası yok. Yalnızca sorunun bazı boyutları ele alınıp, gelişmeyi sağlayacak bir tartışma amaçlandı.

SOSYALİZMİ SEVENLER DERNEĞİ Mİ? BİLİMSEL SOSYALİST ÖRGÜTLENME Mİ?

Tesbitlerden biri bu. Türkiye'de sosyalizme gelenler, genellikle sosyalizmi severek geldiler. Bu öteden beri böyle oldu. Böyle olması da bir ölçüde doğal. Ancak, bir noktadan sonra, sosyalizmi severek gelenleri, sosyalizmi bilen insanlara dönüştürmek zorunlu. Bu partinin işi. Partinin bir yanıyla okul olmasından bunu anlamak gerek. Yani, kendisine severek gelen insanlardan, nitelikli ve yetenekli kadrolar yetiştirmek. Kadroları, hem teorik düzeyde, hem de pratiğin içinde geliştirmek. Dahası var. Kadro dışındaki kitlesini de en azından, parti ideolojisiyle, kadrolarıyla uyumlu olabilecek düzeyde eğitmek, yönlendirebilmek. Partinin okul işlevini yerine getirmesinden de kısaca bunu anlamak gerek. Doğaldırki, bu işi işleyen bir okulun işi. Nitelikli, yetenekli öğretmenleri olan okulun işi. Gelişmeyen, gelişmeyince geliştiremeyen öğretmenlerin okulunda dönüp dönüp bina okunur. Veya, severek gelenler, kişisel çabaları ve yetenekleri ile gelişirler. Gelişenin karşısında, gelişmeyen nesnel olarak geriler.

Eğer, parti okul işlevini yerine getiremiyorsa ne olur? Ne olduğu, ne olacağı, ayan-beyan ortada. Sosyalizm adına yola çıkan örgütlenmeler, sosyalizmi sevenler derneğinden öteye geçemezler. Bu olgu, genel olarak Türkiye'de yaşandı. Büyük ölçüde bugün de yaşanıyor. Bu yargıya varmamızı sağlayan veriler çok. En önemlisi 1961-1971 TİP deneyimi. Sosyalizme sevgiyle yaklaşan kitlelerin TİP'e yönelişi önemli bir olgu. 1965 seçimlerinde TİP yaklaşık 300.000, 1969'da 260.000 oy alıyor. Sosyalizmi insanlar gerçekten seviyor. Sayılar da

gösteriyor. 1968'lere gelindiğinde, bir bölüm insan, sevgi ve coşkuyla geriye gidiyor, yanlışa gidiyor. Yeterince işletilemeyen okulun öğrencilerinden bir bölümü, sosyalizmin sevgi ve coşkusuyla Kemalizm'e, MDD'ciliğe doğru yol alıyor.

Daha yakın örnekler var. 1979'a gelindiğinde, nesnel ortam kitleleri sosyalizme itmesine karşın, arpa boyuna yakın yol alınıyor. 1979 araseçimlerinin sonuçları sosyalizmin büyüyemediğini gösteriyor. Hatta, verilen oylar açısından 1965'deki konumunu dahi koruyamıyor. (*) Yani, nicelik, niteliğe dönüştürülemediğinden, niteliksizlik, niceliksizliği getiriyor. Sosyalizmi sevenler derneğinin sınırından çıkılamıyor. Bu dün olduğu gibi, bugün için de geçerli. Bilinçsiz sevgi, yanlışa da gider. Gidiyor da. Anti-komünizmi, anti-Sovyetizmi malzeme olarak kullanan SDP'nin oylarının büyük bir bölümü, sosyalizmi seven, fakat, sosyalizmi doğru bilenlere dönüştürülemeyen oylar. Yani, 1965'lerde sosyalizme sevgiyle gelen insanların büyük bir bölümü, bugün sosyalizmin ince düşmanlarına akıp gitmekte. Bu gerçeğin, tesbit edilmesi gerek. Bilgiyle beslenmeyen sevgi, ya seveni yanlışa götürür ya da kurur.

BİLİNÇ UNSURUNUN ABARTILMASI Sevginin yaşaması, anlamlı yaşaması bilinçle olanaklı. Bilinç eksikliği önce, kadrolarda kendini ele veriyor. Kadrolarda görülen eksikliğin kitleye yansıması doğal. Yani, ideolojik gerilik, yetersizlik içindeki kadrolar, kitlelere de doğruları, doğru götüremiyorlar. «Devrimci teori olmadan, devrimci hareket olmaz.» doğrusu kendisini bir kez daha kanıtlıyor. Teorik yetersizlik içerisindeki kadroların, pratikte başarılı olmaları mümkün değil. Bu konuda örnekler çok. Tekil örnekler gibi görünseler de geneli kavramamızda yararlı. Bir örnek Orta Anadolu'dan' Bir köyde sosyalizm adına köy çalışması yapılıyor. O köyden, okuyup yetişmiş bir «kadro» 10 çömüşü (manda) olan birine, ciddi ciddi, soyalizm gelince, bunları senin elinden alacağız, di-

---

(*) Bu gerilemeyi türlü etkenlere bağlayanlar var. Örneğin, 12 mart döneminin getirdiği kesiklikten söz ediliyor. Böyle bir kesikliğin olmaması gerek. Dünyada örnekleri çok. BKP deneyi var. BKP, yeraltına çekilmek zorunda kaldığında, kendisi tarafından yönlendirilen BİP'i oluşturuyor. Hem ideolojik, hem de fiziksel olarak varlığını sürdürüyor. On yıllar, faşizmin baskısında yer altına çekilen PKP ve İs. KP'nin legale çıktığında üye sayılarını katlayarak büyüdüklerini bilmekteyiz. Ayrıca 50 yaşın üzerinde üyelerin önemli bir sayı oluşturduklarını da eklemek gerek.

Bu konuda, gerçekçi ve belirleyici bir tesbit **Sosyalist İktidar**'da çıktı. Yıllardan beri sosyalizm adına yapılan CHP kuyrukçuluğu.

yor. Bunu sosyalizm adına söylüyor. En azından tarafsızlaştırılması gerekene al eline silahı vur beni diyor. Köylünün tepkisinin ne olduğunu bilmek kolay. İkinci örnek Ege'den. Son günlerde, komplekse kapılıp, kendisinin «en azından, yegane parti olarak değilse bile, bilimsel sosyalist bir parti...» olarak kabul edilmesini ısrarla isteyen bir partinin il sekreteri ile ilgili. Yaklaşık 300 dönüm toprağı olan bir çiftçi partiye geliyor. «Kadro»nun çiftçiye yaklaşımı ilginç. «Karnın doyuyor mu?» diye soruyor. Verimli Ege topraklarında 300 dönüm toprağı olanların başına şapka giyebileceğini bilmesi gereken il sekreteri bunu söylüyor. Çiftçinin tepkisinin ne olduğunu bilmek yine kolay olsa gerek. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama, yeterli. Bu, yapılan yanlışlar, salt kişilerin öznel niyetleri ile ilgili değil; nesnel bir gerçek. Bilemeyenler, bilmek istemeyenler, sürekli yanlış yaparlar.

Yapılan yanlışların önemi oldukça fazla. Sosyalizm bilgisinin kitlelere doğru götürülememesi, kitlelerin sosyalizme düşman ideolojilerin etkisinde kalmasına neden oluyor. Çünkü, burjuva ideolojisi, hem daha eski, köklü ve gelişkindir, hem de boy ölçülemeyecek kadar daha çok yayılma olanaklarına sahiptir, diyor Lenin ve devam ediyor! «Ve her hangi bir ülkede sosyalist hareket ne denli genç ise, sosyalist olmayan ideolojiyi güçlendirme yolundaki bütün girişimlere karşı o denli gayretli mücadele verilmeli, ve işçiler o denli kararlı bir biçimde «bilinç unsurunun abartılması» vb.'ye karşı feryat eden kötü danışmalara karşı ayrılmalıdır...» Sürdürüyor. «Evet, hareketimiz gerçekten çocukluk dönemindedir, ve onun daha hızlı büyümesini sağlamak için kendiliğindenciliğe yaltaklanmalarıyla onun büyümesini geciktirenlere karşı hoşgörüsüzlükle dolu olmalıdır. Hiç bir şey çok uzun süre önce mücadelenin her türlü kesin aşamalarını geçirmiş olan «ustalar» olma havasına bürünmemiz kadar gülünç ve zararlı olamaz (1) Kendiliğindenciliğe bu denli vuran Lenin, bir başka yerde, bilinç ve kendiliğinden hareket arasında çok önemli bir senteze ulaşıyor. «...Bu da göstermektedir ki «kendiliğinden unsur» özünde tohum halindeki bir bilinçlenmeden başka bir şey değildir. İlkel başkaldırmalar bile, bilinçliliğin belli bir ölçüde uyanmış olduğunu ifade ediyordu...» (2) Kendiliğinden hareketi küçümsemeden, ama kuyruğuna da takılmadan, kendisi için harekete dönüştürmenin gerekliliğini çok güzel anlatıyor.

Gerçekten, Türkiye sosyalist hareketi genç. Kadrolarıyla genç, ideolojisiyle genç, kitlelerle tanışıklığıyla genç. 60 yıllık «utkan ve savaşkan geleneğine» karşın genç. 60 yıllık «utkan ve savaşkan gelenek», ne ciddi bir ideoloji, ne deneyimli kadrolar, ne de önemli bir

deney ve bilgi birikimi bırakmış. Kitlelerin sosyalizmle tanışması ise geçen 15-20 yılın ürünü. Bu durumda bilinç unsurunu gerçekten abartmak gerekiyor. Hele önümüzdeki günlerde nesnel ortamın zorlamasıyla olabilecek, kendiliğindenliği içinde taşıyan hareketleri bilinçle yönlendirmek için daha da zorunlu oluyor. Bu anlamda, hepimiz, okumak, bilinçle yaşayıp öğrenmek zorundayız.

ÖĞRENMENİN BÜTÜNSELLİĞİ OKUMAK - BİLİNÇLE YAŞAMAK

Bilgiyle beslenmeyen sevgi kurur. Pratikte yaşamayan sevgi de. Sevginin, inancın, coşkunun varılabilecek son noktaya değin sürdürülmesi bilinçle beslenmesiyle olanaklı. Bilinçsiz sevgi, sevgisizliğe, bilinçsiz inanç, inançsızlığı, bilinçsiz coşku da coşkusuzluğa dönüşür. Sevgiyi, inancı, coşkuyu her hangi bir köşe başında bırakmamak için bilinçle yoğurmak zorundayız. Sevgilerini, inançlarını, coşkularını taşıyamayanlar çok. Görürüz. Onlar ya bir meyhane köşesinde tükenirler, ya da bürokrasinin «önemli» bir döner koltuğunda inançlarına sırtlarını dönerler.

Bu, işin bir yanı. Öte yanda yine olumsuzluk var. İnançsız, sevgisiz, coşkusuz bilinç. Bilgi birikiminin yaşamdan koparılması olgusu. Coşkusuz bilinçle önünde-sonunda pasifizmin bataklığına gidilir. Varılan yer her ikisinde de nesnel olarak aynı : «Böcekleşme». Yalnız bir fark var. Birincisi coşkulu günlerin anılarıyla yaşar, zevahiri kurtarmaya çalışır. İkincisi için yapılacak iş, kısır bir döngüye dönüşecek olan iç hesaplaşmadır. Kısacası, birinden birinin eksikliği tükenmeyi getirmekte, öğrenme olgusunun bütünselliği ortadan kalkmakta. Bu durumda, **Sosyalist İktidar**'ın 1. sayısında çizilen «bütünselliği olan militan» tipinin de oluşması olası değil. Sözü fazla uzatmadan bu konuda bir değerlendirmeyi aktaralım : «Marks, Engels, ve Lenin'in, diğer önde gelen sosyalizm savaşçılarının özelliklerinin yeniden hatırlamak gerekiyor : Yalnızca titiz bir değerlendirmecilik, sabırlı bir araştırıcılık ve üstün bir zeka değil. Aynı zamanda devrim inancını, sosyalizme duyulan coşkuyu bir an olsun yitirmemek var. Marx, Engels ve Lenin, hiç kuşkusuz bu inançları ve coşkuları sonucunda büyük devrimci önderler olarak kalabildiler. Teorik düzey ve çözümleme gücü açısından belki onlardan geri kalmayan Bernstein, Kautsky, ve Plekhanov ise «gerçekçilik» ve «akılcılık» adına inanç ve coşkularını yitirdikleri için, pragmatizmi bütünüyle devrimci perspektifin yerine koydukları için kaybolup gittiler.

Bilinç ve coşku mutlaka birbirini bütünlemeli. Sosyalist haretin ne bir kör döğüşü, ne de bir akademik faaliyet haline indirgenmemesi için böyle bir bütünleşme zorunlu.» (3)

İÇE DÖNÜK MÜCADELE KAFALARI KİLİTLİYOR Türkiye sosyalist hareketi çok gürültülü bir sessizlik dönemi yaşıyor. Gürültü, sol adına yola çıkan «partiler», çizgiler, hareketler arasında. Bütün bu gürültüye karşın, kitlelerle ilişkilerde sessizlik var. Gürültülü bir sessizlik bu. Herkes bağırıyor. Birbirine bağırıyor, meydanlarda bağırıyor. Kitleler, bağıranların sessizliğini yalnızca uzaktan ürkekçe izliyor. Bu gürültülü sessizliği, anlamadan izliyor. Yalnız, kitleler değil, gürültü edenler de birbirini anlamıyor. Güncel olanı bilim kantarına vurmadan, salt güncelliğin içinde boğuluyor. Güncelliğe sıkışma, nihai hedefi, sosyalist iktidar perspektifini unutturuyor. Aşılması gereken bir boğuntu yaşanıyor.

Bağırmak, öğrenmekten daha kolay. Özellikle gençlik arasında daha da yaygın öğrenmeden bağırmak. «Slogancılık» hastalığı yaşanıyor. Lenin'in uyarısı var. Slogancıları ve ezbercileri çok sert uyarıyor. Slogancılık olmaz diyor, sosyalizm ezbercilikle öğrenilemez diyor. Sonra «bir sosyalist bu bilgiyi, geniş çapta ciddi ve sıkı bir çalışmaya girişmeden eleştirici bir gözle incelemesi gereken olguları anlamadan, kaptığı hazır sonuçlara bakarak sosyalizmiyle kurumlanmak için alırsa çok kötü bir sosyalist olacaktır. Böylesi yüzeysellikler kesinlikle ve son derece zararlıdır. Az şey bildiğimi biliyorsam eğer, daha çoğunu öğrenmek için uğraşacağım. Ama bir insan sosyalist olduğunu ve hiç bir şeyi adamakıllı bilmek gereğini duymadığını söylüyorsa, asla sosyalist falan olamayacaktır demektir.» (4) Sosyalist olmak gerçekten önemli bir iş. Öğrenmeyi gerektiriyor. Öğrenmenin yaşamdan kopuk olmadığını da hatırlamak gerek. Kalinin hatırlatıyor : «Bir zamanlar Stalin yoldaş en kötü şeyin, insanların hazır formüller ve çözümlemelerle düşünmeleri olduğunu söylemişti. Doğaldır ki, bu en kolayıdır. Eğer, şu ya da bu kuramı kendi sözlerinle belirtmek istersen, her şeyden önce üzerinde iyice düşünmen gerekir. Aksi halde, şaşırman mümkündür. Oysa ki, ezberlenmiş formüllerle konuşursan belleğin gerektiği gibi çalışmaz, uyuklar. Bunun için kuramsal hazırlık konusunda birinci koşul, şu yada bu tezin ezberlenmesi değil, sorunun derinden derine öğrenilmesi, anlaşılmasıdır.» (5)

Solda çoğunlukla kafalar da kilitli. Kafalar sloganlara kilitlenmiş, dergilere kilitlenmiş. Olup-biten, gelişen-gerileyen, tek dalgalı-tek istasyonlu radyolardan izleniyor. Sosyalizm bilgisi de bu tek dalgalı - tek istasyonlu radyolara kilitlenmiş. Bu radyoların çoğunluğu sosyalizm bilgisini kendilerine yakın kulağından tutup kendi yollarına çeviriyorlar. Böyle olunca da Marksist-Leninist öğretinin bütünselliği yok ediliyor. Marksizmin-Leninizmin bir klasiğini sonuna kadar okuma «sab-

rını» gösteremeyen köşebaşı adamları, dergilerden kaptıkları kırıntılarla ahkâm kesiyorlar. Bu durum üretkenliği yok ediyor, kısırlık getiriyor. Mutlaka aşılması gerek.

Dergilerin okunması da ayrı bir konu. Dergiler, kuran okur gibi okunmakta. Bilimsel anlamda eleştirici yaklaşım yok. Burnunu derginin arasına sıkıştıran hafızlık kursu öğrencisi gibi okuyup iman tazelenmekte. Daha doğrusu tazelettirilmekte. Şunu iyi bilmek gerek : Sosyalizm, iman edilen değil, bilerek inanılan bir öğretidir. Aynı zamanda eylem kılavuzudur.

Bu olup bitenlere karşın kitleler hep sessiz. Solda olup bitenleri, güven-güvensizlik arası izliyor. Mitingler, cenaze törenleri var. Halk kendi adına yola çıkanlara bakıyor. Yüreğinin bir yanı aralarına girmeyi, bir yanı da uzak durmayı istiyor. Slogan yarışçıları güven veremedikleri kitlelere, futbolcu Cemil'i yakınlarına çağıran taraftarlar gibi «Halkımız Saflara» diye çağırıyorlar. Ama halkımız kuşkunun saflarından ayrılmıyor. Kitlelerin, ekonomik-demokratik istemlerinin yerini kuru, kalıplaşmış sloganlar alınca böyle olması da doğal. Ama, sonuç kötü.

Başta söylendi. Bu yazı çerçevesinde her şeyin söyleneceği iddiası yok. Daha söylenecek çok şey var. Yanlışlar ve eksikler çok. Yanlışı söylerken, doğru kendisini veriyor. Yanlışları acımasızca söylemek doğruya ulaşmak için gerekli. Yapılmayanları belirlemek, yapmak için zorunlu. Bu tartışarak olur, eleştirerek olur. O halde, gelişmek için eleştirmek, eleştirmek için de gelişmek zorundayız.

---

(1) Lenin, **Ne Yapmalı**, (Ankara : Sol Yayınları, 1978), s. 56.
(2) Aynı kaynak, s. 42.
(3) Metin Çulhaoğlu, «Bilinç ve Coşku», **Yürüyüş** sayı 170, (11 Temmuz 1978) s. 7.
(4) A. Marx, Engels, Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları**. Çev : Mesut Odman (İstanbul : Bilim Yayınları, 1976), s. 46.
(5) Kalinin, **Devrimci Eğitim. Devrimci Ahlak.** (Ankara : Ser Yayınevi, 1978), s. 28.

Yasemin AKBAŞ

ANLAMAK

Bir kara hengâmedir gece;
acının kıyılarında isyan dolaşır.

....

Yitik insanlara ulaşamıyorum
Gözlerim eşyalarda donuklaşıyor
Eşyalar : yaşamla ölüm arası

Sorular yanıtsız bırakılıyor eviçlerinde
paslı gülümsemeler geriliyor
insan suratlarına,
maskeler yorgun.
-Yüreğiyle ağlayan yalnız çocuklar şimdi-

Duyacaklar bir gün
sokakta mızıka çalan çocuğun ezgilerini
duyacaklar ve anlayacaklar neden
güneşin önce çocuk yüzlerine doğduğunu.

Yüreğim ellerimde şimdi
bütün hırsımla sıkıyorum
ve okşuyorum onu
dağları anlamaya ne kaldı ki?

DERİNLİKLERDE HESAPLAŞMA

Salih ADINIR

Spiromilios, hep başkalarına öğretmenlik etmeye «mahkum» bir «tekne kazıntısı.» Ailenin sekiz çocuğundan en küçüğü. «Ölüm adaylarının» bulunduğu hapishanede kendisiyle çekişiyor. Daha doğrusu, «kendisiyle başbaşa kalmaktan kaçınmak için «elinden geleni yapıyor : gürültü ediyor, kavga çıkarıyor. «Tekne kazıntısı» Spiromilios, başındaki bunca öğretmenden fırsat bulup, kendisini tanıyamıyor ve anlayamıyor. «Kendisi» tutsak kalıyor.

Fırtına Çocukları, Yunanlı Themes Kornaros'un romanı. İki Dünya Savaşı arasında Yunanistan'a giren İngiliz emperyalistleri ve işbirlikçilerine karşı direnişin öyküsü. Öğretmen Spriomilios, Mezehora kasabasının Ortaokul Müdürü ve İngiliz şirketinin ek ücretli tercümanı. Spiromilios «tutsaklığını» bastırabilmiş, çevresiyle uyumlu. Öğrencisi «bol» öğretmen. Kasabaya yeni atanmış İlkokul Öğretmeni Kapsalis'e söyledikleri özetle şöyle : «Biz de senin gibiydik delikanlı. Bırak, uğraşılmaz bu insanlarla.» Buraya kadar olağan. Tüm zorluklara karşın Kapsalis'in «okul binası» yüzünden İngiliz şirketi ile (köylüleri de yanına alarak) giriştiği kavgada kazandığı görece başarı öğretmen Spiromilios'taki «tutsak insanlığın» kapısını zorluyor. Spiromilios tepki gösteriyor, şirketten ayrılıyor. Daha sonra direniş saflarında buluyoruz onu : Ölüm adayları hapisanesinde.

Çok bilinir. Davranışlarımızın kaynağı olan bilinç, toplumsal yaşamın (maddi yaşamın) bir yansımasıdır. Marx, düşünmenin «insan beyninin hayat süreci» olduğunu yazmıştı. (1) Öğretmen Spiromilios'un düşünce ve davranışlarında olduğu gibi, değişmeye durmuş, Jandarma Komutanı Zervos'ta ve «birinin burnuna yumruk sallamak gerekince içimden, yönetimini kitaptan mı bellemem gerek?» diyen Bataryas'ın «sertliğinde» hep bu «hayat süreci»nin belirleyiciliğini görüyoruz. Yıllardır, baskının, sömürünün, horlamanın biçimlediği insanların, birtakım hastalıklardan arınması, devrimci kişiliğe durması ve dönüşmesi kolay olmuyor. Hesaplaşmak gerekiyor. Stavro Amca bunu anlıyor. Salt coşkusunun ötesinde «tutsak insanlığın» özgürlü-

ğe kavuşmasında Spiromilios'a yardımcı olmak gerektiğini biliyor. Stavro Amca, Engels'in «özgürlük gerekliliğin tanınmasıdır» dediğini kavramış, onu yaşıyor. Bu zorunluluğu anlamış insanlar, daha çok seviyorlar, daha çok kin duyuyorlar. Öfkesini Mezohora'daki İngiliz şirketi ile sınırlamış olan Spiromilios, giderek içindeki tutsaklığı çözüyor, özgürlüğü görüyor. Şöyle diyor Spiromilios : «kıskançlığımı ciddi bir eleştiri maskesiyle gizliyordum. Benden daha iyi olmayı başaran herkese karşı beslediğim düşmanlık duygularını, savaş sorunlarıyla ilgilenmek gibi göstermek istiyordum. Daha çocukluk çağımdan beri hep ileride olmak, birilerini arkada bırakmak istemişimdir. Ama hiçbir zaman kendimi geçmek, kendimi aşmak için bir çaba göstermemişimdir, hatırlamıyorum bunu. İşte buna bugün karar verdim arkadaşlar. Yetmişlik ihtiyar Spiromilios «şuurun uzun köprüsü»nü aşıyor, anlamanın bilincini ve coşkusunu tadıyor.

Yunanistan İşçi Sınıfı hesaplaşmayı sürdürüyor. Sosyalistleri de öyle. Deneyleri daha çok. Peki, Türkiye İşçi Sınıfı ve Sosyalistleri hesaplaşıyor mu? Şimdiye kadar olup bitenlere bakılırsa, hep birilerini geçmek, arkada bırakmak amaçlanmıştır. Kendini geçmek, kendini aşmak için yeterince çaba gösterilmiş midir? «Türkiye Sosyalisti niceliğin niteliğe dönüşümünü bilir. Bilmediği, yeterince, benimseyemediği ise niteliğin niceliğe dönüşmesidir.» Bu gerçeğin altını çizmek zorunlu. Zorunluluk «gerçekliğin» nesnel dayanakları olmasında. Türkiye Sosyalist hareketinin seçim sonrası durumuyla ortada. Yetersizlikleri kabul etmek yada duymak tek başına yeterli olmuyor. Niteliğin niceliğe dönüşümü bir derinliği ve bütünlüğü gerektiriyor.

Nazım Hikmet «Büyük usta» dediği Maksim Gorki'yi acımasızca da eleştirir. «Sen Lenin'i ve devrimi anlamadın» der. Derinlikli sanat mı, yüzeysel halk sanatı mı anlayışlarının da çatışması görülür burada. Örneğin, Lenin'in Beethoven'i dinleyen bir kişi olmasını yadırgar gibidir. Maksim Gorki derinlikli sanatı «burjuva sanatı» olarak niteleyen görüşü paylaşır. Nazım Hikmet bu tutumu «Maksim Gorki'ye açık mektup» şiirinde şöyle karşılar : «Fakat sevmek/anlamak/demek/değil./şuurun/çok uzun/bir köprüsü var/ duymakla anlamak arasında.» Afşar Timuçin, yetkin bir emek ürünü olan kitabında, konuya ilişkin yorumunu şu sorularla bağlar : «Maksim Gorki Beethoven'deki ileriye dönük kültür yetkinliğine sahip miydi? Hatta çağımızda da felseferin başlıca sorunu özne-nesne ilişkisi sorunudur görüşünü açık açık ortaya koyarak, Marx'çılığı bir felsefe olarak sağlam temellere oturtmak için çaba göstermiş olan Lenin'i anlayabilecek kadar bil-

gili miydi?» (2) Zaten Maksim Gorki de 14 Haziran 1928 tarihli bir yazısında Lenin'i anladığını yazıyor: «Evet Vladimir İlyiç, yanılmışım.» (3)

BÜTÜNLÜK NİCELİĞİ TAŞIYOR DERİNLİK NİTELİĞİ,

Niteliğin niceliğe dönüşümü derinliği ve bütünlüğü gerektiriyor. Derinlik niteliği, bütünlük niceliği taşıyor. Sevmek tek başına yeterli olmuyor, sevmek anlamak demek oluyor. Türkiye'de sosyalizmi kavrama daha çok duygu ve sevgi düzeyinde. Oranı da kapitalizme olan yüzeysel tepki yada nefret ölçüsünde. Bu tepkiyi yada nefreti derinleştirmek, köklü kılmak gerekiyor. Bunun için de kapitalizmi anlamak ve açıklamak zorunlu oluyor. Sosyalistlerin derinlik kazanabilmesi, kendini aşması, kendini «varedeni» anlamasına bağlı. İlhan Selçuk Cumhuriyet'teki 2 Aralık 1979 tarihli yazısında şu soruyu soruyor: «Sosyalistler ne yapıyor?» Yoğun saldırılara değinen yazısında bütünlüğün neden sağlanamadığını düşünüyor. Yazısının sonunda «devrimciler nasıl olur da bütünleşemezler, aklım almıyor.» diyor ve devam ediyor: «Ama şu gerçeği» de görüyorum. Artık «sermaye» iktidarı ne yapıyor? diye oyalanmak zamanı geçti. «Biz ne yapıyoruz?» diye kendi kendimize sormak zamanı geldi. Çünkü sermaye ne yapacağını biliyor, emekçi ne yapacağını bilemiyor...» Yazı burada bitiyor.

Bittiği yerden sormaya devam etmek gerekiyor. Emekçiye ne yapacağını gösterecek olan örgüttür. Örgüt yol gösterebiliyor mu? Yürüyebilmek, yol alabilmek, gelişebilmek için geliştirmek gerek. İç dinamik gerek. Bütünlük için derinlik şart. Niceliksel oluşum niteliksel dönüşüme bağlı. Niteliksel dönüşüm için içe bakmak gerekiyor. Yol almayı, büyümeyi, gelişmeyi engelliyen hastalıklarla, yetersizlikle hesaplaşmak gerekiyor. Örgütlü tepkinin de, bireysel tepkinin de yüzeysellikten, derinlikli tepkiye dönüşümü için bu zorunluluk var. Verili koşullardaki hastalıkları, yetersizlikleri aşmak için de bilgi üretmek gerekli. Özneye eylem olanaklarını sağlayan nesnel olguları yeniden gözden geçirmek gerekiyor. Öznenin oluşumu sürecinde burjuva etkileri de hesaba katmak gerekiyor. Öznenin bağımsızlığı, onu bağlayanın anlaşılmasına bağlı. Yani bilimsel sosyalizmin temeli üzerinde oluşmaya çalışan örgütün her türlü burjuva etkilenmelerini «anlaması ve açıklaması» gerekiyor. Yanlışlar yapıldı, yetersiz kalındı deniliyor. Ölüler hata yapmaz, deniliyor. Ama insanların ya da örgütlerin neden hata yaptığı açıklanmıyor. Çünkü bu, «inkar» oluyor. Kendini inkar ya da olumsuzlama acıyı gerektiriyor. Acıdan kaçmamak, tersine onu tatmak, anlamak gerekiyor. Aragon şöyle diyor: «Acıla-

rımdan doğar gelmekte olan gün/Denizler daha derin yelkenler daha beyaz/Kötü ne kaadr acıysa iyi o kadar güzel.» Bütünlük güzel. Acı olan ise derinliğin kapılarını zorlamak. İçe kapanmak değil, içe bakmak. Sevgi ve duygunun düzeyselliğinden, anlamanın derinliğine ulaşmak. «Bilinç» için zorunlu olan bu: Bütünlük için derinlik, niceliksel oluşum için, niteliksel dönüşüm.

TEORİYİ EZBERDEN KURTARMAK GEREKİYOR

Buraya varıldığında çıkarılacak sonuç şu : Türkiye sosyalistlerinin ya da sosyalist hareketin önemli ve zorunlu görevi kendini aşmak, kendini geçmektir. Birbirlerini geçmeye «çalışmak» değil. Bunun için de Türkiye somutunu yeniden ve dikkatle gözden geçirmek, değerlendirmek gerekiyor. Değerlendirmenin sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi, sağlıklı ve doğru bilgilenmeyi gerektiriyor. Yeniden bilgilenmek, yani bilim yöntemini (diyalektik materyalizmi) ezberlemek değil, canlı bir biçimde, «yaşarken» öğrenmeye çalışmak. Örneğin, diyalektik düşündüğünü iddia eden biri, «halkımız böyle istiyor» diye devrimcilik adına popülizm yapıyor, idealizme «sapıyor». Halkın kendi istediğini «vareden» koşulları görmezden geliyor. Koşulları görmezden gelip, anlamaya çalışmadığı için de halkın ne istemesi gerektiğini bilemiyor, gerici oluyor. İlericilik içinse bilimsel bilgi gerekyor.

Kimi sanat eserini özgün ve kalıcı kılan nedir? Kuşkusuz en başta o sanat eserinin doğru bir dünya görüşüne, sağlam bir bakışaçısına dayanmasıdır. Marksist estetikçilerin ilklerinden olduğu ileri sürülen Çernişevki bir örnek : Ünlü eseri **Nasıl Yapmalı**'da «somutun zenginliğinde soyutu» vermeye çalışır. Rusya'nın 1860'lı yıllarında, feodal ve kapitalist ilişkilerin içinden yepyeni ve sağlıklı ilişkileri arar. Yeni insanı, yeni örgütlenmeler, yeni ilişkiler içinde tartışır. Çernişevski roman kahramanı Veroşka için «hayatını sağlam kurmuş ilk kadınlardandır» der. Bütün kahramanları da «hayatı sağlam kurmanın» yolunu yordamını araştırır roman boyunca. Dimitri Sergeyiç, Veroşka'ya şunları söyler : «—Hayır Vera Pavlovna, gerçi bu teori soğuktur ama, insan oğluna sıcağın nasıl bulunacağını öğretir. Bakın; kibrit soğuktur, kibriti sürttüğümüz kutunun kenarı da soğuk, odun da soğuk ama onlar ateşi yaratıyor ve ateş insana sıcak yemek pişiriyor, insanoğlunu ısıtıyor. Evet bu teori merhametsizdir, ama hiç değilse bu teoriyi kabul edip ona göre yaşayanlar, boş ve faydasız bir merhametin zavallı kurbanı olamaz. Bisturi eğilmemelidir, yoksa merhametinizin hiç bir fayda temin etmediği hastaya acımanız gerekecektir. Evet bu teori pek şairane bir şey sayılmaz, ama hayatın gerçek nedenlerini apaçık

ortaya kor, lirizm ise hayatın gerçegi, ta kendisidir. Shakespeare neden yeryüzünün en büyük şairi sayılıyor? Çünkü o, başka şairlere kıyasla daha az kandırır; daha çok gerçekten yanadır.» (4) Devrimci teori, düşünen insanların düştükleri yerden doğrulabilmeleri için daha bir önemli oluyor. Roman boyunca insani olan ne varsa; sevgi, sevda, tutku, sorumluluk, özgürlük v.b., bu «teorik temel»e dayalı olarak açılıp gelişiyor.

Teorinin önemini ezberden kurtarmak için, sanat eserlerine daha çok başvurmak gerekiyor. Maksim Gorki, «Yansıtılması» gereken çarpıtılan şey değil, çarpıtan gücün kendisiydi; ancak çirkini sergilemeden ya da onun eski güzelliğini göstermeden bu nasıl yapılabilirdi?» diye soruyor. (5) Demek ki bir sanat eserinde «sergilenenlerden» yola çıkarak «çarpıtan gücün kendisini» anlamaya çalışacağız. Yaşananlardaki, somut olgulardaki benzerlikler ya da karşıtlıklar bizi «çarpıtan gücün kendisine» doğru götürecek. Yani bir bakıma teorik olana.

İnsani olan güzel. Örneğin sevgi güzel. Sevgi «yaşananı» anlamakla, olguların bilincine varmakla olanaklı. Adalet Ağaoğlu'nun «Dar kafalı Zehra»sı buna örnek. (6) Bozulmuş aile ilişkilerinden gelen, üniversite öğrencisi Zehra için aşk, sevgi «omuz silkilecek» şeyler. İnsani olan bir şeyi geçici ve mutlak inkar.. İnkarın geçici karakteri iyi. Mutlak karakteri ise kötü. Yaşananı, yani çarpıklığı anlamamakta ısrara götürdüğü için kötü. Oysa hayat bir bütün. Hayat sürecinde işleyişin bir yerindeki bozukluk, diğer yanları da etkiler. Gerekli bütünlüğün sağlanabilmesi, diğer alanlarda da doğru işleyişin görülebilmesi, hayatın her alanında doğru düşünebilmeyi gerektiriyor. İnsanlar ürünü oldukları ilişkilerin nesnel yasalarını açıklayabildikleri ölçüde, çarpıklıklardan kurtulabilir. Bu da yetmez. Eylem gerekir. Ürünü olduğu «ilişkileri» ne ölçüde anladığını görmek ister de ondan. Nesnel gerçeklik zorlar. Yaşamak, yaşamın tadına varmak için zorunlu bu. Ahlaksızlığın batağında dürüst, sorumsuzluğun ortasında özverili, özü boşaltılmış insanlar arasında yüreklice direniş büyük kavga ister. Hayatla kavga, kendisiyle kavga demektir. Yani kıyasıya hesaplaşma!

Zehra «Kendi içindeki hastalıkları» temizlemek zorunda. Bu içinde somut olguların altında yatan yasaları kavramak zorunda. rünüşün altında yatan özü. Teorik olan bu. Yaşam sıcaklığını du mak için teorinin soğukluğuna katlanmak zorunda. Doğruya, iyiye, güzele yönelmesi, zıddını tanıdığı ölçüde olacak. Spiromilios zıddını

tanıyor. Stavro Amca, Stavro Amca, teorik olanı biliyor. Spiromilios'un hapisanedeki kavgacı, gürültücü tavrını hoşgörü ile karşılıyor. Diğer arkadaşlarının da öyle davranmasını istiyor, gerekliliği onlara da kavratıyor. Stavro Amca ve arkadaşları, onda eksik olana, yaşanmamış tutsak kalmış olan yanına; sabırla, anlayışla, hoşgörü ile ama anlatmayı da elden bırakmadan yaklaşıyorlar. O ölüm adayları hapishanesinde, yaşamı bütün güçleriyle güzelliyerek, özverili, yürekli, örnek devrimci kişiliklerini sunuyorlar Spiromilios'a; üzerine varmadan, dengeli. Artık Spiromilios, kazandırılan yeni «nitelik»le, gelişmenin yolunda daha bir çoğalmaya yatmış. Stavro Amca'ysa, «Ölüm hoş geldın, kainat merhaba» diyen ozan'ın bilgi enginliğinde; anlamanın tadında ve bir kez daha gücünde.

Türkiye sosyalist hareketinin, Türkiye Sosyalistinin gürültücülüğü de, kavgacılığı da, birbirini geçme yarışı da, eksik olanın, **derinliğin** kazandırılmasıyla aşılacak. Derinlik için **niteliğin** geliştirilmesine çalışılacak. Bunun için zıddına bakılacak. Kapitalizmin yasaları ve işleyişi kavrandığı ölçüde «hayat» sürecini açıklamak daha gerçekçi ve anlamlı olacak. Anlamanın verdiği güç ve güvenle, coşkuyu da yanına katarak tarihin akışı hızlandırılacak. Derinlik bütünlüğü sağlayacak.

---

(1) Maurice Cornforth, **Bilgi Teorisi**, s. 25.

(2) Afşar Timuçin, **Nazım Hikmet'in Şiiri**. (İstanbul : Kavram Yayınları, 1978), s. 41-61.

(3) Lenin-Gorki, **Mektuplar**. Çev. : Suha Öncü (İstanbul : Özgün Yayınları, 1976), s. 328.

(4) Çernişevski, **Nasıl Yapmalı**. Çev : Güneş Bozkaya (Birinci cilt. İstanbul : Yar Yayınları, 1972), s. 157.

(5) Maksim Gorki, **Edebiyat Yaşamım**, s. 193.

(6) Adalet Ağaoğlu, **Bir Düğün Gecesi**. (İstanbul : Remzi Kitabevi, 1979).

SOSYALİST İKTİDAR SÖZLÜĞÜ

OECD

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

1948 yılında kurulmuş olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü yerine 1961 yılında kurulmuş olan ve üyelerini tüm sanayileşmiş kapitalist ülkelere bunların en yakın ortaklarının oluşturduğu bir örgüt. Bugünkü üyeleri, sosyalist ülkeler dışında kalan tüm Avrupa ülkeleri ile birlikte Amerika, Kanada, Japonya, Avusturalya ve Yeni Zelanda'dır.

Sözde amacı adının türkçe çevirisinden anlaşılıyor. Temelde, başta gelen kapitalist ülkelerin geri kalan ülkelere karşı ortak politika uygulamaları için çaba harcadı. Bugün, işlevini ve önemini önemli ölçüde yitirmiş olan örgüt, dünya kapitalist ekonomisini yönlendirici kararların oluşturulduğu bir merkez olmaktan çok, bu gelişmeleri araştıran bir kuruluş görünümündedir. Başlıca çalışma alanları araştırma ve yayın olarak belirlenebilir. **Kalkınma Merkezi** olarak adlandırılan biriminde yürütülen ekonomik araştırmalar çeşitli süreli yayınları aracılığı ile duyurulmaktadır.

OECD bünyesinde kurulan Nükleer Enerji Ajansı ve Uluslararası Enerji Ajansı bu kuruluşun çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye bu her iki alt örgütün de üyesi durumundadır.

OPEC

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

Üyelerinin petrol politikalarını eşgüdüm içinde yürütmelerini sağlamak ve genel olarak çıkarlarını gözetmek için 1960 yılında kurulmuş bir uluslararası örgüt. 1960 yılı Ekim ayında Bağdat'ta toplanan İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuella tem-

silcilerinin kararı ile ortaya çıkan örgütün üyesi olabilmek için petrol ihracatının düzenli ve önemli bir düzeyde olması gerekiyor. Ayrıca beş kurucu üyenin veto etmemesi ve toplam üyelerin üçte ikisinin onaylaması koşulu aranıyor.

Bugünkü üye sayısı 13'e ulaşmış bulunuyor ve kurucular dışında Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Ekvator, Endenozya, Gabon, Katar, Libya ve Nijerya'dan oluşuyor. Belli başlı işlevi dünya petrol fiyatlarının belirlenmesinde görülen örgütün bugünkü yapısı belirli sorunlar yaratmaktadır. Tutucu ülkelerle, son zamanlarda anti-amerikan eğilim içinde olan ülkelerin birlikte karar almalarının yarattığı zorluklar petrol fiyatlarının belirlenmesinde sorunlar ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle OPEC'in belirlediği «resmi» fiyatlarla «spot» olarak adlandırılan karaborsa fiyatları arasında büyük farklılıklar görülmektedir.

OPEC, 1960 yılında kurulmuş olmasına rağmen sesini duyurması 1967 İsrail savaşı sonrasında Arap ülkelerinin Amerika ve İngiltere'ye karşı uyguladıkları petrol ambargosu nedeniyle olmuştur. Bu olaydan sonra, girişilen eylemin etkinliği sonucu topluca hareket etme ve fiyat belirleme çalışmaları yoğunlaşmış ve ilk kez 1970 yılında ülkelerinde petrol çıkarmakta ve işlemekte olan şirketlerin gelirlerine yüzde 55 oranında zam yapılmıştır. Bu kararın yarattığı çekişme yeni bir ambargo tehdidine kadar gelişmiş, olayın yatıştırılması iki yıl sürmüştür. 1973 yılında peşpeşe yapılan zamlarla petrolün fiyatı bir yıl içinde üç katı artmış ve yıl sonunda varil başına 11 doların üstüne kadar yükselmiştir. Petrol fiyatlarının düzenli bir biçimde arttırılması OPEC'in yılda iki kez yaptığı toplantılar sonucu gerçekleştirilirken, sanayileşmiş ülkelerin sınai ürün fiyatlarını hızlı bir biçimde arttırması ve doların bu nedenle sürekli değer kaybetmesi ileri sürülerek petrol fiyatlarının bu gelişmelerle paralel bir biçimde düzenlenmesi girişimleri başlatılmıştır. Bu yönde karar alınacak olan 1975 Viyana toplantısı toplantının terörist bir grup tarafından basılması ile sonuçsuz kalmış ve konuya tekrar ciddi bir biçimde dönülmemiştir. Bugünlerde İran ve Libya başta olmak üzere hemen tüm üyeler petrol karşılığı dolar kabul etmiyeceklerini duyurmakta, aynı zamanda da resmi ve spot fiyat farklarını ortadan kaldıracak düzenlemeler aramaktadırlar. Suudi Arabistan'ın son zamanlardki eğilimi, belirlenen fiyatın kırılması yönünde olmaktadır.

OPEC 1976 yılında kurduğu **Özel Fon** kanalıyla azgelişmiş ülkelere krediler vermekte ve doğrudan yardımlar yapmaktadır. 400 milyon dolar olarak kurulan fonun bugünkü sermayesi 800 milyon dolara ulaşmıştır.

PROLETKULT

Ekim Devrimi'nin hemen ardından genç Sovyet ülkesinde, bütün alanlarda olduğu gibi, kültür ve sanat alanında da öncekinden çok farklı nitelikler taşıyan, son derece canlı, hareketli bir yaşam başladı. Bir yandan proletarya bu alana da yepyeni bir güç olarak yaratıcı ve izleyici anlamda giriyor; bir yandan da onun kültür, sanat anlayışını savunma, geliştirme, egemen kılma iddiasındaki akımlar ortaya çıkıyordu.

Proletaryanın insanlığın engin kültür birikimini özümleme konusundaki hazırlıklılığını abartan, kültürün gelişimindeki tarihsel bakımdan zorunlu adımların ve bilgi birikiminin küçümseyerek bir anda «komünist kültürün alanı»na girmekten söz eden kuramlar doğdu. Bu kaba (vülger) anlayış, en açık biçimde, «proleter kültürü» kuramında kendisini gösteriyordu. Bogdanov ve Buharin gibi ünlü öncüleri de olan bu kurama göre, geçmiş çağların birikmiş manevi kültürü zafere ulaşmış proletarya için kabul edilebilir bir şey değildi.

Bu eğilim, Ekim Devrimi'nden hemen önce ortaya ıkıp Devrim'den sonra «savaş komünizmi» ve «NEP» dönemlerinde de etkinliğini sürdüren fütüristler, «Kuznitsa», «Oktyabr», «Lef», «RAPP» gibi çeşitli kümelenmeler ve örgütler tarafından şu ya da bu ölçüde benimsenerek desteklenmiştir. «Proletkult» da bunlardan biridir.

Birçok konuda, bu arada sanatsal çalışmada Partinin rolü ve öncülüğü konusunda da değişik görüşleri svunan bu akımlar, kültür mirası sorununa ilişkin olarak genellikle «nihilist» bir yaklaşım içinde olmuşlardır. Bu konuda en uç noktalara kadar gidenlerden biri olan Proletkult, cansız nesnelerde bile mutlak bir «sınıf karakteri» buluyor ve proletaryanın «tümüyle kendisine ait» maddi değerlerin yaratılmasını istiyordu. 1918'de Moskova'da yapılan 1. Proletkult Konferansı'nda şunlar söylenmişti: «Bizim gereksinim duyduğumuz, başka sınıflar tarafından, başka amaçlarla yapılmış ve yabancı duygularla dolu, zaferimizden sonra geçici olarak oturduğumuz eski evler değildir. Hayır. Biz... her tuğlası her usta tarafından bilinçle konulmuş kendi evimize gereksinim duyuyoruz.»

Proletkult'un filozofları, aslında, relativist eğilimler taşıyorlardı. Bunlara göre, insanın bilgisi her zaman göreli bir niteliğe sahipti ve hiçbir biçimde süreklilik taşıyamazdı. Bir başka deyişle, farklı bir sınıflı toplumda gelişimini sürdüren insan düşüncesinin sürekliliği yadsınıyordu. Proletkultçuların inançlarına göre, proletaryanın ideolojisi öteki sınıflardan insanlarca, sözgelimi köylüler ve aydınlarca, anlaşılamazdı. Proleter sanatı da öyleydi ve bunu «proleter sanatçılar»dan başkası yapamazdı. Bu inanış,

«proletaryanın sanatçıları»nın proletarya dışındaki geniş halk kitlelerinden uzaklaşmasını, onlarla bağlarını koparmasını öngörüyordu. Bu nedenlerle, Lenin ve Parti sorunla ciddi ve ısrarlı biçimde ilgilendi. Proletkult'un savunduğu görüşler eleştirildi. Bu ve benzeri hareketler içinde yer almış pek çok sanatçı da o zaman ve daha sonra bu eleştirilere katıldılar.

Proletkult hareketi ve aynı dönemde yaygınlık kazanmış öteki akımlar, pek çok yanılgılarının yanı sıra, birtakım olumlu işlevler de gördü. Örneğin, sanatsal çalışmanın Marksist düşünceye ve Parti çizgisine yakınlaştırılması; sanatçıların birçok çağdaş toplumsal soruna yakınlık duyması ve yöntem, karakterizasyon, gelenek ve yenilik gibi önemli estetik sorunlarla ilgilenmesi bakımından belirli yararlar sağladı. Özellikle NEP döneminde etkisi artabilecek burjuva unsurlara karşı ideolojik planda gerileme anlamı taşıyacak «sanatın öteki mücadele alanlarından soyutlanması» eğilimlerine enerjik biçimde karşı çıkışlar oldu. Bu kümelenmeler arasında özellikle Rappsistler, tam karşı uçta yer alan ve genel olarak proletarya kültürünü ihmal eden Trotskistlere karşı çıktılar. Trotskistler tek ülkede sosyalizmin olanaksızlığı düşüncesinden yola çıkarak yeni bir kültürün de ancak uzak bir gelecekteki dünya sosyalist devriminin ardından ve kurulacak sınıfsız toplumun sınıf karakteri taşımayan kültürü olarak doğacağını ileri sürüyorlrdı. Dolayısıyla, yeni Sovyet toplumunun doğmakta olan kültürü ile burjuva kültürü arasında bu anlamda bir fark görmüyorlardı.

NEP

Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomik Politika).

Sovyetler Birliği'nde «Savaş Komünizmi» adı verilen dönemden sonra uygulanan ekonomi politikasına verilen addır. 1917 yılından sonra çıkan içsavaş sırasında uygulanan «savaş komünizmi» nedeniyle birçok sektörde üretim düşmüştür. Tarımsal üretim düşüşünün ulaştığı boyutlar, özellikle önem taşımaktadır. Ürün fazlasının doğrudan devlete teslim edilmesi zorunluluğu, köylülerin gereksinimlerinden fazla üretimde bulunmalarını olanaksız kılmıştır. Kentlerdeki yiyecek sıkıntısı nedeniyle birçok işçi, yaşayabilmek için köylere dönmüş ve kentlerde işçi sıkıntısı başladığı için sanayi üretimi düşmüştür.

Ayrıca devrimden hemen sonra elkonulan fabrikalar, yeterli yönetim deneyi olmadığı için, çok düşük kapasite ile çalışmış ya da üretimlerini tümüyle durdurmak zorunda kalmışlardır.

Bu durumda devrimin en büyük güvencesi olan işçi-köylü ittifakı önemli bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır.

1921 yılında uygulanmasına geçilen NEP ise, «savaş komü-

nizmi» döneminde uygulanan bazı önlemlerin yerlerine yenilerini koymuştur. Tarımsal ürünlerin, gereksinim fazlalarının doğrudan devlete teslimi yerine, ayni vergi sistemi getirilmiştir. Tarımsal ürüne elkoyma yerine, ürünün belirli bir yüzdesi ayni vergi olarak alınmaya başlamıştır. Bu yeni önlem, tarımsal üretimin artışıda önemli bir rol oynamıştır.

Devrim'den hemen sonra elkonulan sanayi işletmelerinin büyük bir bölümü eski sahiplerine geri verilmiştir. Ayrıca yabancı sermayeye üretimi arttıracak konularda çeşitli ödünler verilmiştir.

Tüm bu önlemler zorunlu olarak, belirli ölçüde de olsa serbest ticaretin doğmasına yol açmıştır. Serbest ticaret, üretilen mallara pazar açarak üretimi arttırmıştır. Böylece işçi - köylü ittifakının maddi koşullarına o dönem için, katkıda bulunmuştur.

Bazılarınca biçimsel olarak, kapitalizme «geri dönüş» olarak nitelenebilen NEP dönemi, iktidarda bulunan işçi sınıfının ve onun en yakın müttefiki olan köylülüğün ittifakının maddi koşullarını yaratmak için, sosyalist devlet denetiminde yürütüldüğünden öz olarak kapitalist ekonominin yerini sosyalist ekonominin alması sürecinde bir aşama niteliğindedir. Lenin'in belirlediği gibi NEP, işçi sınıfının yönlendiriciliğinden hiçbir zaman çıkmamış «stratejik bir geri çekilmedir». Bilinçli olarak uygulanan bu dönem sonunda işçi-köylü ittifakı büyük ölçüde sağlamlaştırılmış, «savaş komünizminin» ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelindikten sonra 1924 yılında NEP uygulamadan kaldırılmıştır.

NİKOLA VAPTSAROV

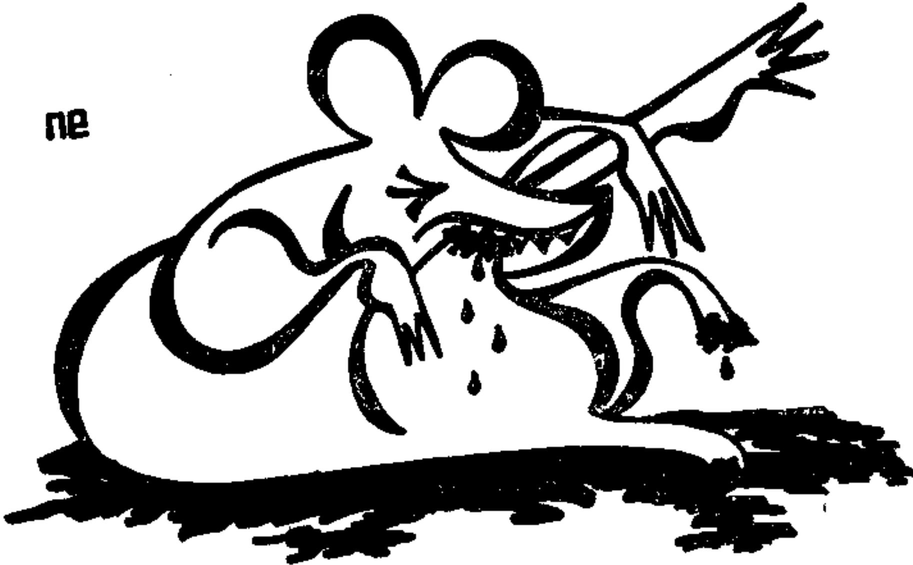
RAPOR'dan

....

Gerçekten de hepimizi
Bir yana itti bu çağ
Ekmek kavgasıyla yaşam.
Düşündük ki, ülkemiz,
Çok küçüktür
Yazmak istediğimiz türküler için.
Bakışlarımızı diktik
Uzak yıldızlara,
Gürleyen tan vaktinin
İşaretiyle
Günlerin önü tıkanmış
Sularının akışını
Bekleyerek
Yalnızca yıldızlara
Diktik gözlerimizi
Ve gözümüzün önündekiler
Bilinmez kaldı.

....

Çeviren: **Özdemir İnce**

50 Lira